

CEJANO

RUKKILILL

2

Malferma foto de la 39-aj Baltaj Esperanto-Tagoj (BET-39), 10.07.2003

1-a vico: Jüri Homenja, Tiitu Müür, Erikas Laiconas, Vladimir Šokman, Tõnu Hirsik, Robert Bogenschneider, Eugeniusz Rybarczyk, Biruta Rozenfelde, Marius Dyglis, Nina Pietuchowska, Eūgenia Peckova, Maria Lajevskaja, Jukka Pietiläinen, Madis Linnamägi

2-a vico: Aristīds Medinš, Beāte Mediņa, Anni Masing, Sylvia Paltmann, Vilma Kala, Hilja Sarapuu, Helju Viires, Virve Ernits, Anne Valk, Resne Skaidrite, Inese Balčiņa, Emīlija Vāvere, Katarzyna Pietuchowska, Vida Lašienė, Sinaida Pajur, Ahto Kaljusaar

3-a vico: Gerhard Klingenhöfer, Enn Ernits, Aare Metsamärt, Anja Kanninen, Ede-Mall Puskar, Ruti Kamla, Līga Bērce, Alfrēds Gēgermanis, Rein Saag, Māra Timermane, Maria Magdalena Gutkowska, Jūratė Bartaškienė, Liidia Pettai, Raimo Tuisku, Petri Tuisku

4-a vico: Aleksei Torm, Varpu Karo, Mall Pärn, Eevi Lobjakas, Auli Vihermä, Elin Lökk, Aave Lember, Marita Raivio, Genovefa Tamane, Inta Zvirbule, Eero Laine

5-a vico: Arvi Kuuseok, Ōie Liiv, Lydia Lindla, Mare Kristjuhan, Stela Kilk, August Kilk, Valev Kruusalu, Ahto Siimson, Johannes Jankowski, Ants Pruler, Biruta Kestere, Kalle Vilbaste, Jāzeps Šlars

Partoprenis ankaŭ:

Argo Alp, Ester Barkala, Jaroslava Humpova, Mikko Mäkitalo, Gennadi Leontjev, Juhani Liimatainen, Kaija Liimatainen, Velta Lökk, Agnes-Asta Marand, Karl Nõmmoja, Edda-Merike Pelt, Helen Pelt, Ester Pütsepp

CEJANO

Almanako de la Tartua Esperanto-Societo

RUKKILILL

Tartu Esperanto Seltsi almanahh

2

2004

Cejano (*Centaurea cyanus*) – estona nacia floro, fakte tre konata trudherbo en grenkampoj de Eŭropo kaj Azio, kun intense ĉielbluaj floroj kaj lancetformaj folioj.

Täname EV Kultuuriministeeriumi Eesti Rahvakultuuri Keskseitside Liidu kaudu eraldatud tegevustoetuse eest !

Täname trükikoda PAAR (Hanno Külm, Irina Gron) !

Kirjastaja / Eldonanto: Tartua Esperanto-Societo
Pepleri 27, 51010 Tartu, Estonio
tel +372 742 0277
mobiil +372 509 8647
EENet: madis@forselius.ee
Elion: forsel@hotmail.ee

Toimetus / Redakcio: Enn Ernits, Madis Linnamägi

Arvutikiri: autorid, Max Linnamägi, Siiri Rebane,
Kalle Vilbaste

Küljendus: Irina Gron

Fotod: autorid, seltsi arhiiv. Erik Peinar

Trükk / Preso: OÜ PAAR, Ilmatsalu 3g, 51014 Tartu
tel +372 716 8151, faks +372 716 8150
info@paar.ee
www.paar.ee

ISSN 1406-9768

© Tartu Esperanto Selts
Cejano – Rukkilill 2
Tartu 2004

ENHAVO. SISUKORD

FOTOJ PRI ESPERANTO-MOVADO. PILTE ESPERANTO-LIIKUMISEST I–XII

DOKUMENTOJ 5

Eesti keel oli, on ja leeb! Tartu Esperanto Selts toetab Euroopa Liiduga ühinemist. La Estona lingvo estis, ekzistas kaj prosperos! Tartua Esperanto-Societo subtenas membriĝon en la Eŭropa Unio	5
<i>Edda-Merike Pelt</i> . 88-a Universala Kongreso de Esperanto. [Pri la UK; rezolucio]	8
Tartu Esperanto Seltsi põhikirjalised eesmärgid. [Statutaj celoj de Tartua Esperanto-Societo]	10

INTERLINGVISTIKO. ESPERANTOLOGIO. HISTORIO 11

<i>Александр Д. Дуличенко</i> . Интерлингвистика и евролингвистика: в поисках общего языка для Европы. [Interlingvistiko kaj eŭrolingvistiko: en la serĉado de la komuna lingvo por Eŭropo]	11
<i>Enn Ernits</i> . Pri Esperanto-organizaĵoj en Tartu (ekde la fondado ĝis 1940). Esperantoliikumisest Tartus (algusest 1940. aastani). Kokkuvõte	14
<i>Madis Linnamägi</i> . Historio de Esperanto-movado en Tartu 1940–2004. Alvoko por dokumentado, esploroj, rememoroj	47
<i>Madis Linnamägi</i> . Taidlusvõistlused “Kannel” 1982. ja 1983. a. [Laureaadid aastail 1982–1984. Amatorartaj konkursoj “Kannel” en 1982 kaj 1983. Laŭreatoj en 1982–1984]	48
<i>Aldo Kals, Raivo Kunder</i> . Esperanto en la vivo de estonaj blinduloj. Esperanto eesti pimedate elus	52
<i>Biruta Rozenfelde, Māra Timermane</i> . Impresoj pri BET-39	54
<i>Martin Pau</i> . Tehiskeel esperanto unistab uuest ärkamisest. [Eesti ja esperanto keeles. La artefarita lingvo Esperanto revas pri renesanco. En la estona kaj Esperanta lingvoj. Äratrükk/Represo, <i>Tartu Postimees</i> , 19.01.2004]	55
<i>Veli Härmäläinen</i> . Esperanto-societo “Antaŭen” en Tampere. Kontaktoj kun ĝemelurboj	57

PERSONOJ 61

<i>Enn Ernits</i> . Jan Muszyński	61
Leida Leivategija	63
Forpasis Jaan Ojalo	63

ESPERANTO KAJ MI

64

Aldo Kals. Mia vojo al Esperanto. Minu tee esperanto juurde 64

Liidia Pettai. Dankon al Esperanto! 67

LASTE APERIS ...

69

Raimund Haabvere kaj lia vortaro 69

Aleksandr Dulitŝenko “Maailmakeele otsinguil ehk Interlingvistika kõigile” [Teosest ja Euroopa Liidus rahvusvahelise keele eksperimenteerimise komiteest. Katkendid. Pri “En la serĉado de la universala lingvo aŭ interligvistiko por ĉiuj” de Aleksandr D. Duliĉenko kaj Komitato por eksperimentado de la Internacia Lingvo en Eŭropa Unio. Fragmentoj el la verko]

72

LITERATURO. Originalaĵoj

75

László Szocska. Eterna revo. 75

László Szocska. Malnova kafejo 75

Emīlija Vāvere. Suferanta patrino 76

VARIAĴOJ

77

Madis Linnamägi. Estonio sojle al Eŭropa Unio. Helpilo de la prelegvojaĝo 16.11.–06.12.2003 en Francio kaj Luksemburgio. Dankletero de la turneinto

77

Yves Nicolas. Raporto pri la prelegvojaĝo de Madis Linnamägi 84

Ester Barkala. Kion legis estonaj klasikuloj? Mida lugesid eesti klassikud?

85

Aleksei Torm. La unua aŭtomobila vetkuro 86

FOTOJ PRI ESPERANTO-MOVADO PILTE ESPERANTO-LIIKUMISEST

BET-39, 10.–15.07.2003

Ensemblo “Aroonia”: Anneli Vilbaste, Kaire Tuur, Kristiina Rajaleid, Kalle Vilbaste

Māra Timermane kaj Biruta Rozenfelde ei Latvio

Robert Bogenschneider kiel Onklo Zam el Germanio,
rigardu lian www.aliaflanko.de

Adiaŭa rondo: Kalle Vilbaste, Nina Pietuchowska, Ahto Siimson, Tõnu Hirsik,
Stela Kilk, Robert Bogenschneider

Madis Linnamägi en Eüroparlamento, Bruselo, 08.12.2003. Estis fondita Komitato por eksperimentado de la Internacia Lingvo en Eüropa Unio

Madis Linnamägi, Marie José Behm, Bernard Vivier, 08.12.2003

Vinkelo de Brian R. Moon kaj Claude Nourmont en Dalheim, Luksemburgio,
05.12.2003

Vino kun Esperantlingva etiketo

S-ino Ingrid Rüütel, Prezidento de Estonio Arnold Rüütel, Madis kaj Liia Linnamägi dum la akcepto okaze de la 86-a datreveno de la respubliko, 24.02.2004

Brian R. Moon, Madis Linnamägi, Mira Hõdžojan, Edda-Merike Pelt, Ruti Kamla. Tartu, 07.2003. La EU-oficisto B. R. Moon ei Luksemburgio lernis en la universitato la estonan lingvon

**Brian R. Moon studas historian teknikon
en Estona Agrikultura Muzeo, 07.2003**

**Liidia Pettai kaj Eero Laine (Finnlando) estas dank' al Esperanto
amikoj ekde 1992, 17.07.2002**

Jan Muszyński (1884–1957), unua prezidanto de Tartua Esperanto-Societo, profesoris en la universitatoj de Vilnius kaj Łódź

Raimund Haabvere (1909–1989), aŭtoro de la Esperanto-estona vortaro, aperonta en 2004

Lazar Ludovik Zamenhof, pentrita de László Szocska (Vinogradovo, Transkarpatio). Lia filo László Szocska, studento de Tartua Universitato, transdonis ĝin dum la Hungara vespero la 25-an de novembro 1980

Leida Leivategija 85, 12.09.2003

**Jüri Homenja (Tartu) gajnis
ĉefpremion *kannel* en 1984**

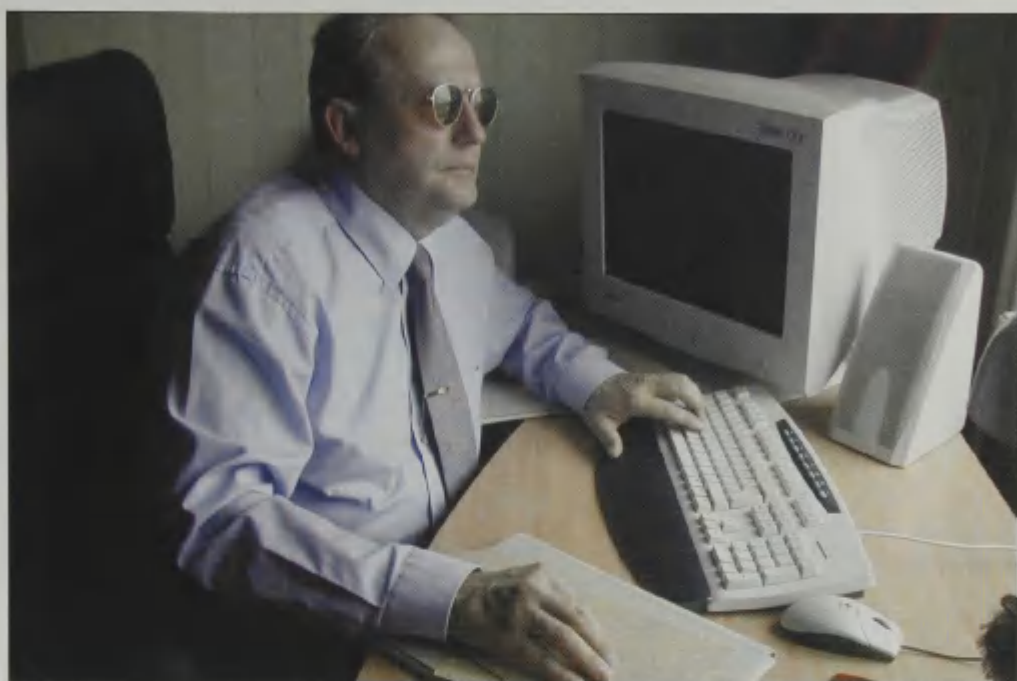
**... kaj Marina Korotj (Kievo)
en 1985**

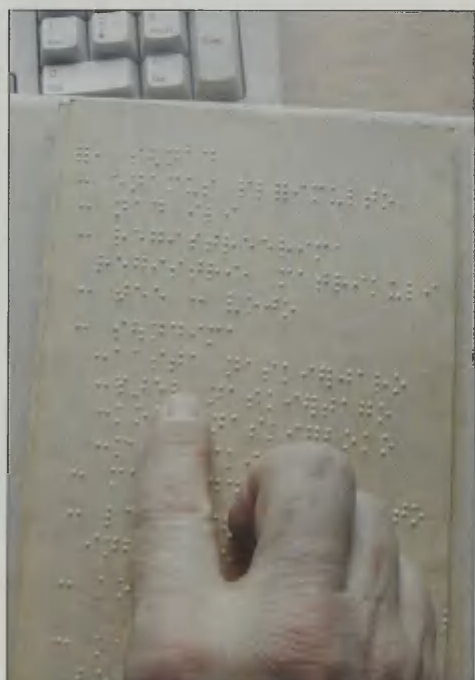
**Madis Linnamägi klarigas regularon
de la amatorarta konkurso “Kannel”,
1982**

**Ĉambra variaĵo de la koruso
“Vanemuine” intencis partopreni
konkurson de la 68-a UK en Budapest,
1983**

Aldo Kais, blinda doktoro pri historio, uzas komputilon

... kaj brajlan skribon

Ojalo

Jaan Ojalo (18.02.1914 – 02.02.2004)

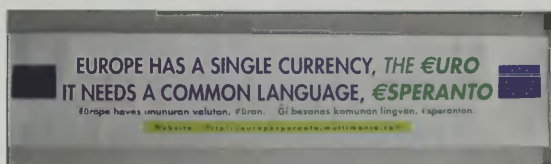
Standardo de Tartua Esperanto-Societo, 1984

Tapiŝo farita de Ruti Kamla,
TES, 1988

Medaloj de la amatorarta konkurso
"Kannel", 1983 kaj 1986

Reklamilo por EU-mono kaj EU-lingvo,
havebla ankaŭ en la estona lingvo

Kaiendaro por la 70-a
datreveno de TES, 1984

20-jara jubileo de TES, 29.04.1934

Vintrofesto de TES, 12.1936. 1-a vico (surplanke): 6. S. Lõhmus
 2-a vico: 1. s-rino Raukas, 3. Keerd, 5. Johannes Jaanisto, 6. Andres Sikk,
 9. Viktor Raukas
 3-a vico (staras sur planko): 1. L. Reimets, 2. Klara Moor, 7. Kägu?, 15. s-rino
 Klink, 16. R. Klink
 4-a vico (staras sur benkoj): 1. Sellkääri, 2. Berta Kaplan, 8. Valgvee

Prezidio de la unua Esperanto-kongreso en Tartu, 1922

Sidas: Peeter Protopopov, Helmi Dresen, Harry Busch, Hilarius Sakaria (Hillar Saha)

Staras: Valerian Sergejev (Muurmetsä), Arnold Grimpel, Jaan Laarmann, Eduard Valdmann, Maks Einer (Arvisto)

Jartago de Esperanto-grupo "Ideo", 10.02.1935

DOKUMENTOJ

EESTI KEEL OLI, ON JA LEEB!

Tartu Esperanto Selts toetab Euroopa Liiduga ühinemist

Eesti on teelahkmel – President, Riigikogu ja Valitsus kutsuvad rahvast 14. septembril 2003 Euroopa Liiduga ühinemise kohta arvamust avaldama.

1.

Euroopa Liit on kasvamas kogu Euroopa mandrit hõlmavaks ühenduseks. Põliseurooplastena oleme me kogu aeg elanud Euroopa tsivilisatsiooni mõjuväljas. See avaldub meie kultuuris ja keeles nagu kõigi teiste kontinendi rahvaste puhul. Oleme uhked oma soome-ugri päritolu ja kõigis eluvaldkondades toimiva **eesti keele** üle. Iga keel on oma rahva identiteedi kandja ja kultuuriloo peegel. Sest mõtlemine toimub keeles, mis on salvestanud oma sõnavarasse ja mõistetes rahva poolt ajaloo kestel tunnetatud maailmapildi. Iga keel on rikkus, sest peegeldab maailma mitmekesisust omamoodi. Keele hääbumine vaesestab maailma.

Ka meie ajaloos on olnud ohtlikke aegu: ugandlaste asualade hõivamine latgalite poolt, ristisõdalaste invasioon ja kolonisatsioon, Põhjasõda ning laastav katk, *Landeswehr*'i ideoloogide püüe tuua Venemaa sakslased Baltikumi, hitlerlaste plaan meid Peipsi taha ja Valge mere äärde asustada, stalinistlikud küüditamised (totaalseks küüditamiseks nappis vaguneid) ning võõrastega ülerahvastamine, sekka ka volgasakslaste ambitsioonid 1970. aastatel ...

Euroopa tsivilisatsiooni suurim hüve on haridus, mis sai eestlaste pärisosaks 17. sajandil Rootsi riigi koosseisus. Murrangulise tähtsusega oli toona **eestikeelse** rahvakoolide võrgu rajamine valgustuspedagoogilistest ideedest, eriti Jan Amos Komenský (Comeniuse) õpetusest juhitud haritlaste ja vaimulike nõudmisel ja aktiivsel kaastegevusel, kellest tuntuimad olid Liivimaa kindralsuperintendent Johann Fischer ja Bengt Gottfried Forselius.

19. sajandil oli eestlaste kirjaoskus Lääne-Euroopa rahvastega võrdne. **Emakeelne** kirjaoskus võimaldas meil areneda ja rahvuseks kujuneda (luuletaja Hando Runnel: "...rahvas algab raamatust..."), seeläbi sai võimalikuks ärkamisaeg, aktiivne seltsielu, valdade omavalitsused, laulupidude traditsioon ..., mis päädis 20. sajandi teisel kümnendil iseseisva riigi rajamisega.

Möödunud sajandi lõpukümnendil taastasime veretult oma vahepeal kaotatud riikliku iseseisvuse, et olla ise oma maa, keele ja rahvuse peremehed. Paraku sattusime üleminekuaja raskustega võideldes globaliseeruva maailma muutuste keerisesse. Eestil polnud aega rahvuslike väärtuste kaasajastamiseks, võimust võtsid ultraliberaalsed ideed. Seetõttu on Eesti riigist saanud varakapitalistliku rahaeliidi äriprojekt. 80% elanike

jätksuutlikkus on pärsitud, ainelise ja vaimse kultuuri korrastatus ei vasta Euroopa tsivilisatsiooni praegusele astmele.

Korrastatud kodanikeühiskond on Euroopa tsivilisatsiooni kõrgeim aste. Euroopa riikides on kodanike osalusel toimiv ühiskond, mis kindlustab valdavale enamikule nii ainelise kui vaimse hüveolu. Euroopa Liit ei kingi meile liitumisel hüvesid, kuid tema traditsioonid ja seadused saavad ka meie elu demokraatliku korraldamise mootoriks. Euroopa Liidu reeglistik, kaasotsustamise õigus ja koostöö teiste rahvastega annavad kindlustunde **eesti keele** ja rahvuse arenguks ning säilimiseks.

2.

Võõraga suhtlemisel tuleb valida arusaadav keel. Seni on see olnud suurema ja tugevama keel. Globaliseerumine on toonud rahvusvahelises suhtlemises uue väljakutse enamikele maailma keeltele. Euroopa Liit on leidnud lahenduse liikmesmaade keeltele ametliku keele staatuse andmises. ÜRO-1 on ametlikke keeli vaid kuus (inglise, prantsuse, vene, hiina, hispaania, araabia) ja töökeeli kaks (inglise, prantsuse). Kuid maailma keeleprobleem vajab igavikulist, mitte episoodilist lahendust ühe või mitme rahvuskeele rahvusvahelisena kasutamise näol. Ka tõlkekulud koormavad rahvusvaheliste organisatsioonide eelarveid.

Filosoofide ja lingvistide soovitusel peab rahvusvahelise suhtlemise keelel olema lihtne foneetika ja grammatika ning üldtuntud sõnavara. Globaalset neutraalsust saab tagada vaid kaalutletult koostatud plaankeel. ÜRO-1 ja tema kultuuri-, haridus- ja teadusorganisatsioonil UNESCO tuleb teha demokraatlik ja õiglane otsus kogu maailma jaoks.

Neutraalne maailmakeel loob kindlustunde rahvuskeelte tulevikule. Plaankeel esperanto (1887) on üks selliseid keeli. UNESCO on kahel korral (1954, 1985) kõrgelt hinnanud ülemaailmse esperantoühiskonna kogemusi eri rahvuste ja kultuuride üksteisemõistmise parendamisel ning soovitanud liikmesriikidel kasutada esperantot igat liiki informatsiooni levitamise vahendina.

Fennougrist ja interlingvist akadeemik Paul Ariste on sõnastanud veendumuse: **"Eesti keel oli, on ja leeb"** Tartu Esperanto Selts (1914) kutsub euroopalikult haritud rahvast 14. septembril 2003 ütlema „jah“ Euroopa Liidule, et ühises kultuuriruumis eesti keele ja rahvuse tulevikku kindlustada.

13.09.2003

LA ESTONA LINGVO ESTIS, EKZISTAS KAJ PROSPEROS !
Tartua Esperanto-Societo subtenas membriĝon en Eŭropa Unio

Estonio staras ĉe vojkruciĝo – Prezidanto, Parlamento kaj Registaro vokas la popolon la 14-an de septembro 2003 esprimi sian opinion pri membriĝo en Eŭropa Unio.

1.

Eŭropa Unio estas kreskanta al unuiĝo, ampleksanta plejmulton de la kontinento. Ni, pra-eŭropanoj estis ĉiam vivintaj influite de la Eŭropa civilizacio. Tio esprimiĝas en nia kulturo kaj lingvo same kiel ĉe aliaj nacioj. Ni estas fieraj pri nia finno-ugra deveno kaj pri nia Estona lingvo, aplikebla en ĉiuj vivosferoj. Ĉiu lingvo estas portanto de identeco de sia nacio kaj spegulo de sia geografie ligita kulturhistorio. Ni pensadas per nocioj, vorte sonigintaj konon de la ekstera mondo tra la tuta historio de nia popolo. Ĉiu lingvo estas trezoro, spegulanta multspececon de la mondo laŭ sia maniero. Malapero de iu lingvo malriĉigas la mondon.

Ankaŭ en nia historio estis danĝeraj tempoj: okupado de loĝlokoj de pra-ugandanoj fare de latgaloj, invado de krucmilitistoj kaj koloniigo; Norda milito (1700–1721) kaj ruiniga pesto, klopodoj de *Landeswehr*-ideologoj koloniigi Rusland-germanojn en baltajn landojn (1918), agplano de hitleranoj pri translokigo de la popolo malantaŭ la Peipsi-lagon kaj al bordoj de la Blanka maro, deportadoj fare de J. Stalin (en 1941, 1949 ktp.; vagonoj malsufiĉis por totala deportado!), imperia politiko de troloĝantigo kun fremduloj, krome ankoraŭ ambicioj de Volga-germanoj en la 1970-aj jaroj...

La plej granda valoro de la Eŭropa civilizacio estas klereco. Por estonoj ĝi akireblis en la 17-a jarcento, kiam Estonio apartenis al Sveda Reĝujo. Fundamentan ŝanĝon signifis reto de **estonlingvaj** popollernejoj. Iniciatoroj kaj kontribuantoj estis intelektuloj, inter ili pastroj, aplikantaj klerig-pedagogiajn ideojn de Jan Amos Komenský (*Comenius*). La plej konataj el ili estas Livlanda superintendente Johann Fischer kaj Bengt Gottfried Forselius.

En la 19-a jarcento la lego- kaj skribopovo de estonoj estis egala kun tiu de aliaj popoloj en la Okcidenta Eŭropo. Tiu povo ebligis al ni evolui, formiĝi al nacio – verse dirite: *Kiri algab kirikust, rahvas algab raamatust* ... ‘Skribo komenciĝas el eklezio, nacio el libro... (Hando Runnel). Eŭropaj naciaj movadoj okazigis ankaŭ nian renaskiĝon (memstaraj lokaj komunumoj, tradicio de kantofestoj, romantika literaturo ...) kaj en la dua dekadado de la 20-a jarcento estiĝis memstara ŝtato – Estona Respubliko.

En la lasta jardeko de la pasinta jarcento ni sensange restarigis nian intertempe perditan memstarecon, ree fariĝis mastro de nia lando, lingvo kaj nacio. Bedaŭrinde, batalante kun malfacilaĵoj de la transira periodo, ni trafis en ŝanĝkirligon de la globaliĝanta mondo. Estonio ne sukcesis nuntempigi nacian ideologion kaj ĉi-tie superprenis ultraliberalaj ideoj. Rezulte de tio Estonio estas kiel komercprojekto de frukapitalisma monelito: agopovo de 80%-a loĝantaro estas bremsita, aranĝado de materiala kaj intelektuala kulturo ne konformas al la nuna nivelo de la Eŭropa civilizacio.

Aranĝita civito estas la plej alta ŝtupo de la Eŭropa civilizacio. En eŭropaj ŝtatoj civitanoj aktivadas en socia vivo, ilia civito garantias materialan kaj intelektualan bonstaton al plejmulto de ili. Eŭropa Unio ne donacas al ni avantaĝojn, sed ĝiaj tradicioj kaj leĝaro estos motoro por demokratie ordigi nian vivon. La ampleksa regularo de Eŭropa Unio kaj

kunlaboro kun aliaj nacioj donas sekuron por evoluo kaj pluekzisto de la **Estona lingvo** kaj nacio: **Eesti keel oli, on ja leeb!** (~‘La Estona lingvo estis, ekzistas kaj prosperos’ – eldiro de Paul Ariste (1905–1990), akademiano, fennougristo, interlingvisto, membro de la Honora Patrona Komitato de UEA).

2.

UNO havas nur kvar oficialajn lingvojn kaj du laborlingvojn. Oficialaj lingvoj de Eŭropa Unio estas lingvoj de membroŝtatoj, tamen vera egaleco mankas, krom tio tradukelspezoj de internaciaj organizoj estas vana malŝparego. La monda lingvo-problemo bezonas solvon, des pli ke la globaliĝo estas nova elvoko al plimulto de lingvoj. Solvo de internacia komunikado estas en ununura, simpla, perfekta kaj neŭtrala lingvo por garantii veran egalecon. Epizoda superrego de unu aŭ alia nacia lingvo ne estas eliro. Filozofoj kaj lingvistoj estas proponintaj solvojn, inter ili konstruitajn planlingvojn. Nun la vicon havas politikistoj – UNO kaj ĝia kultur-, klerig- kaj sciencorganizo UNESKO donu demokratian kaj justan solvon por la tuta mondo.

Tartua Esperanto-Societo (1914) kredas, ke globalan neŭtralecon kaj internaciecon povas garantii nur planlingvo, baziĝanta sur konata nacilingva leksiko kaj prudente elektita gramatiko. Neŭtrala mondlingvo sekurigis estonton de naciaj lingvoj. Esperanto (1887) estas unu el tiaj planlingvoj. UNESKO estas dufoje (1954, 1985) rekomendinta spertojn de la tutmonda Esperanto-komunumo por internacia komunikado kaj kultura interŝanĝo.

La 14-an de septembro la klerigita popolo diras "Jes" por membriĝo en Eŭropa Unio, ĉar vidas en komuna kulturejo, kunlaboro kaj decidrajto ŝlosilon por sia estonto.

13.09.2003. Tradukis Leida Leivategija, kompilis kaj redaktis Madis Linnamägi

88-A UNIVERSALA KONGRESO DE ESPERANTO

Edda-Merike Pelt

La Universalan Kongreson en Gotenburgo (26.07.–02.08.2004) partoprenis 19-persona grupo de estonaj esperantistoj. Kvankam la evento okazis en najbara lando, la veturo per ŝipoj de Silja Line kaj buso daŭris longe – ni forveturis el Tallinn la 25-an de julio tagmeze kaj nur sekvan tagon je la 17-a horo atingis la kongresurbon.

Gotenburgo estas tre agrabla kaj amika urbo, ideala loko por renkontiĝo de gesamideanoj. Fondita en 1621 de la sveda reĝo Gustav Adolf II, ĝi rapide kreskis al fama havenurbo, pordo de Svedio al Okcidento. Nuntempe Gotenburgo estas la duagranda urbo de Svedio post Stokholmo kun loĝantaro je 475 000 homoj, kun multaj edukaj, kulturaj kaj ekonomiaj institucioj. Por turistoj Gotenburgo estas tre amika urbo – bona trafiko, tamen plej preferataj estas tie piedirantoj –, multe da verdaĵo, bela marbordo, amuzlokoj, muzeoj, kulturaj eventoj... Eĉ la vetero estis dum la tuta kongresa semajno milde varma kiel ĉe la Mediteraneo.

La organizado de la kongreso estis bona, ĉiuj programeroj sukcesis. La kongresanoj ĉiutage partoprenis multnombre kaj tre aktive diskutrondojn pri la ĉeftemo de la kongreso "Lingvaj rajtoj kaj respondecoj" Jen la rezolucio de la kongreso pri la ĉeftemo:

Rezolucio de la 88-a Universala Kongreso de Esperanto

La 88-a Universala Kongreso de Esperanto, kunveninte en Gotenburgo, Svedujo, de la 26-a de julio ĝis la 2-a de aŭgusto 2003, en ĉeesto de 1800 personoj el 62 landoj, kaj traktinte la temon "Lingvaj rajtoj kaj respondecoj"

atentigas pri la pluraj iniciatoj kaj deklaroj de Universala Esperanto-Asocio en lastaj jaroj pri la konservado de lingva pluralismo ene de ŝtatoj kaj en la rilatoj inter ŝtatoj, kaj pri la rolo, kiun la Internacia Lingvo Esperanto povas ludi kiel efika kaj neŭtrala ponto inter la diversaj lingvoj;

notas en tiu rilato ekzemple la **Manifeston de Prago** (1996) pri lingva demokratio, kaj rezoluciojn de Universalaj Kongresoj de Esperanto en Zagreb, Kroatio (2001), kaj Fortaleza, Brazilo (2002);

konstatas,

- ke lingvoj plenumas fundamentan rolon en homaj socioj ne nur kiel iloj de komunikado, sed ankaŭ kiel manieroj por esprimi sian identecon;

- ke lingva diverseco reprezentas unu el la grandaj riĉaĵoj de la homa kulturo kaj estas konservenda en la kunteksto de demokratia lingvopolitiko, kaj ke tia politiko ankaŭ liveras la lingvajn rimedojn ne nur por komunikado ene de socioj, sed ankaŭ inter la socioj;

- ke lingvaj rajtoj – nome tiuj rajtoj, kiuj rilatas al la kontentigo de komunikbezonoj kaj la esprimado de identeco en plurlingvaj situacioj – estas esenca, sed tro ofte neglektata elemento en la fundamentaj homaj rajtoj;

- ke la realigo de lingvaj rajtoj estas afero ne nur jura, sed ankaŭ morala, en kiu ĉiu havas respondecon partopreni;

- ke tiuj rajtoj aplikiĝas, aŭ devus aplikiĝi, je ĉiuj niveloj de la homa socio, ekde la rajtoj de individuoj tra la protektado de lingvaj malplimultoj ĝis lingva egaleco en la rilatoj inter ŝtatoj;

- ke la principoj de egalrajteco kaj de demokratia komunikado postulas konservadon de la lingva diverseco en multlingvaj komunumoj, en la kadro de egaleca kaj klara lingvopolitiko, ĉar tio ebligas maksimuman socian partoprenon de ĉiuj civitanoj;

– ke manko de klara kaj aktiva lingvopolitiko malfermas la vojon al lingva dominado kaj hegemonio;

– ke eblas konservi lingvan diversecon, precipe en interŝtataj rilatoj, nur per aktiva lingvopolitiko cele al realigo de neŭtrala multlingvismo, en kiu neniuj lingvoj havas dominan rolon;

atentigas pri la multjaraj spertoj de la Esperantlingva komunumo kiel modelo de egalrajta komunikado en multlingva socio kaj pri la preteco de tiu lingvo por ludi multe pli aktivan rolon kiel pontolingvo en la rilatoj inter ŝtatoj kaj en multlingvaj sistemoj de komunikado,

petas la diversajn Esperanto-organizaĵojn, je internacia, nacia kaj loka niveloj, kunlabori en sistema klopodo atentigi pri la kvalitoj de la Internacia Lingvo Esperanto, kaj konservi kaj evoluigi la lingvon tiel ke ĝi plej bone ludu sian rolon kiel transponta lingvo en multlingvaj situacioj,

kaj alvokas al ĉiuj internaciaj organizaĵoj registaraj kaj neregistaraj, al registaroj kaj aliaj instancoj, al fakuloj kaj sciencaj organizaĵoj, kaj al ĉiuj civitanoj, kiuj deziras konservi kaj fortigi lingvan egalecon je ĉiuj niveloj, pli profunde esplori la kapablojn kaj atingojn de la Internacia Lingvo Esperanto en la rilatoj inter lingvoj kaj popoloj ĉie en la mondo kaj apliki ties lingvajn rimedojn.

Tartu Esperanto Seltsi põhikirjalised eesmärgid

1. Tartu Esperanto Selts on esperanto keele pooldajate ja interlingvistide vabatahtlik tähtajatu mittetulundusühing.

2. Selts on asutatud 1914. aastal ja põhikiri on viidud kooskõlla mittetulundusühingute seadusega täiskogu otsusel 3. juunist 1997

Seltsi eesmärgid:

7.1. ühiskonna liikmete interlingvistiline kasvatamine;

7.2. esperanto kui etniliselt ja poliitiliselt erapooletu keele õpetamine, kasutamine ja levitamine;

7.3. kultuurisidemete edendamine teiste maade mõttekaaslaste ja sõsarorganisatsioonidega;

7.4. osalemine Eesti kultuurielus ja Eesti tutvustamine välismaailmale;

7.5. ülemaailmse esperantoühiskonna kultuuri retseptsioon ja tutvustamine Eestis;

7.6. liikmete huvialase, loomingulise ja sotsiaalse aktiivsuse edendamine, kultuurilise ja interlingvistilise silmaringi laiendamine.

8.1. Selts korraldab üritusi, kokkutulekuid, näitusi, ekskursioone, õpi- ja konverentsireise, konverentse, konkursse, olümpiaade jm.;

8.2. korraldab keelekursusi ja -konsultatsioone, vahendab meetoodilisi materjale, kirjandust, perioodikat, vahetab informatsiooni kodu- ja välismaal jm.

INTERLINGVISTIKO. ESPERANTOLOGIO. HISTORIO

ИНТЕРЛИНГВИСТИКА И ЕВРОЛИНГВИСТИКА: В ПОИСКАХ ОБЩЕГО ЯЗЫКА ДЛЯ ЕВРОПЫ

Александр Д. Дуличенко

Интерлингвистика – наука, занимающаяся решением вопросов международной языковой коммуникации. При этом имеется в виду, что международная языковая коммуникация подразумевает практическое использование в целях преодоления языкового барьера как живых этнических языков, называемых трансэтническими, так и рационально созданных, называемых международными искусственными (или плановыми) языками. К этому нужно добавить, что на эту роль с давних времен претендовали также и уже вышедшие из употребления языки широкого распространения – санскрит, древнегреческий, латинский и некоторые др.

Интерлингвистика имеет длинную историю, так как мысль об общем средстве языковой коммуникации между разноязычными народами возникла в древности и выражалась прежде всего в стремлении предложить рационально созданный язык.

Такой язык начинается с проективной стадии, поэтому и называется он *лингвопроектом*. В течение многих веков в различных странах мира было создано около одной тысячи (а возможно, и больше!) лингвопроектов, которые назывались *всемирными, универсальными, общечеловеческими, международными языками*. Однако лишь небольшая их часть была принята обществом. Мы имеем в виду, что лишь некоторые лингвопроекты были социализованы, т.е. стали в большей или в меньшей степени употребляться сторонниками идеи международного языка в обществе. Впервые это произошло в последней трети 19 в., когда внимание привлек к себе созданный пастором Мартином Шлейером в 1879 г. проект языка *волатюк*. Однако после некоторого подъема интереса к нему произошел спад: язык оказался все же достаточно трудным для изучения и живого общения. На смену ему пришел *эсперанто*, предложенный в 1887 г. Людвигом Заменгофом. Основа этого языка – активно употребляющиеся корни многих европейских языков, среди которых латинский, греческий, германские, романские и славянские языки. Этот язык стал легко узнаваем для носителей европейских языков. К этому нужно добавить, что эсперантская грамматика и словообразование достаточно логичны и понятны и, главное, легко усваиваемы. Эсперанто быстро занял лидирующие позиции в среде сторонников движения за международный искусственный язык и вот уже более ста лет широко употребляется в различных сферах жизни в качестве средства

международного общения. Этот язык выдержал и до сих пор выдерживает конкуренцию с другими международными искусственными языками, которые в той или иной степени выполняли или же выполняют и ныне социальные функции. Имеются в виду идо, новиаль, интерлингве-окциденталь, интерлингва и некоторые др.

Всю эту сложную и длинную историю борьбы за международный язык изучает интерлингвистика, которая как самостоятельная наука стала оформляться лишь в первой трети 20 в.: в 1911 г для нее был предложен термин *interlinguistique* (J. Meysmans), затем появились теоретические работы, определившие ее место среди других лингвистических дисциплин (О. Есперсен, Дю. Силадьи, Н. Юшманов и др.). Параллельно с опытами построения и внедрения в социум рационально созданных международных языков интерлингвистика внимательно изучает и опыт культивирования живых языков трансэтнического предназначения. Речь идет прежде всего о так наз. «клубе мировых языков», в который входят английский, французский, немецкий, русский, испанский и некоторые др.

Несомненно, английский язык среди них занимает лидирующее положение. По данным Д. Кристала (D. Crystal. The Cambridge Encyclopedia of languages, 1987) к концу 20 в. английским языком владело как родным 350 млн. чел., а использовали его в качестве первого или второго языка почти 1 млрд. 400 млн. чел. При этом более чем в ста странах он играет весьма существенную роль в качестве языка общения. Ныне английский язык широко используется не только в специальных областях жизни, каковыми, например, являются сферы производства и технологии; он значительно продвинулся в повседневный бизнес, спорт и т. д. Крупнейшие международные конгрессы, как правило, в качестве единого рабочего языка или же в сочетании с каким-либо другим языком (языками) выбирают английский. Языковой основой современной компьютерной технологии является также этот язык. За ним все чаще закрепляются определения *международный язык* – *international language* или *мировой язык* – *world language*. Разумеется, распространению и престижу английского языка в мире во многом способствует экономическая мощь и технологическое развитие США, Англии и др. англоязычных стран.

Несмотря на то, что в Европе есть языки, которые сами стремятся к транснациональному использованию (французский, испанский, русский, немецкий), именно в этих странах английский язык находит широчайшее применение во многих сферах жизни. Ученые пишут уже о формировании в Европе специальной разновидности международного английского языка, которая получила название *евроанглийский язык* – *Euro-English*. Евроанглийский язык, считают они, это такая же реальность, как и единая европейская валюта *евро* – *euro*. Особенностью евроанглийского является то, что он представляет собой упрощенный вариант английского или англо-

американского. Упрощение возникает за счет того, что большинство владеющих английским языком как вторым не ощущают тех языковых тонкостей, которые они знают по своим родным языкам. По этой причине в евроанглийском широко распространены кальки с родных языков, упрощается грамматика и т. д. Таким образом, международное использование английского языка ведет к формированию в масштабах Европы его специфической разновидности.

В этой связи важно подчеркнуть, что уже очерчиваются контуры новой дисциплины – *евролингвистики* (англ. *eurolinguistics*, нем. *Eurolinguistik*). Перед евролингвистикой стоит много задач. Одна из них – изучение языковой структуры Европы, вопросов роли языков в международных контактах. Так, в Евросоюзе ныне используются все языки входящих в него стран, но, разумеется, в реальности доминирует здесь английский, в меньшей мере – некоторые другие крупнейшие языки Европы. Социолингвистический аспект международного английского языка, таким образом, становится в евролингвистике одним из центральных и, добавим, дискуссионных, так как не все страны согласны с абсолютным доминированием английского языка в Европе и в Евросоюзе в частности. Стремление к равноправному применению языков тех стран, которые входят (и войдут) в Евросоюз, требует тщательного изучения языковой ситуации современной Европы. Такая работа уже ведется, но она далека от своего завершения. Тем не менее имеет смысл кратко сказать о тех языковых моделях для Европы, которые предлагаются учеными начиная с 1990-х гг. Так, в известном международном издании «Sociolinguistica» (1994) разрабатывается 6-компонентная языковая модель, включающая и предложение об использовании международного искусственного языка. Конкретно это выглядит следующим образом:

- 1) «English only»;
- 2) «English generally» (т. е. наряду с другими языками);
- 3) международный искусственный (плановый) язык;
- 4) многие языки как *linguae francae* с доминированием английского, немецкого и французского;
- 5) «polyglotte Dialog»: активно используется родной язык + пассивно другие языки (однако их на начало 2004 г. более десятка!);
- 6) принцип «Nachbarsprache»: помимо своего языка, еще языки соседей, даже малые.

Предлагаются и иные языковые модели, при этом некоторые компоненты в целом повторяются. Так, на прошедшей в Нидерландах в 1998 г. конференции, организованной Европейским культурным фондом и Европейским Парламентом, в ответ на поставленный вопрос «Какой язык для Европы?», рекомендовались, например, такие шаги:

- 1) один «естественный» язык для всех;
- 2) один искусственный язык для всех;
- 3) много «естественных» языков;
- 4) все существующие в Европе языки и т. д.

Kak vidim, сложность европейской языковой ситуации, рассматриваемой в плане выбора международного средства языковой коммуникации, предлагают решить не только за счет одного, нескольких, многих или всех языков Евросоюза, но и с помощью международного искусственного языка. И здесь более чем вековой опыт функционирования эсперанто может пригодиться как нельзя кстати.

Из сказанного следует, что евролингвистика может стать активно развивающимся компонентом интерлингвистики, поскольку она ставит перед собою те же задачи, но только в пределах одного континента – Европы.

PRI ESPERANTO-ORGANIZAĴOJ EN TARTU (EKDE LA FONDADO ĜIS 1940)

Enn Ernits

En la kvara kvarono de la 19-a jarcento Tartu, kiu tiam nomiĝis germanlingve Dorpat kaj ruslingve Jurjev, estis grava divastigcentro de la ideo pri la internacia lingvo en Estonio. Jam en 1885 la ĵurnalisto Ado Grenzstein (1849–1916) eldonis ĉi-tie mallongan gramatikon de Volapuko de J. M. Schleyer en la estona lingvo kaj en 1885–1887 multfoje konatigis legantojn de sia ĵurnalo "Olevik" ("Estanto") kun tiu lingvo. Per sia agado li iniciatis planlingvan movadon en Estonio. En 1887 en la aŭlo de la Tartua Universitato prelegis pri la internacia lingvo (precipe Volapuko) profesoro pri fiziko Arthur Joachim von Oettingen (1836–1920). Ankaŭ la lerniloj de Volapuko, kompilitaj de Ivan Lepik, aperis en 1888–1890 en la universitaturbo Tartu (vd. Kuk 1982). Tartu gravas ankaŭ en la Esperanto-movado de Estonio.

La historio de multnombraj Esperanto-organizaĵoj, ekzistintaj en Tartu ekde la komenco de la Esperanto-movado, estas nesufiĉe esplorita. Rekte koncernas ĝin nur artikoloj de Hilarius Sakaria (1925), Enn Ernits (1982) kaj tajpita diplumlaboro de Endel Ojasild (1962).

Komenca periodo de la Esperanto-movado en la universitaturbo Tartu estas pritraktita nur en la artikolo de la muzikisto H. Sakaria (1899–1981). Li estas konata al la nuntempa leganto kiel Hillar Saha, tre aktiva esperantisto en la Estona Esperanto-movado precipe en la 1920–1930-aj jaroj. La menciita artikolo estis verkita, kiam ankoraŭ vivis pioniroj de la Esperanto-movado. Tial ĝi enhavas esencajn faktojn, kiuj nuntempe estus restintaj nekonataj, ĉar plejparto de la dokumentaro pereigis dum militoj kaj okupacioj. E. Ernits priskribis en sia artikolo agadon de la Tartua Akademia Klubo en la 1920–1930-aj jaroj.

En ĉi artikolo mi volas priskribi agadon de Tartuaj Esperanto-organizaĵoj pli precize. Por tio estas uzitaj multaj arkivaj materialoj kaj la

kronikrubriko de “Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio” Bedaŭrinde donitaĵoj estas ofte mankohavaj.

Unuopuloj kaj neoficiala Esperanto-grupo

Ni scias malmulte pri pioniroj de la Estona Esperanto-movado en Tartu. La unua estoniano (ne estono!), kies nomon sub n-ro 81 enhavas “Adresaro de la personoj, kiuj ellernis la lingvon “Esperanto””, eldonita de Ludwig Zamenhof en 1889, estis Alexander Blumenthal, hebreo. Li naskiĝis 1866 en Varsovio kaj en 1885–1891 studis en la Tartua Universitato, kie li fariĝis doktoro pri medicino en 1892. En la sekvinta jaro A. Blumenthal helpis fondi Esperanto-rondeton en Varsovio, ekzistinta bedaŭrinde nur kelkajn semajnojn. Li estas menciita inter 35 esperantistoj, alportintaj dum 1887–1902 “al nia afero grandajn servojn kaj kies nomoj restos neforgeseblaj en nia historio” (Holzhaus 1969: 246, 269).

Villem Vaher (1873–1950), kiu en 1889–1993 lernis en la Tartua Instruista Seminario, esperantiĝis sub influo de la propagando, farita de la Peterburga Esperanto-Societo “Espero” (fondita en 1892). En 1893 V. Vaher rimarkis hazarde la unuan libron de d-ro L. Zamenhof, aĉetis kaj adaptis ĝin por estonoj. Li publikigis la libron (30 paĝoj) en distra aldono (fino de septembro – komenco de novembro 1893) de la unua estona ĵurnalo “Postimees” (“Poŝtisto”), eldonita de la lingvisto kaj muzikisto Karl August Hermann (1851–1909). Tio signis komencon de la memstara Esperanto-movado en Estonio (Enciklopedio de Esperanto, 1979: 127). La vortara parto de la lernolibro, nome Esperanto-estona vortaro estis represita post du jaroj en Nürnberg (24 p.).

Laŭ H. Sakaria (1925: 43) la lernolibro de V. Vaher estis la unua plej perfekta Esperanto-lernolibro por estonoj por sekvintaj dek jaroj. Fakte la dua estonlingva lernolibro, publikigita de Hermann Stahlberg (1865–1932) en la jaro 1899, estis jam pli ampleksa (64 p.).

Artikoloj de V. Vaher pri Esperanto aperis fine de la 19-a jarcento krom “Postimees” ankaŭ en la gazetoj “Valgus” (“Lumo”) de Jakob Kõrv kaj “Olevik” de Ado Grenzstein. V. Vaher publikigis la unuan fojon en la estona lingvo Esperanto-prozaĵon (“Mano”). Li apartenis al eminentaj pioniroj de la Esperanto-movado en Estonio (vd. Enciklopedio, 2000: 82; Tartu Õpetajate, 1929: 262, 265–266).

Ankaŭ la studento Harald Pöld (1874–1939) estis esperantisto en 1890aj jaroj. Li nomiĝis en “Adresaro...” de L. Zamenhof sub la numero 3628 (01.10.1895–15.05.1896) (Sakaria 1925: 43). H. Pöld studis en la Tartua Universitato komence teologion (1896–1903) kaj poste natursciencan (1903–1904) (Tartu Ülikooli 1986, I: 52). Pro ies kaŭzo lia nomo mankas inter unuaj esperantistoj-estonoj, menciitaj en la enciklopedio pri la estona Esperanto-movado (2000: 6). Tial “Adresaro...” de L. Zamenhof estus denove trarigenda: ĝi povas enhavi ĝis nun nekonatajn nomojn de estonoj kaj kun Estonio ligitaj personoj.

“Lingvo Internacia” (1902, n-ro 1) sciigis pri Esperanto-kurso en Tartu. Ĝin aranĝis verŝajne iu izolulo, kies nomo restas nekonata por ni; tie estis menciita, ke tartuanoj kaj tallinnanoj havis kontaktojn kun la Esperanto-Societo “Espero” en Peterburgo (Sakaria 1925: 43).

El “Lingvo Internacia” (1905, n-ro 4) devenas jena informo: “En Jurjev la esperantistoj vekiĝis. Estas fondata la unua esta [= estona] grupo esperantista. Kunvenoj okazas regule; rondiranta organo de la grupo estas farata. Sin turni al s-ro Krass, Russkaja ul. 4” Ne estas komprenebla, ĉu temis pri la jam ekzistanta aŭ baldaŭ kreota Esperanto-organizaĵo. H. Sakaria supozis, ke en ĉi tiu anonco miksiĝis eble informoj el Tartu kaj Tallinn; sciigo pri la grupo koncernas verŝajne esperantistojn de Tallinn. La artikolo de F. Krass (1908: 11) montras, ke en 1908 en Estonio mankis Esperanto-organizaĵoj krom la Revela Esperantista Grupo.

La ĵurnalisto Ferdinand Krass estis tre aktiva homo, sed por domaĝo al Tartu li translokiĝis baldaŭ al Tallinn, kie li iniciatis la unuan Esperanto-societon en Estonio sub la nomo “Revela Esperantista Grupo”. La organizaĵo ricevis oficialan permeson en 1907. La Narva Esperantista Unuiĝo estis fondita en 1911 (Enciklopedio 2000: 36, 45–46, 54). En 1913 la Revela Esperantista Grupo estis malfermita pro politikaj kaŭzoj.

En la sama jaro unu el aktivaj pioniroj de la Estona Esperanto-movado Jakob Rosenberg (1881–1973), kunfondinto kaj eksprezidanto de la Revela (= Tallinna) Esperantista Grupo, ekpropagandis Esperanton per ekspozicio kaj paroladoj en Tartu. Li gvidis tie ankaŭ Esperanto-kurson kun kelkdeko da partoprenantoj. Tiam J. Rosenberg kompilis ankaŭ statutprojekton de la kreota societo en Tartu helpe de la jura studento Karl-August Einbund (estonigita nomo Kaarel Eenpalu; 1888–1942), estonta konata politikisto en Estonio.

La Esperanto-kurson de J. Rosenberg finis tiama lernanto de komerca lernejo Jaan Laarmann (1893–1925), kiu aktive agadis en Tartu ĝis translokiĝo al Petrogrado en 1913, kaj post reveno al Tartu en 1920 (Jaan Laarmann, 1925: 39).

En 1911 venis al Tartu Johannes Vahtkerl, kiu parolis Esperante la unuan fojon kun la estonta prezidanto de la Dorpata Esperantista Societo Jan Muszyński, kvankam li estis esperantiĝinta jam en 1908 (Vahtkerl 1926: 44; Enciklopedio de Esperanto, 1979: 556). Li iĝis aktiva membro de la Dorpata Esperantista Societo.

Dorpata Esperantista Societo (DES)

La Dorpata Esperantista Societo (estone *Tartu Esperantistide Selts*; tiel ankaŭ en tiama ĵurnalo “Postimees”; ruse *Jurjevskoe Obščestvo Esperantistov*) estis la unua oficiale registrita Esperanto-organizaĵo en la urbo Tartu (ĝi estis la tria societo en Estonio). DES estis fondita incie de la delegito de UEA, studfininto de la Tartua Universitato, tiama inspektisto de la botanika ĝardeno, estonta profesoro de la universitatoj de Vilnius kaj Łódź Jan Muszyński (vd. arkivaĵojn). La statuton de la societo devis konfirmi la

Livlanda guberniestro en Riga. Kvarfoje ĝi restis nekonfirmita, lastfoje la 3-(16) -an de oktobro 1913 (Sakaria 1925: 43; Sakaria 1933: 4).¹ Estonio estis tiam okupita de la Rusa Imperio kaj carismaj burokratoj timegis disvastigon de ideoj pri libereco en la ŝtato. La statuto estis redonita sen subskribo de la guberniestro pro formalaj kaŭzoj: mankis informo pri sidejo kaj devoj de la estraro kaj nombro de kandidatoj por la estraro kaj revizia komisiono.

La statuton, kiu estis subskribita de Aleksei Huoponen, oficisto Peeter Loit, kancelariisto Eduard Meltser kaj inspektisto Jan Muszyński, la Livlanda guberniestro konfirmis finfine la 17-an de februaro (2-an de marto laŭ la nova kalendarstilo) 1914. La estonlingva gazeto "Postimees" sciigis: "La 17. ĉi-m[onate] en la komisiono por societaj aferoj de la Livlanda gubernio estis konfirmitaj la Tartua Esperantista Societo kaj la Balta Presista Sindikato. La konfirmadon atendis 44 statutojn, 24 restis nekonfirmitaj." (EŜA 3342, 1, 2: 1; Uued seltsid, 1914). Por la fondado de DES esence kontribuis ankaŭ Nikolai Eger, kiu poste laboris kiel instruisto en Ĥabarovsk. Indikante al vortoj de la studento Harry Busch, H. Sakaria menciis, ke N. Eger estis studento. Tamen lia nomo mankas en la listo de la studentaro de la Tartua universitato, eble li estis gaststudento.²

Malferma kunveno de la nova organizaĵo okazis la 25-an de marto (la 7-an de aprilo laŭ la nova kalendarstilo) 1914 en ejo de la Societo por Edukado de Estona Junularo (estone *Eesti Nooresoo Kasvatuse Selts*; tiama adreso: Raatuse str. 16). La domo ne estas konserviĝinta. Laŭ kvarlingvaj presitaj invitiloj kunvenis proksimume 70 personoj. Parolis J. Muszyński en la rusa kaj germana lingvoj, Peeter Loit en la estona lingvo kaj Nikolai Eger en Esperanto. Estis voĉlegitaj saluttelegramoj el Nõmme kaj Narva. Membrigis 25 personoj, kiuj elektis estraron de la societo. La kunfondinto J. Rosenberg estis elektita honora membro de DES.

Sekvis malpersista, severa milita tempo. Dum kelkara ekzistado de DES la estraro pro mobilizado de anoj (J. Muszyński, P. Loit, N. Sysoev) kaj aliaj kaŭzoj tre ofte ŝanĝiĝis. En 1912–1914 J. Muszyński funkciis kiel delegito de la Universala Esperanto-Asocio (UEA) por Tartu. Post lia mobiliziĝo ekdelegitis P. Kikkas.

La prezidantoj de DES estis J. Muszyński (ekde 25.03.1914), medicina studento Romuald Soloniewicz (ekde 12.10.1914), studento de la historia kaj filozofia fakultato David Klassen (ekde 25.10.1915), laboristo Johannes Vahkerl (ekde 06.12.1915), droghomercisto Rudolf Bruno Blaufeldt (ekde 22.05.1916), medicinaj studentoj Aleksanders Aispuritis

---

¹ La datoj en rondaj krampoj markas datojn laŭ la nova, nuntempe valida kalendarstilo. Aliaj datoj estas en la malnova kalendarstilo.

² Estas supozite, ke la estona nomformo estis Jääger (Enciklopedio, 2000: 76). Eger estis uzita ankaŭ en iu estonlingva gazetanonco (EŜA 3342, 1, 2: 1). Ĝi pravas, ke Eger estis tamen oficiala familia nomo. Tion, ke Eger povas estis rusiĝinta nomo, atestas ankaŭ la rusa antaŭnomo Nikolai.

(ekde 26.04.1917) kaj Jankel Zun (ekde 27.01.1918).³ Sekve, pli ofte ol aliaj la studentoj elektiĝis prezidantoj de DES.

Vicprezidantoj de DES estis N. Eger, Irina Muszyńska, R. B. Blaufeldt kaj Maria Kirt; kiel sekretarioj funkciis oficistoj Peeter Loit kaj Paul Parikas, laboristo J. Vahtkerl kaj kompostisto N. Sysoev; kiel kasistoj – tajloro Peeter Kikkas kaj kontoristo Edgars Grots; kiel bibliotekistoj – I. Muszyńska, Maria Kirt, R. Soloniewicz kaj J. Zun.

Al DES apartenis konstante dudek-tridek anoj. Donitaĵoj pri DES-anoj estas sufiĉe mankohavaj, pli detala informo ekzistas nur pri studentoj. Ni scias laŭnome nur 45 membrojn de DES, krom unu honora membro (tabelo 1). 15 aŭ triono el ili membriĝis en 1914. Kiel antaŭe menciite, dum la fonda kunveno membriĝis 25 personoj. Sekve ni havas informon nur pri 60% de membroj el tiu periodo. Tamen la reala procento estas pli malgranda, ĉar tre probable ankaŭ post la fondo kreskis kvanto de membroj de DES. Konservigis listo kun 32 membroj de DES el la periodo 1916–1917 (EŜA, 3342, 1, 3). Ĝi ne enhavas estraranojn J. Vahtkerl kaj N. Sysoev, kiuj forveturis el Tartu pro mobilizado antaŭ la 22-a de majo 1916, kiam estis elektita nova estraro de la societo (Sakaria 1925: 51). Sekve, la menciitan liston oni ekkompilis post tiu termino. Ĝi ne havas novulojn (115), membriĝintajn en aŭtuno 1917, kaj enhavas tre malmulte da donitaĵoj pri membraro en 1918.

El 45 membroj de DES, kiujn ni scias, 7 (15,6%) estis virinoj kaj 38 (84,4%) viroj. Laŭprofesie inter viroj de la societo estis studentoj (12 aŭ 31, 6%), oficistoj (11 aŭ 28,9%), komercistoj (3 aŭ 7,9%), instruistoj (2), ĉefa ĝardenisto kaj eĉ ŝoforo. Bedaŭrinde la profesio de la triono de membroj (13 aŭ 34,2%) ne estas sciata. Dominis junaj homoj. Laŭ niaj donitaĵoj la plej olda membro estis la 37-jara poligloto R. B. Blaufeldt. La membroj de DES reprezentis 7 naciojn kaj 5 konfesiojn (Sakaria 1933: 4). Nombriĝis almenaŭ 17 (aŭ 37,8%) estonoj, 8 (17,8%) rusoj, 6 (13,3%) poloj, 4 (8,9%) latvoj kaj 2 judoj. Bedaŭrinde nacieco de 8 (17,8%) membroj ne estas konate; inter ili povas estis unu finno (N. Huoponen) kaj unu germano (I. Muszyńska), estonoj, litovoj, rusoj k.a. Baltgermanoj mankis. DES estis vere internacia societo, kies membroj jam pro praktikaj bezonoj devis uzi unu lingvon – Esperanton.

Ĉiuj studentoj studis en la Tartua Universitato, nur N. Arhangelski estis pli frue studinta en la Tartua Veterinaria Instituto. Fakta nombro de studentoj povas esti pli granda, ĉar gaststudentoj oficiale ne enlistiĝis. Estas menciita Veske kiel studento (EŜA 3342, 1, 2: 1), sed lia nomo mankas en la listo de studentoj. Eble temas ĉu pri gaststudento aŭ la medicina studento Joosep Veskimets, kiu naskiĝis en 1893 en Rannu, distrikto de Tartu kaj

---

³ Ĉi-tie mi volus substreki grandan intereson de la aktivulo de DES, drogisto R. B. Blaufeldt al lingvoj. Li interesiĝis pri franca, itala, jida, hungara, cigana, finna, sveda, latva, ĉeĥa kaj greka lingvoj (vd. S-no Rudolf Bruno Blaufeldt, 1932).

studis en la Tartua Universitato en 1914–1918 (Tartu Ülikooli, 1987: 299). La studentoj estis naskiĝintaj inter 1889 kaj 1896. Plejparto de studentoj (9 aŭ 75%) studis en la medicina fakultato. Ŝajnas, ke ilia superregado estis kaŭzita de pli detala kono de la latina lingvo, kiu estas grava komponento de Esperanto, kaj eble kaŭze de malpli konservativa rilato al artefaritaj lingvoj. Du membroj studis en la fakultato de historio kaj filozofio, unu junulo studis teologion.

Jam en 1914 oni aranĝis pagan Esperanto-kurson (2 rubloj), en kiu registriĝis 10 homoj, el kiuj partoprenis la kurson bedaŭrinde nur kvar personoj (Sysoev, 1914). Ĉu la kurson gvidis N. Eger, kiel estis anticipe anoncita en "Postimees", ni ne certas. La 31-an de majo okazis en la teatro "Vanemuine" propaganda vespero de DES. Tiam duobla kvarteto kantis "Esperon", N. Eger salutis partoprenantojn kaj J. Muszyński deklamis "La nigran ŝalon" Estis prezentita la estonlingva triakta komedio "La korvermo" de la aŭstra verkisto Ludwig Anzengruber.⁴ Poste oni dancis ĝis la 4-a horo matene. Al la propaganda vespero estis invititaj ankaŭ du estonaj kaj unu germana ĵurnalistoj. La bileto kostis de 25 kopekoj ĝis unu rublo. DES profitis proksimume 30 rublojn.

En la fino de la sama jaro J. Muszyński prelegis "Pri eksplodantaj kugloj uzataj de niaj malamikoj en la nuna milito" (14.12.) kaj lia edzino Irena Muszyńska "Kian signifon havas nuntempa milito por la ideo pri internacia lingvo" (25.12). Ŝi estis konvinkiĝinta, ke ĉiu homo rilatas serioze al Esperanto en teruraj kondiĉoj de la monda milito (Esperanto, 1914a, c). R. Soloniewicz resumis la laste menciitan prelegon en la gazeto "Jurjevski Vestnik" (Mušinska, 1914). En 1914 en la loka germana gazeto oni petis ĉiujn, kiuj deziris partopreni la 10-an Universalan Kongreson en Parizo, turniĝi al J. Muszyński. P. Kikkas estis preta helpi al perado de neŭtrala, persona korespondado inter esperantistoj el malamikaj ŝtatoj pere de buroo de UEA en Genfo (Esperanto, 1914b).

Societaj aranĝoj (tevesperoj, komuna legado de esperantaĵoj, referatkunvenoj, konversacioj ktp.) okazis komence en Raatuse str. 16, sed ekde la 12-a de oktobro 1914 en la sobrulsocieto "Ugaunia" (Tähe str. 70). J. Muszyński kaj precipe N. Eger postulis, ke okazu kunvenoj de la societo nur en Esperanto.

En 1914–1915 okazis 43 kunvenoj de DES, en kiu membriĝis 32 personoj. En 1915 konversacioj ĉesis, ĉar publikaj aranĝoj estis malpermesitaj pro militaj cirkonstancoj. Esperanton oni propagandis nur per gazetaro. Ekzemple, P. Parikas, N. Sysoev kaj R. Blumfeldt sendis perpoŝte al tiuj, kiuj deziris konatiĝi kun la internacia lingvo, koncernajn senpagajn broŝurojn. Iufoje la DES-anoj veturis en vilaĝon, situantan proksime de Tartu. En la vilaĝo oni parolis Esperante kaj propagandis ĝin al vilaĝanoj, el kiuj poste ses personoj eklernis la lingvon. Ekde la komenco de 1915 dum

---

⁴ La originala titolo "Der Gewissenswurm" estonlingva titolo "Südameuss"

unu jaro aperis manskribita literatura kaj popularscienca gazeto. Estis aranĝita Esperanto-kurso.

Ekde 1916 la DES-anoj neregulare renkontiĝis kaj konversaciis en la loĝejo de A. Aispuritis (Veski 28). Al la societo apartenis 25 membroj, sed lia agado estis tre modesta. Komence de 1917 agado de DES vigliĝis, ĉar membriĝis novaj aktivaj membroj (J. Zun ka.). Tiam inter 32 membroj estis 9 studentoj, 9 oficistoj, 3 negocistoj, 2 metiistoj, unu ŝoforo kaj unu gimnaziano; donitaĵoj pri la profesio de sep anoj mankis (Sakaria 1925: 52). Tiuj donitaĵoj estas korelativaj al la donitaĵoj de la suplemento 1.

Dimanĉe, la 26-an de marto 1917 DES aranĝis en la Nova Anatomiejo senpagan publikan lecion pri la internacia lingvo Esperanto: ĝia kreado, utilo kaj lernonecesoj (EŜA 3342, 1, 2: 3). Pri agado de la societo oni informis en la loka eston- ("Postimees"), rus- ("Jurjevski Vestnik") kaj germanlingva gazetaro. Tie oni sciigis ankaŭ pri morto de L. Zamenhof, reklamis la librovendejon "Esperanto" en Moskvo (Lubjanski avenuo 3) kaj propagandis la internacian lingvon. Pri agado de DES oni skribis ankaŭ en "Ondo de Esperanto" (1914, n-roj 5, 7; 1915, n-ro 7/8).

En revoluciaj tagoj de 1917 Esperanto iĝis tre populara, ĉar esperantistoj substreki la internaciecon de tiu lingvo. Post la antaŭe menciita lekcio en DES membriĝis 115 personoj, kiuj plejparte partoprenis aranĝojn de la societo nur unu fojon. En la sama jaro oni propagandis la internacian lingvon ankaŭ al soldatoj de la garnizono de Tartu. J. Zun organizis Esperanto-kurson.

La lasta kunveno de DES-anoj okazis la 27-an de januaro 1918. Estis elektita nova estraro. Por J. Zun voĉdonis 46 personoj; tiu nombro reeĥas kvanton de partoprenantoj de la ĝeneralkunveno kaj membraro. Tiam la biblioteko de la societo havis proksimume cent librojn kaj gazetkompletojn. DES devis rompi sian agadon la 25-an de februaro 1918 pro germana okupacio. Rekta posteulo de DES en Estona Respubliko iĝis Tartua Esperanto-Societo.

Tartua Esperanto-Societo (TES)

Tartua Esperanto-Societo estas rekta posteulo de DES en la unua periodo de Estona Respubliko. Ĝi estis kreita en oktobro 1921 iniciate de la antaŭe menciita Rudolf Bruno Blaufeldt (1877–1932) kaj la medicina studento Harry Busch (1896–?). TES finis sian agadon la 29-an de oktobro 1940 laŭ instrukcio de la soveta inspektisto pri politedukado A. Sakk.

Al TES membriĝis reprezentantoj de diversaj profesioj, studentoj kaj lernantoj. Ilia nombro variis inter 20 kaj 150 (tabelo 1). Prezidantoj de TES (laŭ nekompletaj donitaĵoj) estis Jaan Laarman (en 1923), Robert Cher (1924), R. B. Blaufeldt (1925), Johannes Tiik (1926–1927), A. Huoponen (1928–?) kaj Johannes Jaanisto (1931–1940).

Tabelo 1. Nombro de TES-anoj en 1922–1940.

Jaro	Nombro	Jaro	Nombro	Jaro	Nombro
1922	20	1929	30	1936	76
1923	20	1930	80	1937	49
1924	20	1931	75	1938	32
1925	52	1932	121	1939	37
1926	54	1933	150	1940	40
1927	60	1934	104		
1928	72	1935	101		

TES-anoj tre ofte translokiĝadis pro malfavoraj lukondiĉoj kaj aliaj kaŭzoj. Komence ili agadis en ejoj de Societo por Instruistoj (str. Gildi 89). Poste ili translokiĝis al str. Jaani 14, kie la aranĝoj okazis kune kun Akademia Esperanto-Klubo. En 1926 TES-anoj kolektiĝis en Aia 38, en 1927 – denove en str. Gildi (dimanĉe je 19–22), en 1928 – en la domo de Societo por Estonaj Studentoj kaj str. Promenaadi 6, sed printempe ili ne havis ejon, tial referatkunsidoj ne okazis. En la Studenta domo TES agadis ankaŭ komence de 1930, poste ĝi translokiĝis al str. Gildi. Ekde la dua duono de 1934 ĝis februaro de 1935 membroj de TES kolektiĝis regulare en ejoj de la urba biblioteko. En novembro ili translokiĝis en la domon de Unuiĝo de la Sobruloj (str. Gustav Adolfi 14). Intertempe TES situis en str. Tiigi 78.

Oni menciis en 1922, ke TES agadas malbone, ĉar ĝia anaro estas eta kaj plimulto scipovas Esperanton nesufiĉe. En la sekvinta jaro ĝia agado iom post iom aktivigis: oni kreis koruson, aranĝis Esperanto-kursojn, gvidatajn de Jaan Laarman. En 1925 oni fondis specialan komision (Evald Mälson k.a.) por intensivigi laboron de TES. Ĝi estis rezulta. Ekokazis referatkunvenoj, promenadoj en Tartu kaj eksterurbe. Pro komplikaj kun ejoj referatkunvenoj de tempo al tempo malsukcesis.

En 1930 la agado de TES reviviglis, la membraro pligrandiĝis. En 1933 kaj 1934 aranĝojn de la societo partoprenis meznombro 20–40 personoj. Pasiveco rimarkeblis precipe ekde 1937. kiam meznombro de vizitantoj malgrandiĝis al deko.

La plej grandan influon al la disvastigo de Esperanto havis pli ol 70 lingvaj kursoj (1–10 pojaraj). La jaroj 1928, 1930–1933, 1936 kaj 1937 estis la plej vivaj. Aktivaj instruistoj estis Almeda (Aale) Tsahkna (edziniĝinte Mallar, nask. 1907: almenaŭ 15 kursoj), J. Jaanisto (9), H. Seppik (5) K. Tunón (4) kaj A. Saul (4). Nombro de la kursantoj variis inter 7 kaj 157 (tabelo 2). La unua kurso okazis jam en 1922. Ĝin aranĝis Jaan Laarman en la ejo de TES (suplemento 2). Okazis ankaŭ superaj kursoj, gvidataj de R. Blaufeldt (en 1924), H. Seppik (1926), A. Saul (1928), J. Jaanisto (1932), K. Tunón (1932), P. Ariste (1933) kaj A. Mallar (1934, 1936, 1937). Estis organizitaj kursoj por oficistoj, soldatoj (en 1932), blinduloj, skoltoj ktp. En 1924–1928 H. Seppik instruis Esperanton krom Tartu ankaŭ en Tallinn, Pärnu kaj Petseri (Enciklopedio de Esperanto, 1979: 88).

La plej popularaj estis la fama hungara instruisto Andreo Cseh (1895–1979), kiu vizitis Tartun en 1928 kaj 1931, kaj la sveda instruisto Gösta Ahlstrand, vizitinta nian urbon en 1930. Ekzemple, la kursojn de A. Cseh partoprenis en la komenco de la kurso 41–42, sed en la fino 97 personoj, tamen ne ĉiuj ekzameniĝis. El 68 homoj antaŭ la komisiono (Villem Vaher, Paul Ariste, Henrik Seppik, Alfred Saul) plenumis la ekzamenon sukcese nur 29. En 1931 ekzameniĝis nur 14 personoj el 97, inter ili Peeter Anso, Ilmar Kruus kaj aliaj. La instruistoj, uzintaj la rektan Ĉe-instrumentodon, iĝis Henrik Seppik (laboris ekde 1929 en Svedio kaj Norvegio), G. Ahlstrand, K. Tunón k.a.

En la lernojaro 1931–1932 en sep lernejoj de Tartu pri Esperanto okupiĝis pli ol 400 personoj. Laŭ taksado de J. Jaanisto en 1939 scipovis la internacian lingvon 3000–4000 tartuanoj, t.e. 5–7% de tiama loĝantaro.

Tabelo 2. Nombro de Esperanto-kursoj en 1922–1940.

Jaro	Nombro	Jaro	Nombro	Jaro	Nombro
1922	1	1929	1	1936	6
1923	3	1930	5	1937	5
1924	3	1931	7	1938	–
1925	2	1932	10	1939	1
1926	2	1933	7	1940	–
1927	2	1934	2		
1928	8	1935	2		

Vivan intereson (ĝis 800 aŭskultantoj) elvokis prelegoj de eksterlandaj esperantistoj, kiel hungaro Andreo Cseh, svedoj Gösta Ahlstrand kaj Karl Tunón, bulgaroj F. Stojanov kaj P. Pamporov, finno K. Hartmann-Harteva, hinduo Lakshmiswar Sinha, aŭstro Hugo Steiner k.a. (suplemento 3). Ili rakontis pri vivo kaj kutimoj en iliaj landoj. Iliajn prelegojn al neesperantistaro tradukis anoj de TES, plej ofte Paul Ariste, Selma Neumann (1908–1991) kaj Johannes Jaanisto, sed ankaŭ Viktor Raukas, Berta Kaplan k.a. En 1932 Tartun vizitis mag. S. O. Jansson (Stockholm), kiu konatiĝis kun Estona Nacia Muzeo. Li renkontis en Tartu J. Jaanisto kaj P. Ariste. En 1938 P. Ariste akceptis la belgan gaston J. Baruch. K. Tunón (estonigite Rootsi) edziĝis je la estona esperantistino Olga Ramm. Ili translokiĝis en la vilaĝon Holvandi, kie la malgranda Esperanto-grupo "Lumo" sub lia gvidado havis influon al la Esperanto-movado en Sud-Estonio.

Ĉeftemoj de prelegoj, raportoj, konversacioj kaj referatoj fare de TES-anoj estis argumentado de la rolo de Esperanto, historio de planlingvoj kaj vojaĝimpresoj (suplemento 4). Plej aktivaj parolantoj de TES estis P. Ariste (1925–1926), H. Seppik (1926–1928), V. Raukas (1931, 1934), J. Jaanisto (1934, 1937).

Dum eksterlanda instruado estonaj esperantistoj (Elisabet Pähn k.a.) prelegadis kaj montradis slajdojn pri Estonio. En 1932 profesoro pri veterinaranatomio Hans Richter rakontis al rigaj esperantistoj pri anatomio de la homo. En 1925 kaj 1926 referatkunsidojn partoprenis ankaŭ neesperantistoj.

Esperanto estis propagandita ankaŭ ekster Tartu. Ekzemple, en 1930 Jakob Adamtau interparolis pri ĝi kaj donis provlecionojn en Laius-Tähhvere kaj Torma (al 30 kaj 120 personoj). Dum la jubilea festo de TES (29.04.1934) J. Rosenberg prelegis pri historio de Esperanto-movado en Tartu. En la sama aranĝo profesoroj Jan Muszyński, episkopo Hugo Bernhard Rahamägi (1886–1941) kaj inĝeniero V. Vaher estis elektitaj honoraj membroj de TES; profesoro pri matematiko Kalle Väisälä (1883–1968) el Turku estis elektita iam pli frue. La dua populara temo de referatkunvenoj ktp. estis rakontado pri vojaĝimpresoj. Ekzemple en 1936 E. Pähn rakontis pri Hispanio en tri lokoj por 250–300 tartuanoj.

En 1936 TES aranĝis literaturajn vesperojn. En tiu ĉi jaro okazis literatura juĝo pri Jaan laŭ "Tuulte pöörises" (En ventoskirlo) de la estona verkisto August Kitzberg (1855–1927). En la rolo de la prijugato estis Andres Sikk (1911–1988), en aliaj – H. Christian, Aleksander Mekkart, Raimund Haabvere k.a. En la aranĝo, dediĉita al la 45-a naskiĝtago de la hungara Esperanto-verkisto Julio Baghy (1891–1967), krom superrigardo pri lia vivo kaj verkado A. Mallar prezentis lian "Dancantan ĉevalon" kaj aliajn verkojn. En 1937 oni memorigis la 100-an mortodatrevenon de la rusa poeto Aleksandr Puŝkin (1799–1837) kaj celebris la 50-an naskiĝjubileon de la estona verkisto Oskar Luts (1887–1953). Tiam Salme Lõhmus prezentis la felietonon "Pliuhkam en la kantofesto" de O. Luts. A. Sikk montris lumbildojn pri la verkisto kaj liaj literaturaj tipoj. En 1938–1939 R. Haabvere k.a. okupiĝis pri tradukado de liaj verkoj.

Anoj de TES organizis en Tartu tri diservojn: la unua okazis en la katolika preĝejo, kie predikis Andreo Cseh en 1931. Du koncertaj diservoj estis aranĝitaj en la universitata preĝejo: la unua konekse al la 300-jara jubileo de la Tartua universitato (1932), la alia dum 20-jariĝo de TES (1934).

En la 1930-aj jaroj TES kaj Akademia Esperanto-Klubo organizis Esperantajn radioelsendojn, en kiuj en- kaj eksterlandan aŭskultantaron oni konatigis kun Estonio kaj ĉi-tieaj Esperanto-eventoj. En 1931 okazis kvar elsendoj (parolis V. Raukas kaj J. Jaanisto). En 1932 H. Richter rakontis pri la Tartua universitato lige kun ĝia 300-a jara datreveno. Estis organizita ciklo de intervjuoj kun famuloj. Ekzemple en 1933 Aleksander Siitam (1907–1970) intervjuis poeton kaj profesoron de la Tartua universitato Gustav Suits (1883–1956) kaj prof. Hans Richter tradukis lian recenzon pri la Esperant-lingva "Estona antologio". En la sama jaro prof. Oskar Loorits (1900–1961) rakontis pri la estona folkloro (traduko de E. Jaanson), honora membro de Internacia Esperanto-Muzeo kaj protektanto de Occidental-Union prof. Andrus Saareste (1892–1964) pri la estona lingvo, arkeologo kaj etnologo Eerik Laid (1904–1961) pri deveno de la estonoj kaj ilia nacia

kulturo (traduko de P. Ariste). La radioelsendoj estis sufiĉe large aŭskulteblaj: ekzemple parolado de A. Saareste reĉhis eĉ en iu hungara gazeto.

Andres Sikk fondis radiotransladreton en Tartu en la 1930-aj jaroj laŭ rekomendo de iu radiovendeja laboranto. Ĝi havis maksime 110 abonontojn. Per ĝi A. Sikk instruis ankaŭ Esperanton.

Jam en aŭtuno 1923 ĉe TES ekzistis koruso, kiun gvidis Robert Cher. En la 1930-aj jaroj ĝin ekgvidis H. Pukits, en 1936–1937 D. Siilbaum. En 1934–1935 en la koruso kantis proksimume 40, pli poste nur kelkdeko da homoj. Verŝajne ne ĉiuj korusanoj estis esperantistoj, ĉar estas konate ke en 1934 J. Jaanisto organizis por ili senpagan Esperanto-kurson. En 1936 okazis 40 provkantadoj kaj tri koncertoj. Kiel solistoj prezentiĝis L. Kurko kaj S. Neumann per piano, H. Teder per violono, H. Jürgenson per kantoj. Deklamis A. Mallar, A. Huoponen, O. Jäme k.a. La societo havis sian aktortrupon, kiu en 1935 ludis la originalan komedion “Monavidemuloj kaj dividemuloj” de la klubano V. Valter.

Pojare okazis 1–3 tevesperoj (ilin partoprenis meznombre 30 personoj), jul- kaj dancfestoj, boatveturoj sur la rivero Emajõgi. TES aĉetis en 1939 gramofonon kun 20 diskoj. Laŭ propono de V. Valter en 1935 oni kreis sportan cirkon, kiun ekgvidis Raimund Haabvere. Oni aranĝis ŝak- kaj retpilkkonkurojn. Laŭ propono de R. Haabvere la sporta cirklo estis likvidita en 1937.

Tre gravaj por Esperanto-movado estis ekspozicioj, precipe la Esperanto-angulo de tradiciaj agrikulturaj ekspozicioj en Tartu. Tie oni prezentis Esperanto-eldonaĵojn, -afiŝojn, statistikajn mapojn ktp. Ekzemple en 1927 ĝin vizitis pli ol 50 000 (!) personoj. En 1932 estis kreita komisiono pri turisma gvidado, konsistanta el Johannes Jaanisto (1893–?), Berta Kaplan (1910) kaj Viktor Raukas (1895–1975).

Al la disvastigo de Esperanto kontribuis superrigardoj pri Esperanto-eventoj en la estonaj ĵurnaloj “Postimees” “Rahva Sõna” kaj “Päevaleht”. En la 1930-aj jaroj en “Postimees” aperis regula Esperanto-angulo, redaktita fare de J. Jaanisto. En 1931 li publikigis tie Esperanto-kurson. Aperis ankaŭ sufiĉe longaj artikoloj, kiel ekzemple pri Universala Esperanto-kongreso en Budapeŝto (“Pühapäevaleht”, 1929), intervjuo kun A. Cseh (“Postimees” kaj “Rahva Sõna” 1928), resumo de parolado de H. Seppik en Societo pri Gepatra Societo (“Päevaleht” 1928). La kompleta teksto, komplilita laŭ rekomendo de prof. Andrus Saareste, estis publikigita en la revuoj “Eesti Keel” kaj “Olion”. Artikoloj de P. Ariste, H. Richter k.a. aperis en “Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio”.

TES-anoj partoprenis kompiladon de Esperanto-lerniloj, vortaroj ktp. En 1927 aperis “Fajrejoj” kiel literatura suplemento de “Postimees”, represita el la latva eldonaĵo “Ondo de Daugava”. Jakob Adamtau eldonis kvarpaĝan propagandilon (1929). En 1932 aŭ 1933 TES publikigis propagandajn poŝtkartojn kun eston- kaj Esperant-lingvaj tekstoj. Ankaŭ reproduktaj de skulptaĵoj de la estona skulptisto Herman Halliste (1900–

1973) aperis kun dulingvaj titoloj (1934). TES-anoj kompilis kaj publikigis “Gvidlibron tra la universitaturbo Tartu” (1932).

Iniciate de la matematika profesoro K. Väisälä TES-anoj organizis la unuan Esperanto-kongreson de Estonio en Tartu. Ties la plej grava decido estis fondo de Esperanto-Asocio de Estonio (02.04.1922). Membroj de TES organizis ankaŭ kongresojn de la asocio en Tartu (1926, 1931, 1936). Tartuanoj A. Busch, M. Einer-Arvisto; poste P. Ariste, H. Seppik k.a.) estis en 1922 elektitaj al la estraro de Esperanto-Asocio de Estonio (EAE) kaj al la redakcio de “Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio”, fondita en 1925. En 1931 J. Jaanisto fariĝis oficiala reprezentanto de Estonio por Cseh-Instituto.

Malgraŭ ekonomiaj kaj aliaj malfacilaĵoj TES ludis antaŭ la Dua mondmilito sufiĉe gravan rolon en la Esperanto-movado de Estonio, precipe en Tartu kaj sudaj regionoj de la ŝtato.

Akademia Esperanto-Klubo (AEK)

Akademia Esperanto-Klubo estis fondita en la Tartua universitato iniciate de prof. Kalle Väisälä, studentoj Arnold Buldas, Harry Busch, Valerian Sergejev (Muurmetsä), Maks Einer (Arvisto) k.a., entute 13 personoj. 26.03.1922 ili elektis statutkomisionon (Viktoria Elisabeth Aavakivi, M. Einer, Johannes Pervik). La statuto de AEK estis akceptita 19.11.1922. En 1925 AEK aliĝis al EAE.

La membraro de AEK konsistadis el 10–30 anoj. La nombro de studentinoj estis relative malgranda, escepte de jaroj 1929 kaj 1930. Ili formis trionon de la nombro de AEK-anoj, nome 37 el 122 registritaj personoj (suplemento 5). Plejmultaj da membroj estis studentoj, tre malofte ankaŭ eksstudentoj de la filozofia (37), jura (16), matematika (13), kemia (11), medicina (9) kaj komerca (8) fakultatoj aŭ fakoj, entute preskaŭ 77% de la membraro. Nur unuopuloj (2–3) de la veterinarmedicina, agronomia kaj teologiaj fakultatoj de la Tartua universitato aliĝis al la klubo. Bedaŭrinde tre multaj registritaj personoj estis nur mallongdaŭraj membroj. Ekzemple 37,7% (46) de ili listiĝis nur dum unu semestro.

El poste famiĝintaj studentoj al la klubo apartenis Paul Ariste (ĝis 1927 Berg; 1925–1929, ekde 1933), Peeter Anso (ekde 1931), Maks Arvisto (1922–1925) k.a. Membroj de AEK estis doktoro pri biologiaj sciencoj Aleksander Audova (1926–1929), doktoro pri veterinarmedicino prof. Hans Richter (1932–1933), inĝeniero Villem Vaher (1927–1931), muzikisto Hillar Saha (1932) k.a.

Prezidantoj de AEK elektiĝis Maks Einer (1922–1923), Robert Cher (1924), Henrik Seppik (en 1925–1926, 1927. 1928–1929), Evald Mälson (1927), Richard Tiik (1928), Selma Neumann (1929–1930), Friedrich Adolf Johanson (1931) Aleksander Siitam (1931), Hans Richter (1932–1933), Paul Ariste (1933–1934) kaj E. Jaanson (1934–?).

Komence AEK-anoj kolektiĝis ĉiuvendrede en la Studenta domo. Ekde 1923 ĉiudimanĉaj arangĵoj okazis enejo de TES (Jaani, 14). 26.11.1926

estis luita aparta ejo en la Studenta domo, kie kunsidoj de la estraro okazis vendrede kaj klubaj aranĝoj dimanĉe (je 18–22). Lupago por la ejo estis ĉefa elspezo de AEK. Seriozan malprofiton kaŭzis V Muurmetsä, kiu en 1926 uzurpis monon de AEK, kaj eĉ en 1934 ĝi ne estis repagita.

En 1922 B. Saarson proponis fondi bibliotekon de AEK. La nombro de libroj grandiĝis malrapide. En 1930 la biblioteko konsistis almenaŭ el 151 literaturunuoj (verŝajne inkludite periodaĵojn). Parte ili perdiĝis pro kulpo de Alfred Saul. En 1932 la biblioteko posedis 109 titolojn, inter ili nur 36 estis libroj, en la jaro 1937 – 83 volumojn. La uzado de la biblioteko fare de AEK-anoj estis sufiĉe modesta.

La agado de AEK estis diversflanka kaj kontribuis certgrade al la Esperanto-movado en Estonio. Ofte ĝi ne estas distingebla de agado de TES-anoj.

AEK organizis referatkunsidojn, kiujn partoprenis meznombro 8 homoj. En 1923–1927, 1930–1931 okazis po 1–4 referatkunsidoj jare, en la studjaroj 1933/1934 – 13, 1935/1936 – 23, 1936/1937 – 12. Ekde la studjaro 1938/1939 referatkunsidoj ne estis plu aranĝitaj.

Paroladoj de AEK-anoj (suplemento 6) estis plej ofte dediĉitaj al argumentado kaj propagandado de avantaĝoj de Esperanto kiel internacia komunikilo. Ankaŭ historio de planlingvoj kaj vojaĝimpresoj estis pritraktitaj. En 1926–1928 apartenis al aktivaj parolantoj H. Seppik, A. Audova kaj A. Saul. La unua aranĝis 10-horan lekciciklon pri historio de planlingvoj. En 1927 AEK-anoj organizis rekontvesperon kun la magistro pri filologio Johannes Aavik (1880–1973) (pli detale Ernits 2000). P Ariste rakontis en 1934 pri lingva tipologio kaj universala Esperanto-kongreso en Stockholm.

Esenca sfero de la agado de AEK estis aranĝado de Esperanto-kursoj (suplemento 7; ĝi ne enhavas lingvokursojn, aranĝitajn de H. Seppik). En 1923–1929 okazis almenaŭ 8 kursoj, kiujn partoprenis meznombro 10 personoj. En 1925 okazis supera kurso de Esperanto. Ĝin partoprenis 9 personoj, inter ili ankaŭ P Ariste kaj E. Mälson. Tre ofte la kursoj interrompiĝis pro pasiveco de la partoprenantoj. Esperanton instruis M. Einer-Arvisto, R. Cher, P Ariste k.a. La plej aktiva Esperanto-instruisto estis A. Saul, kiu organizis en 1927–1929 almenaŭ kvar lingvokursojn.

Kelkaj membroj de AEK partoprenis verkadon de Esperanto-lerniloj, vortaroj ktp. En 1926 M. Arvisto (1896–1936) eldonis la unuan sufiĉe detalan Esperanto-lernolibron en la estona lingvo. AEK-anoj kompilis ankaŭ ŝlosilon (1923) por la lernolibro de la finna esperantisto Vilho Setälä. En 1927 aperis fundamenta Esperanto-estona vortaro (preskvanto 2000 ekz.), kiun kompilis Vortara Komisiono (VoKo; P. Ariste, H. Seppik, R. Tiik k.a.). Dum multaj jaroj komisiono de AEK okupiĝis pri kompilado de plena estona-Esperanta vortaro, kiu tamen restis nefinfarita.

En 1925–1927 P Ariste publikigis en Esperanto-periodaĵoj ok artikolojn (Onga 2000: 40–41). A. Saul tradukis por la Esperant-lingva “Estonia antologio” ses estonajn popolkantojn kaj unu fabelon. A. Siitam

publikigis en “Heroldo de Esperanto” superrigardon pri historio de Tartua Universitato. AEK planis eldoni sian gazeton, sed senrezulte.

En 1927 A. Saul proponis, ke pedagogia konferenco (Tallinn) organizu sektion de la metodiko pri instruado de Esperanto. En la plena kunsido li parolis pri pedagogia rolo de Esperanto. Iniciate de H. Seppik en komuna kunsido de reprezentantoj de AEK kaj TES estis pritraktitaj proponoj por plibonigi la nivelon de “Informoj de EAE” En la sama jaro estis kreita komisiono (P. Ariste, E. Mälson kaj H. Seppik) por kunmeto de demandaro, laŭ kiu oni deziris ekscii opiniojn de estonaj sociagantoj pri Esperanto. AEK-anoj deklaris proteston kun latvaj esperantistoj al la Latva Radio kontraŭ aplikado de ido kiel disaŭdiga lingvo. La estraranoj priparolis eĉ fondadon de Esperanta lektorofico en Tartua Universitato.

La membroj de AEK P. Ariste, E. Mälson, A. Saul k.a. partoprenis ankaŭ en laboro de EAE. Ekzemple A. Siitam kaj S. Neumann estis elektitaj en la estraron de EAE (1934).

En 1932 la prezidanto de Internacia Esperanto-Muzeo Hugo Steiner vizitis Tartun, kie lin akompanis H. Richter, fariĝinte poste dumviva membro de la muzeo.

Sukcesoj en agado de AEK estis atingitaj rezulte de aktiveco de unuopaj klubanoj. La plejparto de la membraro estis sufiĉe pasiva. Tial referatkunsidoj pro modesta vizitado ofte ne okazis kaj lingvaj kursoj interrompiĝis. La agado de AEK ĉesis en la dua duono de la 1930-aj jaroj.

En la antaŭmilita Tartu agadis krom TES kaj AEK multaj aliaj Esperanto-grupoj kaj societoj.

Esperanto-Societo “Kosmopolito”

En 1923–1924 la studento Robert Cher instruis Esperanton en Vespera Laborista Perfektiĝlernejo. Versajne sur ties bazo 19.10.1924 li fondis la Esperanto-societon “Kosmopolito”, kies anoj estis laboristoj. Ties agado estis evidente efemera, ĉar post la eventoj de 01.12.1924 R. Cher estis kondamnita al dumviva bagno, sed poste li agadis en Soveta Unio.

Tartua Laborista Esperanto- kaj Kultursocieto

En 1928 la studentoj Alfred Taalman (1904–1938) kaj Eduard Johannes Kase (1910) aranĝis Esperanto-kurson al 12 anoj de la Tutlanda Junlaborista Societo. En 1930 dum la 4-a kongreso de la Estonia Junsocialista Ligo E. Tuiman prelegis pri “Esperanto kaj laborista klaso” Tie oni akceptis jenajn decidojn, proponitajn de Aleksander Audova (1892–1932):

- 1) fondi laboristajn Esperanto-grupojn,
- 2) kunlabori kun analogaj eksterlandaj organizaĵoj,
- 3) propagandi Esperanton.

Rezulte de tio grupo de marksistoj Aleksander Audova, August Hint, Ilmar Kruus (1913–1942), Erhard Lepik (1909–1941), A. Piir, Leonhard Illisson (1911–1993) k.a. fondis 27.09.1931 Tartua Laborista Esperanto- kaj

Kultursocieto. Ties prezidanto iĝis A. Audova kaj sekvontjare A. Prink (post translokiĝo de A. Audova al Moskvo). La societo agadis en la Laborista domo (Filosoofi 11). La aranĝoj okazis parte legale, parte nelegale, tuŝantaj marksismon, vivon en Soveta Unio ktp. En 1931 August Kass gvidis Esperanto-kurson por laboristoj. En 1933 Laborista Esperanto- kaj Kultura Societo estis likvidita.

Esperanto-rondo de Tartuaj skoltroj

03.11.1936 estis fondita Esperanto-rondo de Tartuaj skoltroj (prezidanto K. Lomp). Baldaŭ okazis propagandvespero de Esperanto al pli ol 200 partoprenantoj. Gvide de A. Mallar kaj K. Lomp estis aranĝitaj kelkaj lingvokursoj. Okazis dancvesperoj, ekskursoj ktp. En 1937 al la membraro apartenis 42 personoj. La rondo aliĝis senpere al EAE. 05.02.1939 oni aranĝis Esperanto-ekspozicion, propagandovesperon kaj provlecionon. La aranĝon partoprenis proksimume 100 personoj. 09.02. komenciĝis Esperanto-kurso, kiun gvidis A. Mallar. Ĝin partoprenis komence ĉirkaŭ 60 personoj. 23.02. okazis koncertobalo en "Sinimandria" Ĉi tiuj eventoj respegulis detale en "Postimees"

Esperanto-grupoj

Jam antaŭ 1931 en Tartua Industria Lernejo (direktoro V. Raukas) agadis Esperanto-grupo, konsistinta pli ol 10 lernantoj. En 1932 aŭ 1933 la marksistoj Leonhard Illisson, J. Neuman kaj Ilmar Kruus fondis Esperanto-komisionon ĉe Societo de Junaj Sobruloj.

En 1933 Tartuaj gimnazianoj fondis Esperanto-grupon, kiu poste fariĝis sekcio de TES. En la sama jaro en Vespera Industria kaj Ekonomia Lernejo estis kreita Esperanto-grupo "Ideo" al kiu en 1937 apartenis 93 membroj. Ties prezidantoj estis L. Reimets kaj H. Jõgi. En 1937 ĉe "Ideo" oni formis 40-anan koruson sub gvidado de E. Kõomägi. Okazis Esperanto-kursoj (gvidis A. Mallar, ekzameniĝis 12 personoj), tevesperoj, ekskursoj ktp. Malgrandaj Esperanto-grupoj ekzistis ankaŭ en aliaj lernejoj kaj entreprenoj (ekzemple en la junulina gimnazio kaj en la uzino "Tegur").

Agado de blinduloj

A. Mallar instruis Esperanton al blinduloj en la sola lernejo de Estonio, kie estis la Esperanta lernoprogramo oficiale konfirmita. En 1937 dekkvin blinduloj scipovis bone Esperanton kaj korespondis kun leteramikoj el 17 landoj. Ili ricevis senpage el Svedio brajlan gazeton "Ligilo" al kiu estis faritaj tradukoj el la estona literaturo (pli detale Aldo Kals Raivo Kunder en ĉi almanako).

Sud-Estonia Esperanto-Distrikto (SEED)

TES havis konstante konfliktojn kun EAE pro malkontento kun gvidado kaj en 1932 interrompis ligojn kun ĝi. J. Jaanisto, F. Lokk kaj V. Raukas fondis 29.03.1933 la aŭtonoman Sud-Estonian Esperanto-Distrikton, kies statuton oni konfirmis fine de la sama jaro. Prezidantoj de la organizaĵo elektiĝis en 1934–1935 Karl Tunón, en 1935–1936 Viktor Raukas, poste Andres Sikk. Aktivuloj de SEED estis ankaŭ Peeter Ernits (nask. 1879), E. Jagomägi, M. Hinno k.a.

Taskoj de SEED estis kunordigo de agado je ekzistintaj en Sud-Estonio Esperanto-grupoj, provizado per Esperanto-literaturo ktp. En 1934 ĝi havis 184 membrojn: TES – 101, AEK – 11, "Lumo" (Holvandi) – 11, "Stelo" (Kauksi) – 6, "Espero" (Põlva) – 12, "Suno" (Petseri) – 29, "Vivo" (Meremäe) – 13 (Enciklopedio, 2000: 70).

Resume

La plej grava Esperanto-organizaĵo de Tartu estis la tuturba TES. Krome funkciis lokaj societoj, grupoj ktp. de studentoj (AEK), lernantoj ("Ideo"), laboristoj kaj skoltoj. Pli aktivaj esperantistoj (V. Raukas, A. Mallar k.a.) agadis aktive samtempe en kelkaj organizaĵoj. La Esperanto-organizaĵoj de Tartu kontribuis konsiderinde al la Esperanto-movado de Estonio. Ekde 1940 agado de Esperanto-institucioj en la okupita Estonio estis malpermesita. La Esperanto-movado revigliĝis en Tartu nur en 1956.

Suplementoj

Suplemento 1. Konataj DES-anoj en 1914–1918. Ĝi estas kompilita laŭ EŜA, 3342, 1, 3; Enciklopedio de Esperanto, 1979; Enciklopedio, 2000; Sano Rudolf Bruno Blaufeldt, 1932; Tartu Ülikooli, 1986–1988; Vahtkerl, 1926. Vico de faktoj en la listo: nomo (naskiĝjaro kaj -loko – mortojaro kaj loko), profesio, membrojaroj en DES, ofico en DES.

Mallongigoj: **d.** – distrikt; **g.** – gubernio; **k.** – komunumo; **m.** – membro de DES; **r. k.** – revizia komisiono

Adamtau, Jakob, instruisto de fizika kulturo, m. 1917

Aguševič, Viktor Vladimirovič, ŝoforo, m. 1917–1918

Aizpurītis, Aleksanders Otto (1891, d. Valka – ?), studento de medicino kaj matematiko en 1914–1918, m. 1914–1918; prezidanto 1917–1918

Alver, Aleksander Julius (1890 d. Viljandi, k. Vooru – ?), studento de teologio en 1912–1916, m. 1914–?, ano de r.k. 1914–?

Arĥangelski, Nikolai Vasiljevič (1894 d. Kozlov, g. Tambov – ?), studento de medicino en 1915–1917, m. 1917

Blaufeldt, Rudolf Bruno (1877 Tartu – 1922), droghkomercisto, m. 1914–1917, vicprezidanto 1915–1916, 1917; prezidanto 1916–1917; prezidanto de r.k. 1917

- Bleier, Voldemar, m. 1916–1917, prezidanto de r.k. 1917
- Eger, Nikolai (? – 1918, Ĥabarovsk), instruisto, m. 1914, vicprezidanto 1914
- Glazkov, Ivan Maksimovič, m. 1915–1916
- Grozdo, Sergei Vladimirovič (1895, d. Kašin, g. Tver – ?), studento de medicino en 1915, m. 1916–1917
- Grots, Edgars (1894, d. Cēsis – ?), kontoristo, m. 1916–1917. kasisto 1916–?
- Gutkiewicz, Stanislaw Marcin (1893, d. Radom, g. Radom – ?), studento de medicino en 1914–1917, m. 1916–1917
- Huoponen, Aleksei, m. 1914–?
- Järv, Johannes, horloĝisto, m. 1916
- Kikkas, Peeter, tajloro, m. 1914–1917, kasisto 1914–1916
- Kirt (poste Opman) Maria, oficisto, m. 1914–1917, bibliotekisto 1914–?; vicprezidanto 1916–1917
- Klassen, David (1894, d. Berdjansk, g. Tauria – ?), studento de la historia kaj filozofia fakultato en 1913–1917. m. 1914–?, prezidanto 1915
- Klekner, Anna, m. 1916–1917
- Kraștiņš, Alfreds, librotenisto, m. 1915–1917
- Kuus, August, komizo, m. 1916–1917
- Lebedev, Pavel Jakovlevič (1896, d. Lihvin, g. Kaluga – ?), studento de medicino en 1915–1917, m. 1917
- Leszczewicz, Wincenty (1892, d. Švencionys, g. Vilnius – ?), studento de medicino en 1914–1918, m. 1916–1917
- Litterg, Helene, m. 1914–1917
- Loit, Peeter, oficisto, m. 1914, sekretario 1914
- Meltser, Eduard, kancelariisto, m. 1914–?
- Milewski, ..., m. 1914–?, ano de r.k. 1914
- Mita, Olga, m. 1916–1917
- Mita, Pavel Afanasevič, komercisto, m. 1916–1917
- Muszyńska (fraŭline Baumgarten), Irena, m. 1914–?, bibliotekisto 1914, vicprezidanto 1914–1915
- Muszyński, Jan (1884, g. Siedlcea, Pollando – 1957 Lodzo), botanisto, m. 1914–?, prezidanto 1914
- Nefetova, Anna Dmitrievna, privatkursano, m. 1917–?
- Oloncewicz, ..., m. 1917–1918
- Parikas, Paul (1895–?), afergvidanto, m. 1915–1917, sekretario 1916–1917
- Pelusaar, Liisa, m. 1916–1917, ano de r.k.
- Plēsums, Jānis (1891, Vōru – ?), studento de medicino en 1912–1917. m. 1916– 1917
- Päsmel, Elfriede, m. 1916–1917
- Rosenberg, Jakob (1881 Soosaare, Kolga-Jaani – 1973), oficisto, m. 1914–1918, honora membro
- Rukšang, Josif, skribisto, m. 1916–1917
- Schütz, Jaan, m. 1916–1917
- Soloniewicz, Romuald (1893, Pinsk, g. Minsk – ?), studento de medicino en 1912–1917, m. 1914–1917, prezidanto 1914–1915; bibliotekisto 1917

Stefanovski, Fedor Vasileviĉ (1895, Boguĉar, g. Voroneĵ – ?), studento de historia kaj filozofia fakultato en 1916–1917, m. 1916–1917

Särg, Friedrich, kontoristo, m. 1915–1917

Sysoev, N., kompostisto, m. 1914–1918, sekretario 1915–1916, 1917–1918

Treen, Feliks (1891–?), librotenisto, m. 1916–1917

Vahtkerl, Johannes (1886, Raukla – ?), poŝtisto, laboristo, m. 1914–1916, sekretario 1914–1915; prezidanto 1915–1916

Zun, Jankel Josif (1893, Kamenetsk-Podolsk – ?), studento de medicino en 1917–1918, m. 1917–1918, bibliotekisto 1917–1918, prezidanto 1918

Suplemento 2. Esperanto-kursoj de TES en 1922–1939.

Jaro	Datoj	Aranginto	Ejo	Kursantoj	Rimarkoj
1922		Jaan Laarman	TES	?	
1923		"	"	?	
"		Robert Cher	Vesperlernejo por laboristoj	50	
"	13.11.–	"	"	30	Por infanoj, dum semajnoj
1924		"		20	
"	01.06.–	Rudof Blaufeldt		20	Supera kurso
"	26.10.–	"	TES	15	
1925		R. Blaufeldt, H. Seppik		20	
"	13.–19.06.	Evald Mälson		9–11	
1926		"	TES		
"	04.10.–	H. Seppik	"	15	Supera kurso
1927	06.02.–	Paul Ariste		25	
"	16.10.–	H. Seppik	1-a elementa lernejo	18	
1928	11.03.–	"		8	
"	17.08.–8.09.	Andreo Cseh		42–97	18 lecionoj po 2 h
"	20.08.–1.09.	"		41–68	4 h. potage, por instruistoj
"	25.09.–	H. Seppik	Popoluniversitato (PU)	13–21	Laŭ metodo de Cseh
"	25.09.–	A. Saul	"	15	Supera kurso
"		"	Virina	31	

			gimnazio (VG)		
"		"	"	19	
"		A. Taalman, E. Kase	Societo de Junlabo- ristoj	12	
1929		?		60	
1930	01.02.–	V Raukas, J. Jaanisto	Industria Lernejo (IL)	50	
"	20.02.–	J. Jaanisto	Ekonomia Lernejo (EL)	30	
"	20.–26.10.	Gösta Ahlstrand	IL	50	2 h. tage
"	–30.10.	"	Edukad- societo "Edu" (ES)	?	
"	–30.12.	Andres Sikk		15	
1931		A. Cseh		132– 157	Por instru- istoj
"		Julio Baghy			Ĉe-metoda
"	18.01.–	V Raukas, J. Jaanisto	IL	66	
"	15.02.– 25.04.	A. Sikk		24–1	
"	03.05.–	"		15	
"	20.11.–	J. Jaanisto	EL	10	Unu- foje semajne
"	"	"	VG	97	
1932	08.02.– 08.05.	Bertha Kaplan		15	
"	29.02.– 08.05.	Karl Tunón	VG		
"	15.03.– 08.05.	"	ES	20	
"	–08.05.	F. Lokk			
"	15.05.–	J. Jaanisto	TES		Supera kurso
"	2a duono	"		30	Por solda- toj
"	"	"		10–2	Por ofi- cistoj
"	"	V. Raukas	IL	46	
"	"	Sepp			Por blin- duloj
"	20.10.–	K. Tunón		128	
"	2a duono	"		42	Supera kurso

1933	17.09.–	P. Ariste			"
"	24.09.–	A. Mallar		30	Por skoltaj
"	27.09.–	J. Jaanisto	VG		2-foje semajne
"	06.10.–	A. Mallar			Por blinduloj
"	14.11.–	"	Manlabora lernejo		
"	2a duono	V. Raukas	IL		
"	"	A. Mallar			Por ofi- cistoj
1934	–12.02. 1935	E. Lepner	Gimnazio	28–3	
"	04.11.– 23.12.	A. Mallar		12	Supera kurso
1935	...11.–	"		53	
"	2a duono	E. Lepner	TES	12	2-foje semajne
1936	22.02.–	A. Mallar	"Sobra amiko"	24?	
"	05.10.–	"	VG		
"	08.10.– 17.12.	"	"Ideo"	40	
"	16.10.–	"		10	Supera kurso
"	04.11.– 04.1937	"	IL	30	
"	17.11.–	"		25	
1937	15.01.–04.	"		26	4 h. semaj- ne
"	17.01.– 02.05.			35	Supera kurso
"	24.01.– 02.05.	K. Lomp			
"	19.02.–	J. Jaanisto	TES	10	
"	2a duono	?	"	7	
1939	09.02.–	A. Mallar		60	

Suplemento 3. Lekcioj kaj aliaj aranĝoj de eksterlandanoj en TES en 1925–1935.

Jaro	Dato	Preleganto	Temo	Loko	Aŭskultantoj
1925	26.04.	Pitter	Paciismo	TES	
1927 1928		K. Harteva	Nova mondo	Bürger- musse	700–800
1928	...09.	A. Cseh	Budapest		
1930	07.09.	J. Ahstrand	Sveda hejmo	TES	100
"	13.09.	"	Svedio		Ĝis 130
"	22.09.	"	Sveda hejmo	Gimnazio	60

				de Treffner	
"	25.09.	"	?		
"	27.09.	"	Kantoj	ES	300
"	27.09.	"	Vespera lernejo		100
"	?	"	Instruistoj en Svedio		
"	25.09.	A. Selinheimo		TES	
"	30.09.	L. Sinha			400
"	01.10.	"		Korporacio "Indla"	60
"	21.10.	F Stojanov	Bulgario	Societo Sobruloj	75
"	22.10.	"		IL	
"	23.10.	"		TES	
1931	11.04.	P. Pamporov	Vegetariismo		70
"	12.04.	"	Nova religio		50
"	12.04.	"	Vojaĝo al Esperantujo	TES	
1932	12.02.	K. Tunón	Svedio	Urbo Elva	250
1932	17.02.	H. Steiner	Industriaj lernejoj en Aŭstrio	IL	
"	18.02.	"	"	VG	
"	24.02.	K. Tunón	Internacia linvo		
"	10.04.	"	Sveda kulturo	Societo Sobruloj	100
"	24.04.	"	?		40
"	15.10.	"	Sveda kulturo	Knaba gimnazio	

Suplemento 4. Raportoj de TES-anoj en 1924–1939.

Jaro	Dato	Aŭtoro	Temo	Loko	Aŭskultantoj
1924	1-a duono	Robert Cher	Rolo de Esperanto	Societo Socia-Filozofia	
"	06.10.	Richard Tiik	Internacia lingvo	"Raimla"	40
1925	19.04.	A. Kass	Vivo de L. Zamenhof	TES	
"	19.04.	R. Simpson	Ideoj de L. Zamenhof	"	
"	1-a duono	Augustin Pung	Rolo de Esperanto		
"	11.10.	Aleksander Audova	"		80
"	"	Harry Busch	Internacia lingvo		80
"	"	Paul Berg (Ariste)	Nuna situo de Esperanto		80
1926	25.01.	Hilar. Sakaria	Rolo de Esperanto		80–100
"	30.01.	Henrik Seppik	Akcento en Esperanto	TES	
"	14.02.	A. Kass	Rosenberger	"	
"	"	Paul Ariste	Volapuko	"	

"	17.02.	"	Internacia lingvo	Seminario Instruistoj	20
"	26.04.	H. Seppik	Rolo de Esperanto	"Concordia"	20
"	1-a duono	"	Projektoj de internaciaj lingvoj		
1927	06.03.	Alfred Saul	Rolo de Esperanto		20-25
1928		M. Kaur	Vojaĝo al Paris		
"		A. Saul	Agado de TES		
"	16.10.	H. Seppik	Rolo de Esperanto	Komerca gimnazio	
"	18.10.	"	"		Kursantoj de la finna lingvo
"	25.11.	H. Seppik	Artefaritaj lingvoj	Societo pri Gepatra Lingvo	
"	2-a duono	"	Rolo de Esperanto		Kursantoj-sociagantoj
1930	06.11.	Hans Richter	Sonoj de Esperanto	TES	61
1931	1-a duono	Viktor Raukas	Rolo de Esperanto	IL	
"	07.07.	"	"	Gimnazio Treffner	40
"	8.07.	K. Brauer	Esperanto-organizaĵoj		30
1934	29.04.	J. Rosenberg	Esperanto-movado Tartu antaŭ 1917	TES	
"	02.12.	Ernst Hallop	Vojaĝo al USSR		100
"	16.12.	V. Raukas	Vivo de L. Zamenhof	TES	
"	"	J. Jaanisto	Kullervo kaj Zamenhof	"	
1935	29.12.	Elisabet Pähn	Hispanio		70
1937	24.01.	J. Jaanisto	Verkoj de O. Luts	TES	
"	"	A. Ervart	Vivoj de O. Luts	"	
"	21.02.	Salme Lõhmus	Vivo de A. Puŝkin	"	
"	"	J. Jaanisto	Verkoj de A. Puŝkin	"	
"	20.03.	D. Siilbaum	Vojaĝo al Pollando	"	
"	25.10.	J. Jaanisto	Estonoj, finnoj antaŭ 1000 jaroj	"	
"	08.11.	"	Vivo kaj verkoj de Julio Baghy	"	
1938	25.09.	V. Nummelin	Egipto kaj Palestino	"	
1939		Andres Sikk	Petseri		

Suplemento 5. AEK-anoj en 1922–1933 (parte ĝis 1934).

Nomo	Fakultato aŭ fako, grado aŭ profesio	Jaroj/semestroj	Ofico en AEK, jaroj/semestroj
Aavakivi, Viktoria	Matematika	1923/1	
Aavik, Johannes	Filologo, magistro	1928/1	
Ainomäe, Karl	Agronomia	1923/1	
Anofriev, Vladimir	Ekonomia, kandidato	1926/2	
Anso, Peeter	Matematika	1931/2–1933/1	Kasisto, 1932/2
Ariste (Berg), Paul	Filozofia, filologo	1925/2–1929/1	Prezidanto, 1933–1934
Arvisto (Einer); Maks*	Kemia	1922/2–1924/2; 1925/2	Prezidanto, 1922/2– 1923/2
Audova, Aleksander	Biologo, d-ro	1926/2–1929/1	
Barlo, Oskar	Filozofia	1924/1, 2	
Berg, vd. Ariste			
Buldas, Arnold*	Silvikultura	1922/2–1923/2	
Busch, Harry*	Medicina	1922/2; 1923/2; 1925/2; 1927/1, 2; 1928/1, 2	
Cher, Robert	Jura	1923/2–1924/2	Prezidanto, 1924/1, 2
Detlaus, Robert	Matematika	1927/1–1928/1; 1929/1; 1931/1, 2	
Drewerk, Tamara	Filozofia	1925/2	
Eek, Jaak	Medicina	1931/1–1932/1	
Eik, Edgar	Jura	1923/1–1931/1; 1932/1	Sekretario 1923/1, 2
Einer, vd. Arvis-to			
Grandberg, Ernst	Jura	1925/1; 1927/1	
Hagivang, Artur	Farmacia	1932/1	
Haller, Gustav	Teologo, preposto	1927/1–1929/1	
Hallik, Amanda	Historia	1923/1	
Hermann, Boriss	Komerca	1926/1–1928/1	Kasisto, 1927/1
Hilves, Aleksei	Matematika	1924/1	
Hinno, Aleksander	Teologia	1931/1–1932/1	Kasisto, 1931/1
Jaanson, Evald	Biologia	1933/1–?	Prezidanto, 1934–?
Jakobson,	Kemia	1923/1	

Aleksander			
Johannson, Friedrich	Komerca	1931/1–1932/1	Prezidanto, 1931/1
Johanson, Hilda	Matematika	1925/1	
Johanson, Marie	"	1925/2	
Jäme, Olga	Filozofia	1930/1, 2	
Jürgenson, Eduard	Farmacia	1926/2	
Kaal, Alma	Filozofia	1932/1	
Kaplan, Berta (Feige-Pere)	"	1927/2–1932 /1	Sekretario 1928/2–1929/1
Kaplan, Berta (Sore Base)	"	1932/1, 2	
Kase, Eduard	Ekonomia	1927/2–1929/1	
Kaup, Emilie	Filozofia	1925/2; 1926/1; 1927/1, 2	
Kees, Amanda	"	1932/1	
Kivi, Ida	"	1928/2	
Kleinmann, Karin	Jura	1928/2; 1929/2–1930/2	
Klementi, Senta	Agronomia	1928/2–1932/1	Kasisto, 1930/1, 2
Konsa, Hilda	Filozofia	1925/2–1926/1	
Kranig, Jaan*	Kemia	1922/2 –1923/1	
Kruus, Ilmar	Filozofia	1932/1	Kasisto, 1932/1
Kukk, Osvald	Kemia	1927/1	
Kunder, Irene	Jura	1932/1	
Kustavson, Agnes	Filozofia	1925/2–1926/1	
Kuuskmann, Arnold	Medicina	1923/1	
Käbin, Nigulas	Jura	1923/2–1924/2	Kasisto, 1924/1,2
Kübar, Jaan	Filozofia	1927/2–1928/1	
Kümmel, Artur*	Teknika	1922/2	
Langer, Karl*	Farmacia	1922/2–1923/1	
Laur, Ants*	Kemia	1922/2–1923/2	
Leibur, Hans	Biologio	1924/1, 2	
Leidtorf, Therese	Filozofia	1928/1–1932/1	Sekretario, 1929/2–1930/2
Lemps ⁵ , Karl	Gaststudento?	1928/2	
Lepik, Erhard	Jura	1932/1	
Lill, Elsa*	Komerca	1922/2–1923/1	Kasisto, 1922/2
Lill, Helmi	Medicina	1923/1	
Lukk, Harry	Astronomia	1925/2	
Lukk, Marie	Matematika	1925/1	

⁵ Alnomo?

Martin, Hendrik	Komerca	1927/1, 2	
Masing, Linda	Filozofia	1928/1, 2	
Meinsi, Meinhard	"	1926/1, 2	
Mekkart, Aleksander	Jura	1925/2–1926/2, 1929/2	
Miller, Hans*	Kemia	1922/2	
Muhel, Kirill	Jura	1928/2, 1931/2	
Muurmetsä (Sergejev), Valeri*	Filozofia	1922/2–1923/2	Sekretario 1922/2; kasisto 1923/1, 2
Mälson, Evald	Matematika	1924/1–1932/1	Sekretario 1925/1; kasisto 1925/2; 1926/2; prezidanto 1927/1
Mälson, Vanda	Filozofia (historia)	1925/1–1927/2; 1931/1, 2	
Märtin, Hendrik	Filozofia	1928/2	
Möllifer, Ellen	Komerca	1929/2–1930/2	
Müllerstein, Boriss	Matematika	1927/1	
Neumann, Johannes	Filozofia	1932/2	
Neumann, Selma	Jura	1927/2–1933/1	Kasisto 1927/2; 1928/1; 1929/2; prezidanto 1929/2– 1930/2; sekretario 1931/1, 2
Noot, Vassili	Filozofia	1927/1, 2	
Nurm, Bertha	Farmacia	1924/2	
Ojasson, Oskar	Jura, filozofia	1926/1, 2; 1927/2–1928/	
Org, Fernanda	Filozofia	1929/2–1931/2	
Osso, Leonhard	Juristo	1932/1	
Ounapuu, Edvald	Teologia	1927/1	
Pallo, Alfred	Jura	1926/2–1929/1	
Pervik, Johannes*	Kemia	1922/2–1923/2; 1925/1–1926/1; 1928/1–1929/1	
Pittin, Karl	Veterinaria	1926/1, 2	
Pääbo, Max	Matematika	1923/2–1924/2	
Raudsepp, Johannes	Filozofia	1924/1, 2	
Raukas, Alma	"	1931/1–1933/1	Kasisto, 1931/2
Raukas, Viktor	Kandidato pri komerco	1932/1–1933/1	
Richter, Hans	Veterinaro, prof., d-ro	1932/1–1933/1	Prezidanto 1932/1– 1933/1

Riisberg, Otto	Komerca	1927/1, 2	
Roots, Richard	Kuracisto	1932/2	
Ruderström, Aksel	Agronomia	1923/2–1924/2	
Saarmann, Jaan	Filozofia	1923/2	
Saaron, Bernhard	Medicina	1923/1, 2	
Saha, Hillar	Muzikisto	1932/2	
Saul, Alfred	Botanika	1927/1–1929/1	Sekretario 1927/1 – 1929/1
Savi, Valentin	Medicina	1923/1	
Selge, Rudolf	Jura	1927/2–1928/1	
Seppik, Hendrik	Filozofia	1925/1–1930/1; 1931/1, 2	Prezidanto 1925/1–1926/2; 1927/2; 1928/2–1929/1
Seppik, Johannes	Komerca	1926/1–1927/2; 1929/1; 1930/2–1931/2	Sekretario 1926/2
Sergejev, rig. Muurmetsä			
Siitam, Aleksander	Filozofia	1931/2–1933/1	Prezidanto 1931/2; sekretario 1932/1–1933/1
Siitam, Aleksander	Jura	1933/1	
Simtmann, Minna	Filozofia	1928/2	
Soots, Amalie	Matematika	1925/1, 2	
Steinmann, Johanna	Biologia	1924/1	
Taalmann, Alfred	Matematika	1923/2–1924/2	
Tensing, Annelise	Filozofia	1925/2	
Thal, Raissa	Farmacia	1930/2–1931/2	
Tiik, Richard	Kemia	1924/1–1925/1; 1926/2–1932/1	Sekretario 1924/1–1926/1; kasisto 1925/1; 1926/2; prezidanto 1928/1
Tols, Arnold*	"	1922/2–1923/1	
Traurig, Evald	"	1927/2–1928/1; 1931/1, 2	
Truu, Aleksander	"	1932/1–1933/1	Kasisto 1933/1
Türn, Johannes	Teknika	1927/2–1928/2; 1929/2–1931/2	
Vaher, Villem	Ingeniero	1927/2–1931/2	
Veidenbaum,	Filozofia	1928/1	

Erika			
Viidas, Herta	Gaststudento	1924/1	
Viiding, Paul	Matematika	1924/1–1925/2	
Viil, Johannes	Filozofia	1932/1	
Vilberg, Erna	"	1926/2	
Villemson, Ado (Avdei)	Jura, juristo	1923/2; 1924/1; 1925/1–1928/1; 1932/1	
Vähi, Andres	Filozofia	1924/1, 2	
Väärsi, Albert	Juristo	1928/1–1929/1; 1930/1; 1932/1	
Väärsi, Ida	Medicina	1928/1	
Zirk, Hans	"	1923/1, 2	

* membro-fondinto

Suplemento 6. Raportoj de AEK-anoj en 1923–1934.

Jaro	Dato	Aŭtoro	Temo
1923	...02.	Nigulas Käbin	Esperanto
"		Max Arvisto	Ĉu scienco aŭ religio?
1923 aŭ 1924		Robert Cher	Signifo de la retoriko
"		"	Filozofio de ka rajto
1926	07.02.	Avdei Villemson ⁶	Propagando de Esperanto
"	11.02.	"	Internaciaj lingvoj
"	17.02.	Paul Ariste	"
"	21.03.	Aleksander Audova	Nacia lingvo kiel internacia
"	"	Henrik Seppik	Avantaĝoj de Esperanto
"	26.04.	"	"
"	17.10.	"	Alfabeto de Esperanto
"	01.11.	V. Anofrijev	Vojaĝo al Edinburg
"	17.11.	J. Tikk	Signifo de Esperanto
"		Alfred Saul	"
1927	21.03.	A. Audova	"
"	"	A. Saul	Avantaĝoj de Esperanto
"	03.10.	H. Seppik	Strukturo de Esperanto
"	"	A. Saul	Ĝiaj nacioj kaj Esperanto
"	12.10.	Voldemar Olup	Esperanto – 40-jara
"	19.11.	A. Audova	Scienca laboro kaj Esperanto
"		A. Saul, H. Seppik	Historio de interlingvistiko (10 h)
1928	30.04.	A. Saul	Esperanto kaj estonaj instruistoj

⁶ Estonigite Arvo Vellisto, juristo.

“	29.06.	A. Audova	Paco en lernejo
1933		Hans Richter	Sonoj de Esperanto
“		A. Siitam	Vojaĝo al Finnlando
1934	21.10.	Peeter Anso	Eduka rolo de Esperanto
“	“	H. Sakaria	Estona muziko kaj Esperanto
“		E. Jaanson	Esperanto kaj lernado de fremdaj lingvoj
“		Paul Ariste	Lingva tipologio
“		“	Univerala Esperanto-kongreso en Stockholm

Suplemento 7. Esperanto-kursoj, organizitaj de AEK en 1923–1934.

Jaro	Dato	Aranginto	Kursantoj	Planitaj / faktaj horoj
1923	1-a duono	Max Einer	35–15*	
“	2-a duono	Robert Cher	15	
1924	“	“	15	
1925	09.11.–15.12.		9	Supera kurso
1926	28.10.–	Paul Berg		21/5
1927	30.10.–6.12.	A. Saul	9–7–0*	16/5
“	27.10.–	“	Rusoj	16
1928	2-a duono	“	9	
1929		“	14	
1932	01.03.–03.05.	Karl Tunón	11	35
1934	2-duono	E. Jaanson		

* dumkursaj ŝanĝoj

Arkivmaterialoj

Estona Historia Arkivo (= EHA), fondo 402, listo 1, deponunuo 341:

Aleksanders Aispurītis.

EHA, fondo 402, listo 1, deponunuo 10371: Jankel Zun.

EHA, fondo 402, listo 1, deponunuo 12328: David Klassen.

EHA, fondo 402, listo 1, deponunuo 18380: Jan Muszyński.

EHA, fondo 402, listo 1, deponunuo 24972 Romuald Soloniewicz.

EHA, fondo 402, listo 3, deponunuo 1179: Jan Muszyński.

EHA, fondo 1733, listo 1, deponunuo 3, 4–9, 12–14, 19, 23–27: listo 4, deponunuo 104: Akademia Esperanto-klubo.

Estona Ŝtata Arkivo (= EŜA), fondo 3342, listo 1, deponunuo 2: Ajalehelõiked esperantistide tegevuse ja organisatsioonide kohta Eesti kubermangus ja Venemaal. 1914–1917.

EŜA, fondo 3342, listo 1, deponunuo 3: Tartu Esperanto Selts: Seltsi liikmete nimekirja raamat. 1916–1917

EŜA, fondo 3342, listo 1, deponunuo 18, 31.⁷

⁷ Koran dankon al Madis Linnamägi pro akiro de la kopioj

Literaturo

- Enciklopedio de Esperanto** / Redaktis L. Kókény kaj V. Bleiet. Budapest, 1979. Vol. 1–2.
- Enciklopedio pri la Estona Esperanto-movado** / Kompilis Jaan Ojalo. Tallinn, 2000.
- Ernits, Enn.** O deĵatelnosti Tartuskogo akademiĉeskogo kluba esperantistov. – *Interlinguistica Tartuensis* 1: Aktual'nye problemy sovremennoj interlingvistiki: Sbornik v čest' semidesjatiletija akademika Paulja Aleksandroviĉa Ariste. Tartu, 1982. S. 187–194. (Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, 613).
- Ernits, Enn.** Johannes Aavik ja plaankeeled. – Emakeele Seltsi aastaraamat. Tartu, 2000, kd 44/45, lk 18–29.
- Holzhaus, Adolf.** Doktoro kaj lingvo Esperanto. Helsinki, 1969.
- [**Jaan Laarmann:** Nekrologo]. – Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio. 1925. N-ro 40 (6). P. 39.
- Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio.** Tallinn, 1923–1940.
- Krass, F.** Esperanto seltsidest. – Estlanda Esperantisto. 1908, febr. P. 9–11 (Cit.: Biblioteko: Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio. Tallinn, 1998. N-ro 2. P. 25–27).
- Kukk, T. E.** Ob odnom zabytom periode dvijenija za meĵdunarodnyj jazyk v Estonii v XIX veke: (volapjuk v Estonii). – *Interlinguistica Tartuensis* 1: Aktual'nye problemy sovremennoj interlingvistiki: Sbornik v čest' semidesjatiletija akademika Paulja Aleksandroviĉa Ariste. Tartu, 1982. S. 177–186. (Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, 613).
- [**Mušinska, I.**] Kakoe znaĉenie moĵet' imet' nastojaščaja vojna dlja idei meĵdunarodnago jazyka: (Iz doklada I. A. Mušinskoj v" Jur'evskom" Obščestve Esperantistov): S" esperanto Ro. So[loniewicz]. – Jur'evskij vestnik" 1914.
- Ojasild, Endel.** Esperantoliikumise ajaloost Eestis (XX saj. 20.–30ndail aastail): Diplomitöö. Tartu, 1962. 118 lk (Käsikiri).
- Onga, Mare.** Professor Paul Ariste biobibliograafia: 1921–2000. Tartu, 2000.
- Sakaria, H.** Historiaĵoj pri Esperanto en Tartu. – Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio. 1925. N-ro 41 (7). P. 42–44; N-ro 42–43 (8–9). P. 51–52.
- Sakaria, Hillar.** Esperanto liikumisest Eestis: (Äratrükk "Olion"ist). Tartu, 1933.
- S-no Rudolf Bruno Blaufeldt.** – Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio. 1932. N-ro 129/130 (11/12). P. 70.
- S[ysoe]v", N.** Obščestvo esperantistov" – Jur'evskij vestnik" 1914. N 36.
- S-ano Rudolf Bruno Blaufeldt.** – Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio. 1932. N-ro 129/130 (11/12). P. 70.
- Esperanto.** – Jur'evskij vestnik", 1914a, N 33.
- Esperanto.** – Jur'evskij vestnik" 1914b, N 45.
- Esperanto.** – Jur'evskij vestnik", 1914c, N 95.

Tartu Õpetajate Seminar 1828–1928. Tartu, 1929.

Tartu Ülikooli üliõpilaskonna teatmik = Album Academicum Universitatis Tartuensis: 1889–1918 / Toimetanud Richard Kleis. Tartu, 1986–1988. Partoj 1–3.

Uued seltsid. – Postimees, 17.02.1914.

Vahtkerl, J. Kiel kaj kial mi iĝis esperantisto. – Informoj de Esperanto-Asocio de Estonio. 1926. N-ro 52 (6). P. 44–45.

ESPERANTOLIIKUMISEST TARTUS (ALGUSEST 1940. AASTANI) Kokkuvõte

XIX sajandi teisel poolel muutus Tartu tähtsaks rahvusvahelise keele idee levitamise keskuseks Eestis. 1885. aastal avaldas ajakirjanik Ado Grenzstein siin volapüki lühigrammatika ja tutvustas 1885–1887 korduvalt seda keelt ajalehes Olevik. 1887. aastal pidas Tartu ülikooli aulas volapüki kohta loengu prof Arthur Joachim von Oettingen. Ka Ivan Lepiku volapükiõpikud (1888–1890) ilmusid Tartus.

Esimene Eesti esperantist oli 1889. aasta andmeil Tartu ülikooli juudi päritolu üliõpilane Alexander Blumenthal. Eesti esimese esperantoõpiku avaldas Tartu Õpetajate Seminari õpilane Villem Vaher 1893. aastal. 1902. aastast pärineb teade esperantokursuse korraldamise kohta Tartus, 1905. aastast aga mõneti ebakindel sõnum siinse esperantorühma olemasolu kohta ajakirjanik Ferdinand Krassi eestvedamisel. 1911. aastal hakkas Tartus esperantot propageerima Jakob Rosenberg. Siin elanud esimeste esperantistide hulka kuuluvad ka Harald Pöld, Jaan Laarmann ja Johannes Vahtkerl.

Tartu Esperantistide Selts (TES; praeguse Tartu Esperanto Seltsi eelkäija) rajati Tartu ülikooli botaanikaia inspektori Jan Muszyński initsiatiivil. Seltsi avamiskoosolek toimus 7 aprillil 1914 (ukj). Paraku algas peatselt Esimene maailmasõda, mistõttu TESI tegevus jäi tagasihoidlikuks, eriti 1915. aastal. Seltsi kuulus 20–30 liiget. Korraldati esperanto keele kursusi, teeõhtuid, esperantoüllitiste ühislugemist, ettekandekoosolekuid jm. Anti välja käsikirjalist perioodilist üllitist. TES pidi saksa okupatsiooni tõttu oma tegevuse katkestama 25. veebruaril 1918.

Tartu Esperanto Selts loodi 1921. aasta oktoobris Rudolf Bruno Blaufeldt ja üliõpilase Harry Buschi initsiatiivil. TES oli sunnitud oma tegevuse lõpetama peatselt Eesti okupeerimise järel 29. oktoobril 1940. TESI liikmeskonda kuulus paljude erialade esindajaid ning õpilasi ja üliõpilasi. Nende arv kõikus 20 ja 150 vahel. TESI esimeesteks on ebatäielikel andmetel olnud Jaan Laarman (1923), Robert Cher (1924), R. B. Blaufeldt (1925), Johannes Tiik (1926–1927), A. Huoponen (1928–?) ja Johannes Jaanisto (1931–1940).

TESil oli pidevalt probleeme ruumide üürimisega. Seepärast koliti üsna sageli. Esialgu edenes seltsielu viletsasti, kuid tasapisi see elavnes. 1925. aastal asutati laulukoor, hakati korraldama esperanto keele kursusi, referaatkoosolekuid, jalutuskäike jm. Aktiivsus muutus tuntavaks 1930. aastal. Aastatel 1933–1934 osales TESI üritustel 20–40 inimest. Seltsi tegevus muutus passiivseks vaikival ajastul alates 1937. aastast, mil seltsi üritusi külastas tavaliselt kümmekond inimest.

Aastatel 1922–1939 korraldati üle 70 esperantokursuse. Aktiivsed õpetajad olid A. Tsahkna-Mallar (vähemalt 15 kursust), J. Jaanisto, H. Seppik, K. Tunón ja A. Saul. Osavõtjaid oli 7–157. Toimusid ka kõrgemad keelekursused. Kõige populaarsemad õpetajad olid ungarlane Andreo Cseh (1895–1979), kes viibis Tartus 1928. ja 1931. aastal, ja rootslane Gösta Ahlstrand 1930. aastal. H. Seppik jt hakkasid esperanto õpetamisel nii kodumaal kui ka võõrsil kasutama A. Cseh meetodit. 1931./1932. õppeaastal tegeles Tartu seitsmes koolis esperantoga üle 400 õpilase. 1939. aastal valdas seda 3000–4000 tartlast, s.o 5–7% toonasest elanikkonnast.

Suurt huvi kutsusid esile välismaa esperantistide, nagu ungarlase Andreo Cseh, rootslaste Gösta Ahlstrandi ja Karl Tunóni, bulgaarlaste F Stojanovi ja P Pamporovi, soomlase K. Hartmann-Harteva, Indiast pärit Lakshmiswar Sinha jt esinemised, mida käis puhuti kuulamas kuni 800 inimest. Nad rääkisid peamiselt oma kodumaast. K. Tunón (eestistatult Rootsi) abiellus eesti esperantisti Olga Rammiga. Nad asusid elama Holvandisse, kus K. Tunón rajas esperantorühma "Lumo"

TESi liikmete ettekannetes rõhutati esperanto tähtsust, käsitleti plaankeelte ajalugu ja jutustati reisimuljeid. Kõige aktiivsemad esinejad olid P. Ariste, H. Seppik, V. Raukas ja J. Jaanisto. Esperantot propageeriti ka väljaspool Tartut (Jakob Adamtau jt).

TESi 20. tegevusaasta peol (29.04.1934) valiti prof Jan Muszyński, piiskop Hugo Bernhard Rahamägi ja insener Villem Vaher auliikmeteks; prof Kalle Väisälä oli valitud juba varem.

TES korraldas ka kirjandusõhtuid, millel vaeti August Kitzbergi teost "Tuulte pöörises" (Andres Sikk, H. Christian, Aleksander Mekkart, Raimund Haabvere jt), tähistati Oskar Lutsu ja ungari esperantokirjaniku Julio Baghy sünnipäeva ning Aleksandr Puškini surmajuubelit.

TES organiseeris aastatel 1931–1934 Tartus kolm esperantokeelset jumalateenistust. Esimene neist toimus katoliku kirikus, kus jutlustas A. Cseh. Järgmised jumalateenistused olid seotud Tartu ülikooli ja TES-i juubeliga.

1930ndatel aastatel organiseerisid TES ja Akadeemiline Esperanto-klubi esperantokeelseid raadiosaateid. Nende raamis tehti intervjuusid tuntud tegelastega (professorid Gustav Suits, Oskar Loorits, Andrus Saareste jt). Andres Sikk rajas Tartus raadiotranslatsioonivõrgu, mille kaudu õpetas esperanto keelt.

Juba 1923. aasta sügisel oli TESil laulukoor, mida juhatas Robert Cher. 1930ndatel aastatel juhatasid seda H. Pukits ja D. Siilbaum. Kooris laulis 1934. ja 1935. aasta paiku ligikaudu 40, hiljem paarkümmend lauljat.

TESil oli näitetrupp, kes 1935. aastal mängis seltsi liikme V Valteri kirjutatud komöödiat "Rahaahned ja helded"

Aastas toimus 1–3 teeõhtut, jõulu- ja tantsupeod, paadisõidud Emajõel. 1939. aastal ostis TES grammofoni 20 plaadiga. Aastail 1935–1937 tegutses Raimund Haabvere eestvõtmisel spordiring. Korraldati male- ja võrkpallivõistlusi.

Esperanto levikule aitas kaasa esperantonurgakese korraldamine igaaastastel põllumajandusnäitustel. Esperanto sündmusi kajastati ajalehtedes Postimees, Rahva Sõna ja Päevaleht. Postimehes avaldati J. Jaanisto esperanto kursuse materjale. Paul Ariste, Hans Richteri ja teiste liikmete kirjutisi ilmus Eesti Esperanto Liidu infolehes.

TESi liikmed koostasid esperanto õpivahendeid, sõnastikke jm. 1932. või 1933. aastal avaldas TES esperantokeelsete allkirjadega postkaarte. Koostati ülikoolilinna kohta esperantokeelne brošüür.

Prof K. Väisälä initsiatiivil organiseerisid TESi liikmed Tartus Eesti esimese esperantokongressi. Sellel loodi 1922. aastal Eesti Esperanto Liit.

Vaatamata mitmesugustele probleemidele etendas TES olulist osa Eesti esperantoliikumises, eriti Lõuna-Eestis.

Akadeemiline Esperantoklubi (AEK) asutati 1922. aastal prof Kalle Väisälä ja üliõpilaste Arnold Buldase, Harry Buschi, Valerian Sergejevi (Muurmetsä), Maks Eineri (Arvisto) jt algatusel.

Klubi liikmeskonda kuulus 10–30 üliõpilast ja õppejõudu. Hiljem tuntuks saanute hulgas olid Paul Ariste, Maks Arvisto, Henrik Seppik jt. Liikmeteks olid ka bioloogiadoktor Aleksander Audova, veterinaarmeditsiini doktor prof. Hans Richter, insener Villem Vaher.

AEKi esimeesteks on valitud Maks Einer (1922–1923), Robert Cher (1924), Henrik Seppik (1925–1926, 1927. 1928–1929), Evald Mälson (1927), Richard Tiik (1928), Selma Neumann (abielus Hallop; 1929–1930), Juhan Jaakson (1930), Friedrich Adolf Johanson (1931) Aleksander Siitam (1931), Hans Richter (1932–1933), Paul Ariste (1933–1934) ja E. Jaanson (1934–?).

AEKil oli väike raamatukogu. 1932. aastal oli registreeritud 109 nimetust, nende hulgas vaid 36 raamatut. Klubi tegevus oli mitmekülgne ja aitas teatud määral kaasa esperanto levikule Eestis.

AEK organiseeris 1937. aastani referaatkoosolekuid, millel osales keskmiselt 8 inimest. Enamasti räägiti esperanto eelistest, harvem plaankeeelte ajaloost ja reisimuljetest. Kõige aktiivsemad esinejad olid H. Seppik, A. Audova ja A. Saul. Esimene neist korraldas 10-tunnise kursuse plaankeeelte ajaloost. 1927. aastal korraldasid klubi liikmed kohtumisõhtu keelemehe mag Johannes Aavikuga.

AEK korraldas ka esperanto keele kursusi. 1925. aastal toimus kõrgem kursus, mille lõpetas teiste seas ka P. Ariste. Sageli jäid kursused pooleli osalejate passiivsuse tõttu. Esperantot õpetasid A. Saul, M. Einer-Arvisto, R. Cher, P. Ariste jt.

AEKi tegevus baseerus üksikute liikmete aktiivsusel. 1926. aastal avaldas M. Arvisto esimese põhjalikuma esperantoõpiku. Klubi liikmed

koostasid ka soome esperantisti Vilho Setälä õpiku sõnastiku (1923). Neli aastat hiljem ilmus põhjalik esperanto-eesti sõnaraamat, mille koostajateks olid P. Ariste, H. Seppik ja R. Tiik. Aastatel 1925–1927 avaldas P. Ariste esperantoüllitistes 8 kirjutist. A. Saul tõlkis esperantokeelse eesti kirjanduse antoloogiasse (1930) kuus rahvalaulu ja ühe muinasjutu. AEKi tegevus hääbus 1930ndate aastate teisel poole (1937?).

Tartus tegutses 1920–1930ndatel aastatel teisi esperantoinstitutsioone. 1924. aastal asutas kommunistlike vaadetega Robert Cher **esperantoseltsi "Kosmopolito"**. Selle iga jäi seoses samal aastal korraldatud riigikukutamise katsega üürikeseks.

1931. aastal asutasid marksistid Aleksander Audova, August Hint, Ilmar Kruus, Erhard Lepik, A. Piir jt 60–70 liikmega Tartu **Tööliste Esperanto- ja Kultuuriühingu**. Selle esimeheks oli esialgu A. Audova, hiljem A. Prink. 1933. aastal ühing keelustati.

1936. aastal asutati Tartu **skautide esperantoring**, mille eesotsa asus K. Lomp. Korraldati keelekursusi (õpetasid A. Mallar ja K. Lomp), tantsuõhtuid, ekskursioone jm. Ringi töös osales ligikaudu 40 noort.

Peale mainitute tegutses Tartu koolides ja tehastes mitu esperantorühma. Tuntuim neist oli Tööstuse ja Majanduse Õhtukooli **esperantorühm "Ideo"** (Idee), kuhu 1937. aastal kuulus 93 liiget. Esperantorühma juhtisid L. Reimets ja H. Jõgi. Moodustati 40-liikmeline laulukoor. Peeti esperantokursusi (õpetas A. Mallar), korraldati teeõhtuid, ekskursioone jm üritusi.

Agaralt tegutsesid Tartu **pimedad esperantistid**. 1937. aastal valdas esperantot vabalt 15 pimedat, kes pidasid kirjavahetust 17 riigi pimedatega.

TESil oli pidevalt hõõrumisi Eesti Esperanto Liiduga, mistõttu tartlased J. Jaanisto, F. Lokk ja V. Raukas asutasid 1933. aastal iseseisva **Lõuna-Eesti Esperantodistrikti**, mille esimeesteks on olnud K. Tunón, V. Raukas ja A. Sikk. Distrikt koordineeris Lõuna-Eestis (Tartus, Holvandis, Kauksis, Põlvas, Petseris, Meremäel, Mõisakülas jm) tegutsenud esperantorühmade tööd.

HISTORIO DE ESPERANTO-MOVADO EN TARTU 1940–2004 **Alvoko por dokumentado, esploroj, rememoroj**

Madis Linnamägi

Bonvolu ĉiujn kontribui al nia historio per rememoroj, studoj, fotoj, diapozitivoj, Esperantaĵoj ktp.:

1. 1940–1956

Dua mondmilito: ilegala agado dum soveta kaj germana okupacioj

Postmilita periodo 1944–1953–1956

Rezolucio de la ĝenerala konferenco de UNESKO (1954) kaj ĝia efiko

2. 1956–1979

Artikoloj en gazetaro kaj faka periodaĵaro

E-rondoj en universitatoj, lernejoj, uzinoj, kulturdomoj. E-ekzameniĝo ĉe prof. Paul Ariste

Tartua Esperanto Rondo (-Klubo) kiel tegmenta organizaĵo

Faka laboro: E-kursoj, memfaritaj vortaroj, periodaĵoj, lerniloj, kantaroj, vortaro de Raimund Haabvere

Interlingvistiko en Tartua Universitato: individua studprogramo, prelegado, esplorado, publikaĵoj

Abonado de E-gazetaro, biblioteko

Partopreno en Sovetiaj kaj eksterlandaj aranĝoj: BET, "Esperanto kaj Naturo" Universala Kongreso de UEA

Individua korespondado kaj vizitado

3. 1979–1991

3.1. Agado por Estona Filio de Asocio de Sovetiaj Esperantistoj (EF ASE):

Faka laboro kaj fakaj statutoj de EF ASE, honor- kaj dankfolio, pedagogia atestilo

Международные вспомогательные языки (1990) de A. D. Duliĉenko

E-olimpiadoj kadre de ŝtataj konkursoj (inkl. medalo, diplomo)

Renkontoj de E-lernantoj (inkl. diplomo)

Redaktado de E-libroj (Jüri Talvet)

Medalo de Hilda Dresen por literatura verkado

Partopreno en baltaj, Sovetiaj kaj eksterlandaj aranĝoj, interŝanĝoj: BET, SEJM, "Esperanto kaj Naturo" Universala Kongreso de UEA (Antwerpen 1982, amasa partopreno en Bergen 1991), UK de TEJO (Rauma 1982), SAT, amikeca trajno (GDR), Finnlando (Helsinki, Lappeenranta, Tampere)

Rezolucio de la ĝenerala konferenco de UNESKO (1985) kaj ĝia efiko

Popola Fronto – politika movado ekde 1988

3.2. Agado en Tartua Esperanto-Klubo kaj restarigita Tartua Esperanto-Societo (1988):

3.2.1. Faka laboro: amatorarta (ensemblo "Stelo"), arta, blindula, interlingvistika, junulara, kolektanta, kulturkleriga, literatura, naturprotektita, pacdefenda, pedagogia (Internatsionalsete Sidemete Rahvaülikool (ISR), lernejoj, rondoj, societaj kaj korespondaj kursoj), veterana, virina fako
Komuna laboro en agrikulturaj entreprenoj por la kluba buĝeto

3.2.2. Gravaj aranĝoj: *Interlinguistica Tartuensis* kaj konferencoj, estonigo de “Maailmakeele otsinguil ehk interlingvistika kõigile” de A. Duličenko, amatorartaj konkursoj “Kannel”, Tartuaj E-Tagoj, Leningrada Esperanto-Teatro, BET-28 en 1991

3.2.3. Objektoj: standardo kaj ĝia religia benado; medaloj: reklama gluaĵo, medalo (2 variantoj) kaj diplomo de la amatorarta konkurso “Kannel”; statuto de la medalo “Paul Ariste”; bronza busto al Jan Muszyński (planite kopii la Lodzan), tabulo (kaj planita memorŝtono) al Tartua Laborista Kultura kaj Esperanto-Societo; artaĵoj: kupra skulptaĵo de Paul Ariste (Aulin Rimm, 1985); pentraĵo de L. L. Zamenhof (László Szocska sen., 1980); bronza bareliefo de L. L. Zamenhof (Aulin Rimm, 1986); grafikaj foliaĵoj (“Per Esperanto por la mondpaco” de Eve Luik, 1982; “Interlingvistiko” de Laine Pukk, 1987); bildkartoj (originalaĵoj kaj tipografie surprisitaĵoj); dankfolio, flagetoj, glumarkoj, insignoj, invitiloj, kalendaroj, kovertoj, plastsako, reklamiloj ...

3.2.4. Varia agado: vojaĝoj per Esperanto en Germanio, Norvegio, Svedio (Edda-Merike Pelt, Ruti Kamla) ...

Individua korespondado kaj vizitado

Abonado de E-gazetaro, biblioteko, rekomendoj al la biblioteko universitata por libromendo/-ŝanĝo

4. 1991–2004–...

Faka laboro: Esperanto kiel deviga studobjekto de la internacia universitato “Emonor”, interlingvistiko. Almanako “Ceĵano – Rukkilill” 1, 2

BET-39 en 2003

Por- kaj per-Esperantaj vojaĝoj: turismaj, studaj kun vizito de eksterlandaj lernejoj ...

Agado de la “Komitato por eksperimentado de la internacia lingvo en la Eŭropa Unio” (07.12.2003–...)

Partopreno en en- kaj eksterlandaj aranĝoj: BET, “Esperanto kaj Naturo”, Universala Kongreso (individue kaj amase). Individua korespondado kaj vizitado

Abonado de E-gazetaro, biblioteko, interneto, retpaĝoj

TAIDLUSVÕISTLUSED ”KANNELE” 1982. ja 1983. A*

Madis Linnamägi

Eesti esperantistid pidid senini oma laulukunsti ja sõnaloominguga naaberriikide konkurssidel osalema. 10.–11.04.1982 tuldi Tartus kokku toonasesse noortemajja ”Sõprus” oma esimesele vabariiklikule taidlusvõistlusele.

Noortemaja ”Sõprus” pani välja peaauihinna ”Kannel”. mille määramise õigus jäeti publikule. Peomeeleolu lõi noortemaja rahvapilli-orkester ”Kannel” Žürii ette astus parkümmend ansamblit ja üksikesinejat

Eestimaalt, samuti külalised Leningradist, Riia, Jelgavast ja Gulbenest, kokku üle 100 taidleja. Laulmise, etlemise ja näitlemise kõrval tuli hindamisele esperantotõlke või omaloomingu autorsus, samuti tekstide viisistus.

Kauni, itaaliapärase kõla said mitmed meie koorimuusika klassikalised palad rahvakoori "Vanemuise" esituses. Sooja vastuvõtu pälvisid nimetatud koori naisansambli laulduna kaks vanameister Richard Ritsingu uut teost. Hea laulutunnetuse ja esinemislihtsusega üllatas Riia üliõpilasansambel "Erinaco" Tartu esperantoklubi ansambel "Stelo" paelus meloodiliste mitmehäälsete lauludega. Aplausi ja preemia teenis kõige noorema osavõtja, kuueaastase Karmen Linnamäe "Tore talv" (Tartu). Pimeda esperantisti Tamara Andrejeva omaloomingulise novelli lavaline esitus (koos Varvara Tsvetkovaga, Leningrad) pälvis esimese preemia.

Tartlastest tunnistati preemia vääriliseks ka segakoor "Vanemuine" (esimene preemia) ja tema naisansambel "Stelo" Tartu Pioneirimaja ja Rannu kooli ansamblid. Richard Ritsingu ja Lehti Ilissoni laule hinnati viisistamise eest esimese preemiaga. Originaal- ja tõlketekstid tõid teise preemia Agnes-Asta Marandile.

Publik elas kaasa ja otsustas oma igavesti rändava peaauhinna "Kannel" anda Riia esperantoklubi "Arta Rondo" ansamblile "Erinaco". Riialased kutsusid tartlasi oma võistulaulmistele. Leningradi Esperantoklubi "Espero" (asutatud 1892) veteran Varvara (La Barbara) Tsvetkova: "Teie laule laulame esperanto keeli oma kokkutulekul."

Teine kevadine sõprusfestival "Kannel" toimus Noortemajas "Sõprus" 23.–24.04.1983. Festivali külalisi võttis vastu kultuuriosakonna juhataja Valev Pärn, kes tutvustas Tartu kultuurielu ja "Tartu kevade" üritusi, vastas arvukatele küsimustele. Öhtul oli kontsert-konkurss taidluses, külalisi tervitas Nõukogude Esperantistide Assotsiatsiooni Eesti Osakonna juhatuse esimees dots Ferdinand Eisen.

Noortemaja "Sõprus" kandleklubi Laine Kihva juhatusel esitas eesti rahvaviise, loeti ette kunstmuistend "Vanemuise laul", mis oligi inspireerinud andma konkursile nimeks "Kannel". Kaugelt tulnud külalised said lähemalt vaadata kandleid. Näituse oli välja pannud toonane etnograafiamuuseum (praegu Eesti Rahva Muuseum).

Konkursil paistis silma segakoori "Vanemuine" naisansambel. Nad said esimese preemia ja konkursi medali. Kuna esperantomedaleid jagati Nõukogude Liidu territooriumil teadaolevalt välja esmakordselt, sai "Vanemuise" naisansambel medali nr 1 omanikuks (autor Are Haab).

Segakoor "Vanemuine" esitas viimastel aastatel eesti kooriklassikat esperanto keeles, seepärast kavatses koori kammervariant koos oma naisansambliga sõita Budapesti 68. ülemaailmsele esperantokongressile, kus sealse kultuuriprogrammi raames pidi toimuma esmakordne esperantokooride lauluvõistlus. Niisugused olid plaanid ja lootused, kuid akki muutus kõik – seekord jäigi see plaan realiseerimata.

Seekord läks publiku määratud konkursi nimipremia "Kannel" Leetu, võitjaks 12-aastane Ingrida Čirvinskaitė Pasvalysest. Ka žürii hindas tema etlemist medaliga. Näitlemismeisterlikkuse eest anti eripremia Vilniuse klubile "Juneco" Tartu üliõpilased Nijolė Zakarkaitė ja László Szocska esitasid omaloomingut: esimene neist sai kaks preemiat laulmise ja autorsuse eest ning teine hinnati teise preemia vääriliseks. Tartlastest pälvisid preemiad veel pioneerimaja tütarlasteansambel oma sarmika ja emotsionaalse esinemisega. Meeldivalt esines ka esperantoklubi ansambel "Stelo"

Žürii liige Fea Otter: "Üllatas meeldivalt, et ka huviklubid korraldavad taolisi iseseisvaid konkursse. Kuigi üldine kunstiline tase polnud just kõrge, oli näha püüdlikku ja emotsionaalset esitamist, nii et kohati hakkas publik kaasa laulma."

Õpilaste joonistusvõistlusele "Rahu ja sõprus rahvaste vahel" laekus huvitavaid töid, millest žürii (esimees Are Haab) tõi esile Aušra Vilčiauskaitė (Šiauliai), Maila Liivaku ja Tiina Rästase (mõlemad Keeni 8-kl kool) joonistused.

Leningradi Esperantoteatri kava oli peaprooviks enne ringreisi Bulgaariasse. Kutselised näitlejad Aleksander Iovlev, Nikolai Lavrov ja Gennadi Rudenko esitasid katkendeid bulgaarlase Ivan Radojevi fašismivastasest draamast "Punane ja pruun" (Georgi Dimitrovi ja Hermann Göringi kohtu duell). Lisapalana esitati Aleksandr Bloki poeem "Kaksteist"

* Kirjutatud 1983. a maikuus, siin lühendatult. Esperanto oli võimudele tülikas nähtus, harva võis mõne nupukesega rajoonilehtede veergudele jõuda. Esiküljele polnud lootust isegi fotot paigutada. Kuigi artikli originaalis oli palju juttu rahust ja rahvaste sõprusest ning üritustel oli palju inimesi "suurelt kodumaalt" avaldas ka tollane edumeelne rajoonileht "Edasi" (nüüd Eesti päevaleht "Postimees") 01.09.1983 ülaltoodud artiklist vaid fragmente pealkirja "Esperantosuvi Tartus ja Alatskivil" all.

"Edasi" toimetuses öeldi otse välja: "Te olete Moskvale ohtlikud" Olime tõesti, sest Jaroslavlist, Tšukotkalt, Novgorodist, Usbekistanist jne tulnud inimesed samastasid Baltikumi Läänega. Nad said meilt teavet Lääne elu ja Rahvarinde kohta. Neil tuli esmakordselt kuulda ja taluda mõistet "Nõukogude okupatsioon"

GAJNINTOJ DE KONKURSOJ "KANDEL"

Amatorarta konkurso "Kannel '82", scenaj branĉoj:

Ĉefpremio "Kannel", juĝita de la publiko: **Ensemblo "Erinaco"** de Esperanto-Klubo "Arta Rondo" Rīga

I premio: Ensemblo "Erinaco" de Esperanto-Klubo "Arta Rondo", Rīga (kantado)

Gea koruso "Vanemuine" Tartu (kantado)

Richard Ritsing, Tartu (komponado)

Tamara Andrejeva/Varvara Cvetkova, Leningrad (aktorado)

Valev Kruusalu, Tallinn (deklamado)

Karmen Linnamägi, Tartu (kantado)

II premio: Ensemblo "Stelo" Tartu (kantado)

Ensemblo de la 8-klasa Lernejo de Rannu (kantado/deklamado)

Agnes-Asta Marand, Nõo (tradukado)

August Kilk, Võsu (aktorado)

Ingrida Gržibovska, Jelgava (deklamado)

III premio: Virina ensemblo de la gea koruso "Vanemuine" Tartu (kantado)

Junulina ensemblo de Tartua Pionirdomo (kantado)

Ensemblo de la 2-a Mezlernejo de Kingissepa (kantado/ deklamado)

Aivita Skalbe, Gulbene (kantado)

Alar Kihu, Tallinn (rakontado)

"Kannel '83":

1. Scenaj branĉoj:

Ĉefpremio "Kannel" juĝita de la publiko: **Ingrida Ĉirvinskaitė**, Esperanto-klubo
"Amikeca Birdo" Pasvalys, Litovio

I premio + medalo: Ingrida Ĉirvinskaitė, Pasvalys (aktorado)

Virina ensemblo de la gea koruso "Vanemuine" Tartu (kantado)

I premio: Nijolė Zakarkaitė, Tartu (originala kantoteksto)

II premio: László Szocska, Tartu (originala poezio)

Niko Jakovlev, Leningrad (originala poezio)

Nijolė Zakarkaitė, Tartu (kantado)

Jelena Batujeva, Jaroslavl (deklamado)

III premio: Ensemblo "Stelo" Tartu (kantado)

junulina ensemblo de Tartua Pionirdomo (kantado)

8-klasa Lernejo de Võsu (aktorado)

Niko Jakovlev, Leningrad (deklamado)

Jelena Batujeva, Jaroslavl (originala poezio)

Speciala premio: Trupo de Esperanto-Klubo "Juneco" Vilnius (aktora majstreco)

Liidia Pettai, Keeni (deklamaĵo)

2. Konkurso de gelernantaj desegnaĵoj:

I premio: Aušra Vilčiauskaitė, Šiauliai

II premio: Maila Liivak, Keeni

III premio: Tiina Rästas, Keeni

Eesperanto-festivalo "Kannel '84":

1. Scenaj branĉoj:

Ĉefpremio "Kannel" juĝita de la publiko: **Jūri Homenja**, Tartua Esperanto-Klubo

I premio + medalo: Ĉambra koruso "Vanemuine" Tartu (kantado)

I premio +medalo: Jūri Homenja, Tartu (originala melodio)

I premio +medalo: Tamara Andrejeva, Leningrad (deklamado)

I premio +medalo: Eva Ütt kaj Hädi Rätsepp, Tartu (kantado)

I premio: László Szocska, Tartu (originala poezio)

Ensemblo de la koruso "Vanemuine", Tartu (kantado)

Ingrida Ĉirvinskaitė, Pasvalys (deklamado)

II premio: Ensemblo de la Mezlernejo de Puhja (aktorad~~o~~)

Lijana Vaitkevičiutė, Kaunas (deklamado)

German Ušakov, Novgorod (tradukita poezio)
 Tamara Andrejeva, Leningrad (originala poezio)
 Nijolė Zakarkaitė, Tartu (originala melodio)
 III premio: Eila Peterson kaj Leila Kliimand, Tartu (kantado)
 Viktor Gohštejn, Leningrad (originala melodio)
 Salme Kärner, Tallinn (tradukita poezio)

2. Desegnaĵa konkurso de lernantoj:

I premio + medalo: Katrin Ilves, Keeni
 II premio: Aušra Vilčiauskaitė, Šiauliai
 Speciala premio: V. Anilionytė, Pasvalys
 Maila Liivak, Keeni

3. Konkurso de kolektoj de leteramiko:

I premio + medalo: Johannes palu, Tallinn

4. Konkurso de artaj kaj metiaj Esperantaĵoj:

I premio + medalo: Laine Kiudorf, Tartu
 II premio: Liidia Pettai, Keeni
 III premio: Laima Čirvinskienė

ESPERANTO EN LA VIVO DE ESTONAJ BLINDULOJ

Aldo Kals, Raivo Kunder

La unua konata Estona blinda esperantistino estis Helene Sepp (1894–1953), telefonisto de la Tartua urbodomo. Ekde 1932 fariĝis la Tartuaj elementa kaj profesia blindullernejoj centro de instruado de Esperanto al Estonaj blinduloj. Johannes Oit, direktoro de ambaŭ blindullernejoj, enkondukis Esperanton en siajn lernejojn post studvojaĝo en Centra Eŭropo (1932). Laŭmemore komencis lernado de Esperanto en aŭtuno de la sama jaro kaj ekinstruis Helene Sepp. Pli poste instruis Esperanton Johannes Jaanisto kaj Aale Mallar-Terras. Sukcesaj lernantoj estis Linda Elm, Albert Hallik, Nikolai Ofitserov, Hindrek Sarapuu kaj Aare Tammemägi. La lernantoj legis brajle verkitajn revuojn “Aŭroro” kaj “Esperanta Ligilo” Ili korespondis brajle kun samideanoj el Bulgario, Japanio, Nederlando kaj Svedio. Oni instruis Esperanton ĝis la jaro 1941. Post la Dua mondmilito denove komencis lernado de Esperanto en la Tartua blindullernejo.

La nuntempa esperantisto Raivo Kunder ricevis elementajn sciojn pri Esperanto de Linda Elm. Aliaj samideanoj venis al Esperanto diversvoje. La instruisto de Aldo Kals estis Eduard Kildemaa. Eda Rätsepp instruis samideaninon Gerli Kangur. Mart Olema venis al Esperanto pere de profesoro Paul Ariste. Talvi Viinapuu partoprenis en Esperantaj kursoj de Jaan Ojalo.

La 10-an de novembro 1980 estis fondita fako (sekcio) de la Tartua Esperanto-Klubo en Tartua Disvolva Centro de Blinduloj kaj ĝia estro fariĝis Aleksei Jurov. Al li pretis helpi la vicdirektorino Tiina Taelma. Krom ili

ĉeestis la kunvenon Raivo Kunder, Vaike Henno (vidanta esperantistino) kaj gaste Madis Linnamägi. En 1999 oni decidis fondi propran Esperanto-klubon. La klubo kolektiĝas unufoje en monato gvide de instruistino Ruti Kamla. Ni kune tralegis la romanon de Anton Hansen-Tammsaare "La mastro de Kõrboja" La klubo abonis brajle presitajn revuojn "Esperanta Ligilo" el Ĉeĥio kaj "La Fratoj" el Japanio.

Kun la klubo estas ligita plimulto de Estonaj blindaj esperantistoj. Krom la menciitaj estas blindaj esperantistoj Roine Kolomainen en Tallinn kaj Vladimir Tarasevski en Kohtla-Järve. La Ligo Internacia de Blindaj Esperantistoj registris adresojn en la katalogo "Internacia adresaro de blindaj esperantistoj" (Praha, 2003). Dank' al tio estiĝis multaj novaj kontaktoj.

ESPERANTO EESTI PIMEDATE ELUS

Aldo Kals, Raivo Kunder

Esimene teadaolev Eesti pime esperantist oli Tartu raekoja telefonist Helene Sepp (1894–1953). Hiljem muutus Tartu pimedate alg- ja kutsekool Eesti pimedatele esperanto õpetamise keskuseks. Tartu pimedate koolide juhataja Johannes Oit tõi esperanto oma kooli õppereisilt Kesk-Euroopasse 1932. a. Mälestuste järgi algaski esperanto õpetamine sama aasta sügisel, kusjuures õpetajaks oli Helene Sepp. Hiljem olid õpetajateks Johannes Jaanisto ja Aale Mallar-Terras. Edukamateks õpilasteks olid Linda Elm, Albert Hallik, Nikolai Ofitserov, Hindrek Sarapuu ja Aare Tammemägi. Õpilased lugesid ajakirju "Aurora" (Koit) ja "Esperanta Ligilo" (Esperanto Sidemees). Nad olid kirjavahetuses oma mõttekaaslastega Bulgaarias, Hollandis, Jaapanis ja Rootsis. Tartu pimedate koolides õpetati esperantot kuni 1941. aastani.

Tänapäeval viljelevad esperantot Tartu pimedate kooli kunagised õpilased. Linda Elm oli see, kellelt sai algetadmisi esperantost Raivo Kunder. Teised mõttekaaslased jõudsid esperantoni mööda erinevaid teid. Aldo Kalsi õpetajaks oli Eduard Kildemaa. Eda Rätsepp õpetas Gerli Kangurit. Mart Olema jõudis esperantoni professor Paul Ariste kaudu. Talvi Viinapuu võttis osa Jaan Ojalo esperantokursustest.

10. novembril 1980 asutati Tartu Nägemisvaegurite Arenduskeskuses Tartu Esperantoklubi sektsioon ja selle esimeheks valiti Aleksei Jurov. Tema abiliseks sai asedirektor Tiina Taelma. Peale nende võtsid koosolekust osa Raivo Kunder, Vaike Henno (nägija esperantist) ja külalisena Madis Linnamägi. 1999. a otsustati asutada oma esperantoklubi. Klubi käib koos üks kord kuus õpetaja Ruti Kamla juhendamisel. Oleme üheskoos läbi lugenud Braille' kirjas trükitud Anton Hansen-Tammsaare esperantokeelse romaani "Kõrboja peremees", et kinnistada ja arendada oma keeleoskust. Klubile on tellitud ka pimedate kirjas ajakirjad "Esperanta Ligilo" Tšehhimaalt ja "La Fratoj" (Vennad) Jaapanist.

Selle klubiga on seotud enamus Eesti pimedast esperantistidest. Peale nimetatute on pimedad esperantistid veel Roine Kolomainen Tallinnas ja Vladimir Tarassevski Kohtla-Järvel. Rahvusvaheline Pimedate Esperantistide Liit registreeris aadressid oma "Pimedate esperantistide aadressiraamatus" (Praha, 2003). Tänu sellele on tekkinud palju uusi kontakte.

IMPRESOJ PRI BET-39*

Biruta Rozenfelde, Mära Timermane

Baltaj Esperanto-Tagoj (BET-39) ĉi-jare ekde la 10a ĝis la 14a de julio okazis en Tartu, Estonio. La BETejoj estis en la Miina Härma Gimnazio. BET daŭris nur kvar tagojn – nekutime mallonge! Entute partoprenis 80 esperantistoj el 9 landoj. Inaŭguro okazis la 10an de julio, post kio prezentiĝis la fama estona bardo Jüri Homenja.

Temo de BET estis "Baltaj landoj survoje al la Eŭropa Unio" Dank' al dio preskaŭ ĉiutage pluvigis kaj pro tio ĉiuj diligente partoprenis prelegojn.

La 11an de julio en Novapostola preĝejo okazis Ekumena Esperanto-diservo, kiun gvidis Erikas Laiconas, lin helpis Marius Dyglys kaj Kalle Vilbaste. Poste sekvis komuna vizito al Estona Nacia Muzeo. Vespere ni ĝuis artan programon de la familio Kalle Vilbaste kaj komunan dancadon.

Sabate, la 12an de julio sur la Urbodoma placo ni spektis la urban aranĝon "La Estona Fortulo" Poste ni havis eblecon esplori manĝeblacojn en restoracioj kaj kafejoj de Tartu, ankaŭ en ĉina restoracio. Vespere en la BETejoj koncertis junulina ensemblo de Miina Härma Gimnazio, tro brue, bedaŭrinde.

Dimanĉe ni havis tre interesan ekskurson tra Tartu. Ĝin brile gvidis Madis Linnamägi. En Jaani-preĝejo ni partoprenis estonlingvan luteranan diservon.

Kiel ĉiam dum BET funkciis libroservo. Tie oni povis trovi ankaŭ la libron "Estonoj tra tempoj" en 2 partoj, kiujn kompilis Valev Kruusalu, kaj aliajn estonajn eldonaĵojn. Por Latvia Esperanto-Asocio estis donacita Almanako de la Tartua Esperanto-Societo "CEJANO" kiun redaktis Madis Linnamägi kaj Enn Ernits. Oni povis ankaŭ aboni "Informojn de Esperanto-Asocio de Estonio"

Ni dankas Organizan Komitaton de BET-39 pri la farita granda laboro kaj interesaj tagoj, pasigitaj en Tartu.

* Prenita de www.aliaflanko.de. Dankon al Robert Bogenschneider por la tre ampleksa spegulado de BET-39 per diversaj impresoj kaj multaj fotoj. Notu: se vi metas komputilan muson al ies vizaĝo, legeblas la nomo de la persono!

TEHISKEEL ESPERANTO UNISTAB UUEST ÄRKAMISEST*

Martin Pau

Juba aastakümneid hinnatakse esperanto keele aktiivsete kasutajate arvu maailmas kümne miljoni ringi. 90. sünnipäevaks valmistuv Tartu Esperanto Selts loendab oma regulaarselt koos käivat liikmeskonda paarikümne inimesega, Eestis kokku on esperantiste paarsada. Tartu Esperanto Seltsi juhatuse esimees Madis Linnamägi vaatab arvutist järele, et seltsi vanim liige on 85-aastane endine Eesti Põllumajandusülikooli dotsent Leida Leivategija, noorim 33-aastane Tartu linnavalitsuse arvutivõrgu vanemspetsialist Jaak Vaas. «On tekkinud kümne-viieteistkümne aastane paus, mille jooksul liikmeskond on järjest vananenud,» tõdeb Madis Linnamägi. «On tragikoomiline, aga varem toitis esperantohuvi Eestis ja Baltikumis selgelt Nõukogude Liidu ja Ameerika Ühendriikide vastasseis.»

Kaunis idee

Linnamägi oli üks neist sadadest, kes avastas esperanto keele kui akna välisilma Hruštšovi sula saabudes. Seni ametlikult põlatud keelt hakati viiekümnendate lõpust peale lausa riiklikult propageerima. Sai kirju vahetada ja isegi kapmaades käia, olgugi KGB terava silma all. Nõukogude Liidu lagunedes ja riigipiiride avanedes kadus oluline stiimul esperantot õppida, välismaalastega suhtlemiseks polnud enam tarvis riiklikku heakskiitu. Esperanto idee on olemuselt üllas ja kena: seada nii suurte kui väikeste keelte kõnelejad võrdsesse positsiooni. Üleilmsetel esperantistide kongressidel rõhutatakse sellega ühelt poolt väikekeelte kaitset, teiselt poolt suurte, eriti inglise keele hegemonia pidurdamist.

«Esperanto on neutraalne abikeel rahvuskeelte kõrval,» selgitab Madis Linnamägi. «See on suhtumise väljendus – me ei eelista kellegagi suheldes ühe emakeelt teisele.»

Tartu Ülikooli slaavi filoloogia professor, esperantist Aleksandr Dulitšenko leiab, et esperanto keele 117-aastane ajalugu ning stabiilsena püsiv rääkijaskond kõneleb keele elujõust. «Skeptikud on rääkinud esperanto surmast tema sünnist peale,» märgib Dulitšenko. «Kuid tänaseks on osa üldsusest, olgugi väike osa, esperanto ideest nii tugevalt nakatunud, et selle keele väljasuremine pole usutav.» Venemaa Rostovi ülikooli doktorand Aleksandr Melnikov valmistub kevadel kaitsma Dulitšenko juhendamisel valminud doktoritööd «Rahvusvahelise plaankeelee keelelised ja kulturoloogilised aspektid». Dulitšenko sõnul tõestab Melnikovi töö, et esperanto pole pelk filoloogide meelelahutus. «Esperanto keeles ilmub kümneid ajakirju ja ajalehti, tehakse raadiosaateid,» räägib Dulitšenko. «Esperanto keelde mitte ainult ei tõlgita, vaid selles on ilmunud ka rohkelt algupärast poeasiat ja proosat.»

Seltskondlik mäng

Muidugi ei usu Dulitšenko ega Linnamägi, et kord saabub päev, mil

kogu maailm emakeele kõrval ka esperantot vuristab. Linnamägi arvates saab esperanto püsida Eestis just omamoodi hobilise ajugümnaastikana, seltskondliku mänguna. Maailmas võiks ta aga olla peamiselt inglise keele surve tasakaalustaja. «Moment esperanto positsiooni parandamiseks on igatahes soodne,» viitab Linnamägi Euroopa Liidu laienemisele. «Küsimus, mis keeltes peaks käima ametlik asjaajamine on Euroopa Liidus üha aktuaalsem. Tõlkimistele kulub meeletu raha ja aeg.»

[La antaŭa teksto en Esperanto]

Jam dum jardekoj oni taksas la mondan nombron de aktivaj uzantoj de Esperanto je dek milionoj. Tartua Esperanto-Societo nombras antaŭ 90-a datreveno sian regule frekvantan anaron je dudek personoj, en Estonio je ĉirkaŭ ducent esperantistoj. Madis Linnamägi, prezidanto de Tartua Esperanto-Societo, komputile trovis, ke la plej olda societano estas Leida Leivategija, eksdocento de Estona Agrikultura Universitato, kaj la plej juna Jaak Vaas, ĉeffakulo de la komputila reto de la Tartua urba registaro.

“Fariĝis agadpaŭzo je dek ĝis dek kvin jaroj, dum kio la anaro konstante maljuniĝis” konstatas Madis Linnamägi. “Estas tragikomedie, sed antaŭe la klara kontraŭstaro de Sovetio kaj Usono nutris intereson pri Esperanto en Estonio kaj Baltio.”

Linda ideo

Linnamägi estis unu el centoj, kiuj malkovris Esperanton kiel fenestron al ekstera mondo dum ekdegelo de Ĥruŝĉev. Antaŭe oficiale malfavora lingvo ĝuis ekde la fino de kvindekaj jaroj eĉ ŝtatan propagandon. Eblis korespondadi kaj eĉ viziti kapitalismajn landojn, kvankam sub akraj okuloj de KGB. Post disfalo de Soveta Unio kaj malfermiĝo de limoj malaperis grava stimulo por studi Esperanton, interrilatoj kun eksterlandanoj ne plu bezonatis ŝtatan aprobon.

La ideo de Esperanto estas esence nobla kaj bela: doni al parolantoj de grandaj kaj etaj lingvoj egalan pozicion. Per tio estas dum universalaj Esperanto-kongresoj emfazata unuaflanke protektado de etaj lingvoj, duaflanke bremsado de hegemonio de grandaj, precipe de la angla lingvo.

“Esperanto estas neŭtrala helplingvo apud la naciaj,” klarigas Madis Linnamägi. “Tio estas rilatesprimo – ni ne preferas komunike de unu gepatran lingvon al alia.”

Aleksandr Duliĉenko, profesoro pri slava filologio de la Tartua Universitato kaj esperantisto, trovas, ke la 117-jara historio kaj stabila parolantaro estas privilegioj je vivoforto de Esperanto.

“Skeptikuloj estas parolintaj pri morto de Esperanto jam ekde ĝia naskiĝo,” konstatas Duliĉenko. “Tamen hodiaŭ estas parto de la monda socio, kvankam malgranda parto, tiel forte infektiĝinta pri la ideo, ke elmorto de la lingvo ne plu estas kredebla.”

La rostovano Aleksandr Melnikov (Rusio), prepariĝas printempe doktoriĝi gvide de Duliĉenko kun la disertacio “Lingvo- kaj kulturologiaj aspektoj de la internacia planlingvo” Je vortoj de Duliĉenko la studo pruvas, ke Esperanto ne estas nur plezuraĵo de filologoj. “En Esperanto aperas dekoj da ĵurnaloj kaj gazetoj, aŭdiĝas radioelsendoj,” diras Duliĉenko. “Oni ne nur tradukas Esperanten, en ĝi aperas ankaŭ multege da originala poezio kaj prozo.”

Socia ludo

Kompreneble Duliĉenko kaj Linnamägi ne kredas, ke venos tago, kiam la tuta mondo parolas krom la gepatra lingvo Esperanton. Laŭ Linnamägi funkcias Esperanto en la nuna Estonio kiel ielspeca hobia cerba gimnastikilo, socia ludo. Sed monde ĝi povus ekvilibri ĉefe la premon de la angla. “Situacio por plibonigi la pozicion de Esperanto estas tre favora,” indikas Linnamägi al la larĝiĝo de la Eŭropa Unio. “En kiuj lingvoj devus okazi la oficiala afertraktado, estas pli kaj pli aktuala en la Eŭropa Unio. Tradukado elspezas enorme monon kaj tempon.”

[Faktboks artikli eesti- ja esperantokeelse osa vahel:]

Esperanto sünd ja olemus

Maaailmas arvatakse olevat loodud kokku tuhatkond plaan- ehk tehiskeelt. Neljast Eestis sündinud plaankeelest on tuntuim baltisakslase Edgar von Wahli välja mõeldud *occidental*, hilisema nimega *interlingue*.

Seni tehiskeeltest enim levinud esperanto keelt tutvustas juudist silmaarst Ludowik Lazarus Zamenhof (1859–1917) esmakordselt 1887. aastal Varssavis Doktoro Esperanto pseudonüümi all.

Poolas Bialystokis sündinud ja kasvanud Zamenhof olevat hakanud tehiskeele loomise peale mõtlema juba lapsepõlves, pidades eri rahvusest naabrilaste pidevate kraakluste põhjuseks teineteise keele mittemõistmist.

Esperanto keele sõnavara koosneb peamiselt romaani ja germaani, vähem slaavi keelte tüvedest.

Esperanto keele tähestik põhineb küll ladina tähestikul, kuid selles puuduvad tähed q, w, x ja y. Lisatud on tähed ĉ (hääldub tš), ĝ (dž), ĥ (vali h), ĵ (ž), ŝ (š) ja ŭ (lühike u). Keel on reegliäärane, eranditeta ning hääldub vastavalt kirjaäldile.

Esperanto on üks poolest tosinast keelest, millesse on tõlgitud, tõsi vaid osaliselt, Eesti rahvuseepost «Kalevipoeg». Lisaks on esperantokeelsena ilmunud Eduard Vilde, Juhan Liivi, Friedebert Tuglase, Marie Underi, Lilli Prometi, Mats Traadi ja teiste eesti autorite loomingut.

Allikad: www.esperanto.ee, Eesti Nõukogude Entsüklopeedia, Tartu Esperanto Selts

* Äratrükk/Represo, *Tartu Postimees*, 19.01.2004. Vt ka www.postimees.ee/tartu > arhiiv.

Artikkel ilmus eesti ja esperanto keeles suure fotoga (Ove Maidla). Lehekülje kohale oli paigutatud A. Dulitšenko tsitaat ja foto.

ETV toimetajad lugesid artiklit internetis ja palusid intervjuud Terevisiooni saates. Kümne minuti intervjuu M. Linnamäega oli eetris kaks korda 22.01.2004.

La artikolo "La artefarita lingvo Esperanto revas pri renesanco" aperis en la estona kaj Esperanta lingvoj kun grandega foto. Super la paĝo estis foto kaj citaĵo de A. Duliĉenko.

Teksto sub la foto:

"Anoj de Tartua Esperanto-Societo Ruti Kamla (de live), Karl Nõmmoja, Madis Linnamägi kaj Ester Barkala prezentas sian flagon kun skribo "paco amikeco justeco" kaj bildon de Ludowik Lazar Zamenhof, kreinto de Esperanto"

La artikolon legis en interneto redaktoroj de Estona Televizio kaj petis intervjuon en sia frumatena programo Terevisioon. Dekminuta intervjuo kun M. Linnamägi estis disaŭdigita dufoje la 22-an de januaro 2004.

ESPERANTO-SOCIETO "ANTAŬEN" EN TAMPERE. KONTAKTOJ KUN ĜEMELURBOJ

Veli Hämäläinen

Serĉi kontaktojn sisteme ni komencis jam 1980, kiam ni sendis leterojn al ĝemelurbaj Esperanto-kluboj aŭ esperantistoj. Post kelkaj jaroj ni trovis kontaktojn pli kaj pli. Nun kontaktoj ekzistas preskaŭ kun ĉiuj ĝemelurboj, mankas nur la usona "Suracuse" kaj kelkaj eksilentis. Nian klubgazeton "Vekilo" ricevas ĉiuj ĝemelurboj. En nia societo ĝemelurban agadon hobie prizorgas plejparte Veli kaj Sylvia Hämäläinen.

Ideo de ĝemelurboj aŭ amikecurboj estas bona, precipe antaŭ la 1990-aj jaroj, kiam mondo estis pli mallibera ol nun, kion vi, estonoj, bone spertis. Unue la urba oficiala agado inter ĝemelurboj estis interŝanĝo de kulturaj aranĝoj. Nuntempe la kunlaboro estas plejparte la ekonomia sfero kaj la urbo esperas, ke diversaj societoj prizorgas kulturajn kontaktojn kaj la urbo helpas, se la okazo estas tia, kiun ĝi povas aprobi.

Post la unua de majo 2004 limoj inter EU-landoj pli malfermiĝas. Nun preskaŭ ĉiuj havas eblecon rapide kontaktiĝi per interreto, ankaŭ telefono funkcias pli bone ol antaŭ kelkdekoj da jaroj. Sed nuntempe homojn ne interesas personaj kontaktoj, almenaŭ en Tampere, ili multe vojaĝas, turismas plejparte sur "sunbordo" kontaktas nur hotelan personaron kaj aliajn turistojn.

Estas ankaŭ kelkaj aliaj malhelpaĵoj: ekonomiaj, tempaj, malaktiveco. Kiam ni komencis kontakti kun ĝemelurboj, ni parolis en nia klubo, ke unu persono prizorgu kvin kontaktojn. Tio ne sukcesis, mi kun mia edzina helpo prizorgis la kontaktojn sole. Mi timas, se mi eble post kelkaj jaroj forĵetos mian hobion, neniun en Tampere daŭrigos la kontaktojn.

Jen la listo de niaj kontaktoj:

Norrköping, Svedio

La unua ĝemelurba kontakto estis kun la sveda Norrköping. Tien ni jam 1979 faris aŭtobusan vojaĝon por gratuli ĝian klubon "Venkonta Stelo"

okaze de la 60-jara jubileo. Kvar personoj faris similan viziton post dek jaroj. La unua korespondanto estis Kurt Alf kaj post lia morto Haldo Vedin. Ambaŭ familioj vizitis Tampere. (Norrköping estas ĝemelurbo de Tampere ekde la jaro 1956, neoficiale jam en la 1940-aj jaroj)

Kievo, Ukrainio

Kontakton kun Kievo (tiam Sovetunio) ni ekhavis jam 1979. Detie oni skribis al Tampere kaj petis kunlaboron. Sed kontaktoj ne bone funkciis, ĉar ili havis multajn malfacilojn. Ni vizitis la urbon 1984. Miĥail Lineckij estas nun sola korespondanto. (1954)

Łódź, Pollando

Kontakto kun Łódźa Filio de Pola Esperanto-Asocio komenciĝis 1981 kaj ni vizitis la urbon 1987 antaŭ la Varsovia kongreso. (1958)

Essen, Germanio

Aktiva korespondo komenciĝis 1983, kiam ni trovis sinjoron Karl-Heinz Kersting. Legantoj de nia klubgazeto "Vekilo" bone konas nun la urbon Essen dank' al Karl-Heinz. Ni vizitis Essen kaj Karl-Heinz vizitis Tampere. (1960)

Chemnitz, Germanio

Kontakton kun la tiutempa Karl-Marx-Stadt ni faris 1980. Kiam du Germanioj unuiĝis, la urbo Tampere ne finis siajn oficialajn kontaktojn kun Chemnitz. Kun Rolf Bethke ni jam korespondas 15 jarojn. Unu fojon ni vizitis la urbon en 1985. En la jaro 1998 du esperantistoj, Rudolf Burmeister kun sia edzino, vizitis Tampere. (1961)

Linz, Aŭstrio

Kontakton kun Linz ni faris 1981. Ni vizitis Linz post la Viena kongreso 1992. Nia korespondantino estas Greta Gössl. (1961)

Trondheim, Norvegio

La unuan kontakton ni faris 1982 kun Nils Utne kaj nuntempe ni kontaktiĝas kun Grupo Esperantista de Trondheim. Dufoje ni vizitis Trondheim, la lastan fojon la tuta finna karavano revenis hejmen el la Bergena kongreso tra Trondheim. (1964)

Kopavogur, Islando

Unuan kontakton tampereanoj havis dum la Reykjavika kongreso, kiam kelkaj loĝis en Kopavogur, najbara urbo de Reykjaviko. Sinjoron Hermann Lundholm ni ofte renkontis dum la kongresoj. Dum la UK ni vizitis Kopavogur etan tempon. (1964)

Miskolc, Hungario

Kontakto ekde 1980. Unua korespondanto estis Barnabas Batta kaj poste Gustavo Lukacs kaj nun Adri Pasztor, kun kiu Sylvia korespondas jam 29 jarojn. Ni vizitis Miskolc en 1983 dum la Budapesta kongreso kaj aliaj tampereanoj vizitis ĝin jam pli frue, Sylvia krome dufoje. (1963)

Odense, Danio

Kontakto ekde la jaro 1980. Korespondanto estas Jens K. Pedersen. Li vizitis Tampere kun sia edzino en la jaro 1987 kaj ni venis hejmen tra Odense dum nia ĝemelurba vojaĝo 1985. (1966)

Brasov, Romanio

Unua kontakto en 1981, poste ĝi interrompiĝis, sed komenciĝis denove. La tutan tempon Ion Sirbu estas nia korespondanto. (1981)

Suracuse, Usono

En Suracuse ni ne trovis esperantistojn. Ni donacis Esperantajn lernolibrojn por unu lernejo, sed nenion aŭdis poste. (1981)

Olomouc, Ĉeĥio

Kontakto tuj post kiam Tampere kaj Olomouc subskribis ĝemelurban kontrakton. Viziton ni faris 1988. La unua korespondanto estis Jan Pavlik, nuntempe d-ro Vladimir Mohapl. (1986)

Tartu, Estonio

Kontaktojn kun Tartu ni havis jam antaŭ ol Tampere kaj Tartu subskribis ĝemelurban kontrakton. Kontaktpersono estas Madis Linnamägi el Tartua Esperanto-Societo. Vizitoj al Tartu okazis 1993 kaj 2003. (1993)

Niĵniĵ Novgorod, Rusio

Kontakton kun esperantistoj de la nova ĝemelurbo de Tampere ni faris printempe 1995. Ĝi estas granda urbo, sed ne troviĝas multaj esperantistoj. Korespondo retpoŝte. (1995)

Kaunas, Litovio

Nova ĝemelurbo, kontrakto subskribita 1997. Kontakton ni ankoraŭ ne ricevis, kvankam la urba Esperanto-agado estas sufiĉe vigla. Ne troviĝas esperantisto, kiu volus kontakti kun ni. (1997)

Du amikecurboj:

Mwanza, Tanzanio

Esperanta kontakto ekde la jaro 1987. la urbo havas nun novan Esperanto-grupon, kies situacio ne estas bona. Ni iomete helpis ilin, sendante i.a. lernolibrojn, tajpilon, vestaĵojn. Nun ni ne havas kontakton.

Leon, Nicaragua

Ni ne trovis esperantistojn en Leon.

PERSONOJ

JAN MUSZYŃSKI 120

Enn Ernits

Jan Kazimierz Włodimierz Muszyński naskiĝis la 21-an de junio (la 3-an de julio laŭ la nova kalendarstilo) 1884 je la 12-a horo en la bieno Wólca Nosowska (distrikto Konstantinów, gubernio Siedlce, orienta Pollando, proksimume 100 kilometrojn de Varsovio) en la familio de la bienadministranto, nobelo Jan Muszyński kaj lia edzino Anna (nask. Woitasiewicz), kiu estis tiam 25-jara. La juna Jan Kazimierz finis studadon en gimnazio de Varsovio. En 1903 li finis studadon en Varsovia Universitato kiel helpanto de apotekisto.

En 1907 J. Muszyński ekstudis farmacion en Tartua Universitato. En la sekvinta jaro la studento de la dua studjaro J. Muszyński petis permeson por edziĝi kun Irena Baumgarten, kiu loĝis en la sama urbeto Drobin (gubernio Plock), kie ŝia fianĉo estis laborinta antaŭ la ekstudado en Tartu. Kiel ni scias, ankaŭ lia estonta edzino iĝis esperantisto.

Ekde la 1-a januaro 1909 J. Muszyński funkciis kiel ĉefa ĝardenisto (en la literaturo: inspektisto) de la botanika ĝardeno de la Tartua universitato. Oni substrekis, ke li havis sufiĉe solidajn sciojn pri botaniko. La kandidato mem skribis, ke li havis eblecon studi botanikon gvide de prof. Nikolai Kuznecov kaj privatdocento Grinevetski. En junio de la sama jaro J. Muszyński finstudis universitaton kiel provizoro *cum eximia laude*.

En 1912–1914 J. Muszyński funkciis kiel delegito de Universala Esperanto-Asocio (UEA) por Tartu. En la posteno de la ĉefa ĝardenisto J. Muszyński kreis en 1914 la unuan Esperanto-organizaĵon en Tartu – Dorpatan Esperantistan Societon (vd. artikolon en ĉi almanako).

Sed por malfeliĉo en la sama jaro komenciĝis la Unua Mondmilito kaj J. Muszyński estis oficsendita al Petrogrado, kie li eklaboris kiel vicfarmaceŭto en apoteko de la Kavaleria regimento de la Imperiestra Gvardio. Tamen J. Muszyński trovis eblon veturi al Tartu kaj prelegi “Pri eksplodantaj kugloj uzataj de niaj malamikoj en la nuna milito” (14.12.1914). Samjare lia edzino Irena Muszyńska prelegis laŭ la temo “Kian signifon havas nuntempa milito por la ideo pri la internacia lingvo” (25. 12). Ŝi estis konvinkiginta, ke ĉiu homo rilatas serioze al Esperanto en teruraj kondiĉoj de la monda milito (Esperanto, 1914a, b; Mušinska, 1914).

En la fino de 1915 J. Muszyński oficvojaĝis al Suhumi por organizi armean plantacion de kuracherboj. La 8-an de julio 1916 li oficiale lasis la oficon de la ĉefa ĝardenisto de la botanika ĝardeno de Tartua Universitato. En la sekva jaro (19. III) li defendis en Tartu sian magistran disertacion "*Abrus precatorius* kaj hekviritsimilaj semoj kun anatomia karakterizo de familio *Leguminosae*". Ĉu li havis tiam tempon pensi ankaŭ pri Esperanto, ni ne scias. Ĝis 1920 J. Muszyński gvidis en Suhumi Ŝtatan Stacion pri Aklimatizado de Agrikulturo.

J. Muszyński revenis en 1920–1921 al sia patrolando kaj eklaboris en Varsovio, komence en la societo "Planta", poste en Ministerio pri publika sano, gvidante ĝian sektion de farmacio. En 1922–1939 J. Muszyński laboris en Vilnusa Universitato kiel profesoro kaj gvidanto de la katedro pri farmakognozio kaj kuracherboj, poste en la farmacia sekcio de la medicina fakultato. Vilnius apartenis tiam al Pollando.

Prof. J. Muszyński loĝis kaj laboris ekde 1945 ĝis morto en Lodzo, kie li organizis fakultaton de farmacio kun 9 katedroj. Estante la unua dekano de la fakultato, li kreis tie botanikan ĝardenon kaj botanikan eksperimentan stacion (1948). Samtempe J. Muszyński funkciis kiel profesoro de katedro pri farmakognozio de la Lodza universitato.

Prof. J. Muszyński estis konata sciencisto. Li verkis 342 librojn kaj artikolojn pri farmakologio, precipe pri fitoterapio (kuracado per herboj) en la pola, franca kaj angla lingvoj. J. Muszyński estas aŭtoro de pollingvaj libroj "Herbokuracado kaj kuracherboj", "Verda hejmapoteko", "Fitoterapio kaj ĝia signifo en metabolismo". Laŭ artikolo de Johano Zawada (1957) la lasta verko pri herbokuracado estis la 4-a eldono de "Vademecum Fitoterapii" (1956; pli ol 500 paĝoj). Baldaŭ post tio aperis ankaŭ lia "Farmakognozio" (1957). Krome J. Muszyński kompilis "Polan farmakopeon". Li estis prezidanto de Societo pri Farmacio (1947–1950) kaj redaktisto de la farmaciaj revuoj *Acta Polonia Pharmaceutica* kaj *Farmacja Polska*.

Prof. J. Muszyński estis protektanto de la Tutpollanda konferenco de Esperantistoj en 1946 en Lodzo. Li prelegis tie pri la historio de la internacia lingvo. Lia prelego aperis ankaŭ en la presita formo.

Prof. J. Muszyński mortis post longdaŭra, grava malsano la 28-an de aprilo 1957 en Lodzo kaj estis entombigita en la tombejo Radogość apud la A. Mickiewicz-parko. En 1970 sur teritorio de la farmacia fakultato estas starigita al li monumentskulptaĵo.

Eĉ unu el la stratoj de Lodzo portas lian nomon.

LEIDA LEIVATEGIJA 85

Leida Leidategija naskiĝis la 12-an de septembro 1918 en Tartu. Post la fino de la lernado en gimnazio kaj kurso de librotenado ŝi laboris kvar jarojn kiel librotenisto. De 1942 ŝia laboro estis ligita kun aplika entomologio. Komence L. Leivategija estis teknisto en Eksperimenta Stacio de Aplika Entomologio, tiam asistanto en la katedro de la aplika entomologio. Paralele kun la laboro ŝi studis en 1939–1943 en la filozofia fakultato de Tartua Universitato kaj 1951–1954 en Estona Agrikultura Akademio. En 1960 L. Leivategija finis studadon en aspiranturo pri agrikultura entomologio kaj post la defendo de la disertacio en 1962 ŝi atingis sciencan gradon de kandidato (= filozofia doktoro) pri biologio kaj profesio de docento. En 1960–1987 L. Leivategija instruis en Estona Agrikultura Akademio zoologion, entomologion kaj plantprotektion. Ŝi publikigis multe da artikoloj, estis aŭtorino de lernolibroj, metodikaĵoj kaj kompendioj pri entomologio kaj plantprotekto. Dum multaj jaroj L. Leivategija agis kiel sekretario de entomologia sekcio de Estona Societo de Naturesploristoj kaj gvidis la Estonan projekton de plantprotekto de la internacia programo “Homo kaj biosfero”

L. Leivategija ekokupiĝis pri Esperanto en 1971. Ŝi prezentis siajn referaĵojn en kunsidoj de Tartua Esperanto-Societo, en kunvenoj de baltaj esperantistoj kaj partoprenis kreadon de la entomologia terminaro.

En Esperantaj eldonoj L. Leivategija estas publikiginta sekvontajn artikolojn: “Pri la plantprotektado” en “Sciencaj Komunikajoj” (Budapest, 1977, julio, p. 37–39); “Pri la protekto de kulturplantoj” en “Scienca Revuo” (Pisa, 1979, n-ro 2, p. 77–81); “La kokcineloj” en “Sciencaj Komunikajoj” (Budapest, 1982, p. 4–6); “Pri la pomtortriko kaj ebloj de lukto kontraŭ ĝi” en “Estonta Ekologio” (Sofio, 1986, p. 223–229). Tartua Esperanto-Societo deziras al L. Leivategija bonan sanon kaj multe da ĝojo!

FORPISIS JAAN OJALO

Jaan Ojalo naskiĝis 18.02.1914 en Vana-Tänassilma, filo de kampulo-arbargardisto, lernis en la loka 3-klasa lernejo de Oiu, poste en Viljandi, kie finis gimnazion (1932). 1946–1974 okupis kelkajn altajn postenojn en la konsum-kooperativa sistemo. Esperantistiĝis en 1929, partoprenis fondon de la E-societo “Ondo”. En 1980 li estis elektita sekretario de Estona Filio de ASE, ekde 1988 sekretario de Estona Asocio de Esperanto (EAE). 1992–1995 prezidanto de EAE, ekde 1991 Honora Membro de UEA, ekde 1991 Honora Prezidanto de EAE. Jaan Ojalo verkis lernilon por estonoj (1973 – 35 000 ekz., reeldono 1986 – 20 000 ekz., plibonigita reeldono 1995 – 1000 ekz.), estonan-Esperantan vortaron (1999), vortaron de E-sinonimoj kaj kompilis “Enciklopedion pri estona Esperanto-movado” (2000) ktp, ktp.

Jaan Ojalo forpasis la 2-an de februaro 2004. Ni funebras kun lia edzino Alli kaj ĉiuj esperantistoj pro perdo de la fidela kaj agema samideano.

ESPERANTO KAJ MI

MIA VOJO AL ESPERANTO

Aldo Kals, doktoro pri historio

Mi naskiĝis en 1945 en la urbeto Pärnu-Jaagupi. Kiam mi estis lernanto de elementa lernejo, mi eksciis, ke en nia urbeto vivas esprantisto, kies nomo estas Eduard Kildemaa (1909–1979). Li estis profesie instruisto, sed la stalinisma reĝimo eksigis lin pro politikaj kaŭzoj kaj li laboris kun edzino kiel stokisto en vendejo. Ĉar mia patrino laboris samloke kiel vendistino, mi renkontiĝis tie kun E. Kildemaa. Mi aŭdis, ke li korespondadas kun eksterlandanoj en Esperanto. Tio estis en la tiama fermita socio escepta fenomeno. Pli malfrue mi eksciis, ke E. Kildemaa organizis Esperantan kurson por adoltoj en la kulturdomo de Pärnu-Jaagupi.

Estis aŭtuno de la jaro 1960. Finkonstruiĝis la nova domo de la Pärnu-Jaagupi'a Mezlernejo kaj mi iris al la 7A-a klaso. Dum la "degelo de Ĥruŝĉev" oni redungis la instruiston E. Kildemaa. Li instruis al niaj knaboj slojdon. Unu tagon li informis, ke komenciĝos Esperanto-kurso. Al ĝi venis lernantoj el pluraj klasoj, deko da junuloj. Mi memoras, ke el mia klaso partoprenis ĝemelfratoj Laŭri kaj Valev Kiiŭts, el la 9-a klaso Ants Kangur kaj el la 10-a klaso Aili Kalmet. Mi eĉ memoras, ke la studado okazis en nia klasejo en la tria etaĝo apud ŝtuparo de la lerneja dekstra alo.

E. Kildemaa venis al la unua leciono kaj skribis tuj al la lerneja tabulo letermodelon al amiko, kio komenciĝis per "Tre estimata samideano!" kaj sekvis: "Mia nomo estas ... Mi estas x-jara lernant(in)o. Mi ricevis via adreson el la revuo "... Mi deziras korespondi kun vi" ktp. Kompreneble ni ne scipovis eĉ unu vorton en Esperanto, sed la instruisto sukcesis tiel plialtigi intereson al la lernobjekto. Krome li instruis kiel dokumenti koverton kaj leteron. La unuaj leteroj forsenditaj, ni ekatendadis respondojn. Por kelkaj kunuloj la korespondado progresis tute bone. Mi ne havis grandan sukceson, sed mi tamen ricevis leterojn el Bulgario, Jugoslavio kaj Svedio. La leteroj estas ankoraŭ konserviĝintaj. Mi havas de la tempo certan kredon pri tio, ke Esperanto povus funkcii por ĉiuj popoloj kiel facile lernebla internacia komunikilo.

E. Kildemaa ekposedis Esperanton en la Instruista Seminario de Läänemaa kaj ofte li memorigis la esperantiston Heinrich Richard Seppik (tradukiste, redaktiste Henrik Sepamaa). Li uzis etan flavetan libreton "Esperanta Ŝlosilo" La instruisto abonis al dezirantoj el Tallinn (eble pere de sinjoro Johannes Palu) sigelilon kun persona adreso kaj sigelilon kun "Esperanto" kaj kvinangulo (mi transdonis ilin al la lerneja muzeo de Pärnu-Jaagupi). Samtempe ni abonis ankaŭ gazeton. Ekzemple mi havis revuojn "Nuntempa Bulgario" "El Popola Ĉinio", kaj "Vietnamio Antaŭenmarŝas"

kaj kretpaperan gazeton “Heroldo de Esperanto” el Nederlando. Kun gazetaro oni sendis kalendarojn. Tiu agado estis interesa kaj ekscita.

En somero 1963 mi veturis kun E. Kildemaa al Värška al renkonto de Estonaj naturamikoj (ĉefa persono estis tie Jaan Eilart). La evento gravas precipe pro tio, ke mi aviadis unuafoje (vojaĝo el Pärnu al Tartu daŭris tridek minutojn). Samtempe okazis en Värška renkonto de Baltaj esperantistoj. Ĉie pendis verda simboliko de Esperanto. Mi partoprenis unu lecionon en subĉiela klasejo. E. Kildemaa veturis post la renkonto de naturamikoj hejmen. Mi restis en Värška kaj unuiĝis kun renkonto de Baltaj esperantistoj. Ni tranoktis en eksa kazerno de Estona armeo. Tie estis harmoniumo, sur kiu iu ludis majstre polonezon de Michal K. Ogiński. Mi memoras litovon, kiu skribis ion kaligrafie al renkonta papero kun presita emblemo de evento kaj teksto “Per Esperanto por paco kaj amikeco”; lia belskribo vekis grandan atenton. Mi aĉetis tie ruslingvan Esperantan lernolibron. La leda insigno de la renkonto kaj metala emajla insigno kun verda kvinangulo estas ankoraŭ konserviĝintaj.

Mi partoprenis sub verda kvinangula kojnoflago ŝipveturon en la Pskova lago (parto de la lago Peipsi). Ni moviĝis preter bordlinio kaj revenis neatendite al la elirloko. Evidentiĝis, ke ni veturis nur ĉirkaŭ la insulo Kolpino, neatinginte pli malproksimajn celojn, Pskovon aŭ Kallaste. Kvankam okazis renkonto de Baltaj esperantistoj, tie estis gegastoj el la tuta Soveta Unio. Post la renkonto oni sendis al mi adresaron de partoprenintoj. Mi uzis la adresojn en somero 1964, kiam mi kun klaskunulo per aŭtostopo veturis el Leningrad trans Novgorod al Moskvo kaj de tie trans Smolensk kaj Minsk al Vilnius kaj Riga. En Moskvo, Minsk kaj Vilnius ni noktumis ĉe niaj samideanoj.

Okazis 35-jara paŭzo, dum kio mi preskaŭ entute ne okupiĝis kun Esperanto, ĉar blindiĝis 19-jaraĝe totale pro malfeliĉinta operacio (en unuaj klasoj trafis miajn okulojn bastonbatoj). Mi aŭskultis nur kelkajn tagnovaĵojn en Esperanto el radiostacioj de Estonio kaj eksterlando. La Esperanto-klubo de Tartua Disvolva Centro de Blinduloj realportis min en 1999 al la lingvo.

MINU TEE ESPERANTO JUURDE

Aldo Kals, ajaloodoktor

Ma sündisin 1945. a Eestis Pärnu-Jaagupi alevis. Algkooli poisina teadsin, et meie alevis elab üks esperantist, kelle nimi oli Eduard Kildemaa (1909–1979). Ta oli kutselt õpetaja, aga ta oli poliitilistel põhjustel vallandatud ja töötas koos oma abikaasaga kaupluses laohoidjana. Kuna minu ema oli samas müüjanna, siis kohtusin seal E. Kildemaaga. Kuulsin, et ta peab esperanto keeles kirjavahetust välismaaga. See oli omaaegses suletud ühiskonnas erakordne nähtus. Hiljem sain teada, et E. Kildemaa korraldas Pärnu-Jaagupi kultuurimajas esperanto kursuse täiskasvanuile.

Oli 1960. a sügis. Pärnu-Jaagupis sai valmis uus keskkoolihoone. Läksin siis 7A klassi. "Hruštšovi sula" ajal kutsuti E. Kildemaa tagasi pedagoogitööle. Ta andis meie klassi poistele tööõpetust. Ühel päeval teatas E. Kildemaa, et algavad esperanto keele kursused. Sinna tuli õpilasi mitmest klassist. Meid oli kümme-kond õppurit. Enda klassist mäletan kaksikvendi Lauri ja Valev Kүүtsi. 9. klassist meenub Ants Kangur ja 10. klassist Aili Kalmet. Õppused toimusid meie klassiruumis kolmandal korrusel trepi kõrval maja parempoolses tiivas.

E. Kildemaa tuli esimesse tundi ja kirjutas kohe klassitahvlile ühe näidiskirja teksti sõbrale, mis algas pealkirjaga "*Tre estimata samideano!*" ja jätkas umbes sellise tekstiga: "*Mia nomo estas ... Mi estas x-jara lernant(in)o. Mi ricevis vian adreson el la revuo "... Mi deziras korespondi kun vi*" jne. Loomulikult ei osanud me ühtki sõna esperantot, aga nii sisendas õpetaja meile kõrgendatud huvi selle õppeaine vastu. Ka õpetati meile, kuidas vormistada kirja ja ümbrikke. Esimesed kirjad läksid üsna ruttu posti ja jäime vastuseid ootama. Tean, et mõnelgi laabus kirjavahetus üsna hästi. Mul polnud eriti suurt edu, aga siiski sain kirju Bulgaariast, Jugoslaaviast ja Rootsist. Need on tänini alles. Olen jäänud ikka kindlaks selle juhtmõtte juurde, et esperanto võiks olla kõiki rahvaid ühendavaks kergesti õpitavaks suhtlemiskeeleks.

E. Kildemaa omandas esperanto keele Läänemaa Õpetajate Seminari ajal. Tihti meenutas ta esperantist Heinrich Richard Seppikut (toimetaja- ja tõlkijanimi Henrik Sepamaa). Meiega tegeldes kasutas ta väikest kollaste kaantega raamatukest pealkirjaga "Esperanta Ŝlosilo" Õpetaja tellis soovijaile Tallinnast (vist härra Johannes Palult) pitsatid isikliku aadressiga ja teise pitsati sõnaga "Esperanto" ja viisnurgaga (andsin need mõlemad Pärnu-Jaagupi koolimuuseumi). Samaaegselt tellisime ka ajakirjandust. Näiteks käisid mulle ajakirjad "Nuntempa Bulgario" "El Popola Ĉinio" ja "Vietnamio Antaŭenmarŝas" ning kriitpaberil ajaleht "Heroldo de Esperanto" Hollandist. Koos ajakirjadega saadeti ka kalendreid. Kõik see oli huvitav ja põnev.

1963. a suvel sõitsin koos E. Kildemaaga Värskasse Eesti loodussõprade kokkutulekule (peategelane oli seal Jaan Eilart). Sündmus on meelde jäänud eriti selle tõttu, et sain siis esimest korda sõita lennukiga (reis Pärnust Tartusse kestis kolmkümmend minutit). Värskas toimus samaaegselt Baltimaade esperantistide kokkutulek. Kõikjal rippus rohelist värvi esperanto sümbolikat. Istusin ka ise ühe õppuse ajal vabaõhuklassi koolipinki. Kui loodussõprade kokkutulek lõppes, sõitis E. Kildemaa koju. Mina jäin aga Värskasse ja ühinesin Balti esperantistide kokkutulekuga. Ööbisime Eesti kaitseväge kunagises kasarmus. Seal olnud harmooniumil mängis keegi meisterlikult Michal K. Ogiński poloneesi. Mäletan ka üht leedulast, kes kirjutas midagi kalligraafiliselt kokkutuleku kirjababerile, kuhu oli trükitud ürituse embleem ja tekst "*Per Esperanto por paco kaj amikeco*"; ilukiri tõmbas endale paljude tähelepanu. Otsin sealt venekeelse esperanto õpiku. Selle kokkutuleku nahast rinnaäärk ja roheline viisnurgaga emailitud metallmäärk on mul praegugi alles.

Tegin kaasa ka rohelise viisnurgaga vimpli all laevasõidu Pihkva järvel. Liikusime kogu aeg piki rannajoont ja olime ootamatult lähtekohas tagasi. Tuli välja, et olime sõitnud vaid ümber Kolpino saare, jõudmata kaugemate punktideni, Pihkva või Kallasteni. Kuigi toimus Balti esperantistide kokkutulek, oli seal külalisi üle kogu selleaegse Nõukogude Liidu. Pärast kokkutulekut saadeti kõigile osavõtjate aadressid. Neid kasutasin 1964. a suvel, kui rändasin oma klassivennaga autostopi abil Leningradist üle Novgorodi Moskvasse ja sealt Smolenski ja Minski kaudu Vilniusse ning Riiga. Moskvast, Minskist ja Vilniuses ööbisime esperantistidest sõprade juures.

Siis tuli 35 aastat vaheaga, mil ma peaaegu üldse esperantoga ei tegelnud, sest jäin 19-aastaselt õnnetu silmaoperatsiooni tagajärel täiesti pimedaks (esimestes klassides said silmad tokilöögist kannatada). Ma kuulasin vaid esperantokeelseid päevauudiseid eesti ja välismaa raadiost. Alles 1999. a tõi Tartu Nägemisvaegurite Arenduskeskuse esperantoklubi mind tagasi selle keele juurde.

DANKON AL ESPERANTO!

Liidia Pettai

En aŭgusto mi estis kun mia nevo 14 tagojn en Finnlando, en la lando, kie troviĝas 187 888 lagoj kaj 179 584 insuloj. Ni konatiĝis kun belega, pitoreska Lappeenranta, situanta ĉe la sudokcidenta bordo de la lago Saima, kaj kun ĝiaj vidindaĵoj. Nin gvidis urba ĉiĉerono Hilka Harmaala. Ni vizitis muzeojn kaj promenadis apud la kanalo Saima, kie ni admiris belajn kluzojn.

Ni vizitis pansionon en la pitoreske bela loko Marjola, kie 30 aĝuloj loĝis konkorde kaj trankvile, en la pansiono, kie bonfaro estis sur la supra nivelo.

Hazarde ni vidis sur la stratoj taŭzon de lernantoj dum la unua lernotago. Gejunuloj en buntaj vestaĵoj, dorsosakitaj, gaje veturis per biciklo al la lernejo. Ni sukcesis viziti ankaŭ tri lernejojn, kie lernis 26–30 lernantoj. La unua lernotago komenciĝis per kolektiĝo en la salono, kie direktoro de la lernejo gratulis la kolektivon kaj petis lernantojn esti obeemaj kaj lernovolemaj.

Memorindaj estis vizitoj al hejmoj de esperantistoj, kie oni gastigis nin varme kaj elkore. Nia renkonto kun iu eta grupo estis siaspeca. Por ke konatigi ĉeestantojn kun la estona lingvo, mi legis Esperante kaj estone versaĵojn de V. Soovik-Uuetoa: “Kiu mi estas”, “Mi kredis vin”, “La tago sen vi”, krome versaĵojn de Juhan Liiv “Estonio” kaj “Ondoj de la Balta maro”. Ni konatiĝis supraĵe ankaŭ kun Helsinki, perlo de Nordlando kaj filino de la Balta maro.

Por grandioza kaj interesa ripoztago ni restas dankemaj al ĉiuj esperantistoj de Lappeenranta, kiu renkontis nin, precipe al Irja Miettinen kaj Jorma Toropainen, kaj kompreneble al la internacia lingvo – Esperanto.

Esperanto – tio estas:

- korespondamikoj, invitoj, eksterlandaj vojaĝoj, tendaroj,
- interrilato kun la tuta mondo,
- plaĉaj travivaĵoj,
- agrabla hobbio, plaĉa tempopasigo, ebleco kontaktiĝi,
- ebleco plilarĝigi sian horizonton,
- renkontoj kun interesaj personoj ktp., ktp.

La vivo sen Esperanto estus griza kaj monotona. Esperanto konsolas min dum tristaj momentoj kaj ĝojigas min per renkontoj (Hemmo Tietti, Suomi).

08.02.2004

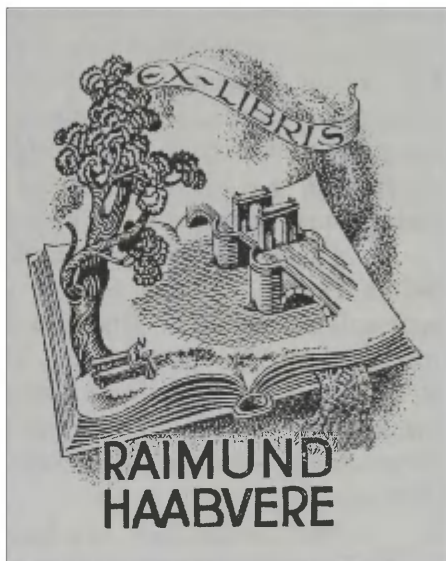
LASTE APERIS...

RAIMUND HAABVERE KAJ LIA VORTARO

Raimund HAABVERE
(27.03.1909–18.11.1989), aktivulo de la movado en Tartu ekde la 1930aj jaroj; naskiĝis en Tartu-distrikto.

R. Haabvere lernis E-on aŭtodidakte kaj en Cseh-kurso en Tartu, gvidis kursojn, estis prezidanto kaj estrarano de la loka societo. Dum la dua politika renaskiĝa tempo gvidis kursojn, iniciatis restarigon de la legala Esperanto-movado en Tartu (1956), redaktis kaj tajpis literaturan eldonadon “Internacia Lingvo“. Prezidanto de Tartua Esperanto-Klubo 1957–1979.

La ĉefa verko de R. Haabvere estas granda Esperanto-estona vortaro (1900 tajpopaĝoj), pretiĝinta en la komenco de la 70aj jaroj, sed presite ne aperinta pro misharmonio inter redaktoroj kaj la aŭtoro dum pli ol 20 jaroj. Post morto de R. Haabvere sukcesis **Lembe Laanest (Hallop)** fini la redaktadon en la 1990aj jaroj. Klopode de Esperanto-Asocio de Estonio kaj helpe de Ministerio pri kulturo la vortaro finfine estis presita en Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, feliĉe por la 90a datreveno de Tartua Esperanto-Societo (03.04.2004).

De la redakcio:

En la Esperanto-estona vortaro troviĝas multaj *sovetismoj*, kiujn la vortaro devis enhavi dum la Soveta okupacio, kiam ĝi pretiĝis. Estis propono forlasi la sovetismojn. Tamen, ni konsideras tiujn sovetismojn kiel historiismoj, kiuj eble nenie aliloke troviĝas nek troviĝos estonte kaj iel spegulas la periodon, kiam la vortaro pretiĝis. Tial ni decidis restigi ilin plejparte.

Sendube, Raimund Haabvere efektivigis grandegan laboron kaj la estona E-movado ŝuldas dankon al li. Tamen, ankaŭ li, same kiel ajna persono, estis kontraŭdira, kio kaŭzis multajn malfacilojn al la redaktoroj kaj bremsis ĝustatempan eldonadon de la vortaro. Ekestis demando, ĉu estas etike prezenti la kverelon al la vasta publiko. Tamen, ni venis al konvinko, ke la vortaro samkiel ajna kreaĵo estas fenomeno kultura. Fenomeno kultura estas ankaŭ la kreoprocezo, do ankaŭ la kvereloj ligitaj kun tio. Do, por la E-historio estas bezonate konservi la tuton.

Pli detale ni pritraktos la historion de la vortaro en “Biblioteko de Informoj de EAE” La sube prezentoto neniel ombru la meritojn de Raimund Haabvere.

Postparolo de Jaan Ojalo aperinta en la vortaro:

En la komenco de la 70aj jaroj de la pasinta jarcento la eldonejo “Valgus” sciigis, ke ĝi estas ricevinta du manuskriptojn de Esperanto-estona vortaro. La manuskripto de **Ants Mikk** ampleksis proksimume 800 tajpopaĝojn (formato A4), tiu de **Raimund Haabvere** 2000 paĝojn. La eldonejo proponis, ke esperantistoj elektu pli taŭgan kaj ankaŭ donu kompetentan redaktoron, ĉar la eldonejo eldonas nur redaktitajn librojn. Por elekti inter la du manuskriptoj la gvidantaro de la tiama Esperanto-rondo elektis komisionon por konatiĝi kun ambaŭ manuskriptoj.

En la komisionon estis elektitaj **Hilda Dresen, Elisabet Linnuse, Selma Hallop, Henrik Seppik** kaj **Hillar Saha** – do, la plej konataj esperantistoj antaŭ la Dua mondmilito. La komisiono bezonis kelkajn monatojn por plenumi la taskon. Ĝi taksis pli akceptinda la manuskripton de R. Haabvere, ĉar tiu estis pli ampleksa kaj enhavis pli multajn vortojn, ĝiaj mankoj kaj eraroj estis forigeblaj per redaktado. Laŭ propono de la komisiono la eldonejo kontraktis kun R. Haabvere, antaŭpagante al li 60% – 3000 rublojn.

Nun komenciĝis vera batalo inter R. Haabvere kaj eldonejo / E-rondo. La komisiono rekomendis kiel redaktoro s-ron H. Seppik (Sepamaa), spertan redaktoron de grandaj vortaroj. R. Haabvere deklaris, ke li ne konsentas ajnan korekton en la manuskripto. “Seppik ne scipovas Esperanton,” deklaris Haabvere. Seppik siavice ne emis preni al si grandan laboron.

Pasis monatoj, eble tuta jaro por konvinki spertajn esperantistojn fariĝi redaktoro de la granda vortaro. Post longa konvinkado kaj petado Selma Hallop konsentis savi la situacion. Sed jam post la unua provo ŝi rifuzis daŭrigi la laboron pro manko de la aŭtoro konsento pri ajna korekto. Dume la eldonejo anoncis en sia antaŭmendilo aperon de la granda Esperanto-estona vortaro je 40 000 ekzempleroj po 4 rubloj kaj 90 kopekoj.

Post longa konvinkado konsentis **Siegfried Tulve**, e-isto de la 1929a jaro, Esperanto-poeto kaj -verkisto, fariĝi redaktoro. Sed ho ve! – post la unua provo interkonsenti pri korektindaĵo li rifuzis daŭrigi la laboron pro kontraŭstaro de la aŭtoro.

Pasis jam kelkaj jaroj. En tia situacio la eldonejo sciigis al R. Haabvere, ke ĝi nuligos la kontrakton kaj repostulos antaŭpagon. Jam pli ol dek jaroj la manuskripto restis neredaktita, kvankam la eldonejo estis preta eldoni la vortaron.

De jaro al jaro estis kreskinta la estona esperantistaro. El la E-rondo de Instruista Domo fariĝis Tallinna Esperanto-Klubo, el la Esperanto-komisiono de la Amikeca asocio – Estona Filio de ASE (Asocio de Sovetiaj Esperantistoj) kaj komence de la 90aj jaroj – Esperanto-Asocio de Estonio. Estis senespera situacio, kiam ni en la lasta espero turnis nin al **Lembe**

Laanest, reprezentanto de pli juna generacio de estonaj esperantistoj, filino de Selma Hallop. Lembe rakontas: “*“Mia vortaro devas enhavi ĉiujn Esperantajn vortojn”*” diris Haabvere al mi en la 60aj jaroj, kiam mi estis lia gasto en lia modesta loĝejo en Tartu, Tähe 4, kaj li demonstris al mi tirkestojn de la skribotablo, plenaj de vortslipoj. Mi dubis, ke li sukcesos kapti ĉiujn vortojn, ĉar aperos novaj vortoj, evoluas ja la scienco kaj tekniko, konekse kun tio estiĝos ankaŭ novaj kaj novaj vortoj. Krome estas malfacile presi tre grandan libron, trovi redaktoron, kiu estras ĉiujn sciencojn kaj fakterminojn.”

“Povas okazi, ke mi mortos pli frue, sed la vortaro aperos post mia morto,” restis Haabvere certa. Li forpasis la 18an de novembro 1989, antaŭ ol estis plenredaktita la manuskripto de la “Granda Vortaro” Nun pleniĝis la dua eldiro: “...la vortaro aperos post mia morto.”

ALEKSANDR DULITŠENKO “MAAILMAKEELE OTSINGUIL EHK INTERLINGVISTIKA KÕIGILE” [KATKENDID]

Maailmamainega slavist ja interlingvist **Aleksandr Dulitšenko** (vt elulugu ja bibliograafiat Cejano 1, 2003; uuendatud elulugu on ka kõnesoleva raamatu lõpus esperanto ja eesti keeles) kirjutas enam kui kümme aastat tagasi vene keeles populaarteadusliku teose “Maailmakeele otsinguil ehk interlingvistika kõigile” mille tõlkis eesti keelde Jüri Maadla. Pöördeline aeg ei võimaldanud raamatut trükkida. Aga kui leedulased möödunud aastal võtsid kätte ja tõlkisid ning avaldasid raamatu, siis otsustas ka Tartu Esperanto Selts oma 90. aastapäevaks trükkimist edendada. Olime valmis samasse Leedu trükikotta “Spindulyš” minema. Tartu Ülikooli Kirjastus otsustas siiski ise raamatu välja anda (185 lk, ISBN 9985-56-845-1).

Avaldame siin kaks katkendit, mis sobivad meie europoliitikutele heaks lingvistiliseks käsiraamatuks. Seda enam, et 07.–08.12.2003 moodustati Euroopa Radikaalse Partei algatusel europarlamenti hoones “Euroopa Liidus rahvusvahelise keele eksperimenteerimise komitee” mille liikmeks on igast 25-st liikmesmaast üks interlingvist, enamasti esperantist. Madis Linnamägi osales sellel konverentsil ja on komitee liige.

Itaalia oli 2003. teisel poolel Euroopa Liidu eesistujamaa. Komitee president Michele Gazzola ja “Esperanto” Radikala Asocio (ERA) president Giorgio Pagano viisid komitee sõnumi Itaalia haridusministrile pr Letizia Morattile. EL-i liikmesriigid Lõuna-Euroopast on astumas samme demokraatliku keelekorralduse suunas. Liikmetele edasiste soovitude andmise roll jääb EL-i haridusvolinikule ja riikide valitsustevahelisele konverentsile, kui tulevane EL-i põhiseadus teist reeglistikku ei kehtesta.

Komitee kodulehekülj <http://www.internacilingvo.org> annab linke olulistele rahvuskeelsetele saitidele.

Madis Linnamägi

Olles läbi käinud inimkonna paljukeelsuse probleemi lahendamise katsete sajanditepikkuse ajaloo, tuleb esitada lühidalt see “lingvistiline stsenaarium”, mida teadlased koostavad vähemalt kolmanda aastatuhande jaoks. Niisiis, kuidas sünnib universaalkeel teaduse praeguste arusaamade järgi? Vastused (just nimelt vastused, mitte vastus!) sellele väga raskele küsimusele hargnevad vähemalt viies eri suunas. *Esimene tee* on ühe või mitme etnilise (rahvus-)keele kasutuselevõtmine universaalkeelena. Eelmises peatükis vaatlesime seda teed üksikasjalikult. Täiendavalt lisame, et rahvuskeele kasutuselevõtmise teooria esineb kõikvõimalikes variantides. Ühe arvamuse järgi võiks keel, millel juba on rahvastevahelise suhtlemisvahendi kogemus, muutuda aja jooksul tsonaalseks rahvastevaheliseks või rahvusvaheliseks keeleks. Pikemaajalise omavahelise võistluse käigus selgitatakse välja kõige täiuslikum tsonaalne keel, mis saabki siis universaalseks maailmakeeleks. Vene keeleteadlane Valentin A.

Avronin on seda teed piltlikult nimetanud “võistluseks olümpiareeglite järgi” 50. aastatel tehti läänemaailmas katse organiseerida nn. “liikumine kakskeelse maailma eest”, mille kohaselt prantsuse keele rääkijad peavad õppima inglise keelt, inglise keele rääkijad prantsuse keelt, ülejäänud aga mõlemat keelt. Tegelikult pakutakse siin enamikule inimkonnast mitte kakskeelsust, vaid kolmkeelsust (peale “üleüldiste” inglise ja prantsuse keele veel oma emakeel). On avaldatud niisugustki arvamust, et üldise keele osa võiksid täita korraga mitu – kolm, neli ja enamgi rahvuskeelt, mida siis õpiksid kõik rahvad. *Teine tee* oleks etniliste (rahvuslike) keelte ühtesulamine kogu maailma ulatuses, mis pidi toimuma pärast kommunismi võitu kogu maailmas, kui kaovad piirid rahvuste vahel ja inimkond hakkab elama ühtse sotsiaalse organismina. See on aga puht keeleliseltki ebatõenäoline, sest on raske, isegi võimatu ette näha, kuidas tohutu suur hulk struktuurilt erinevaid keeli võiksid liituda üheks ühtseks “keeledöökseks” On võimatu kujutleda näiteks vene ja soome, vene ja jaapani keele morfoloogiliste süsteemide kokkusulamist, ühinemist. *Kolmas tee* on universaalse tehiskeele loomine, mis oleks etniliselt neutraalne või peaaegu neutraalne mistahes rahva suhtes maailmas ning samal ajal loogilisem ja täiuslikum, võrreldes loomulike keeltega. Juba möödunud sajandi lõpul kirjutas vene keeleteadlane Sergei K. Bulitš: “Universaalkeele projektide pidev ilmumine viitab ühelt poolt teatud ühiskondlikele vajadustele, teisest küljest on see võib-olla mingite meile praegu veel ebaselgete ühiskonna tulevikuevolutsioonide sümptomiks” On õigesti märgitud, et keeleprojekteerimine on sotsiaalselt tingitud protsess. Kolmanda tee käsitlemisele oligi pühendatud suurem osa käesolevast raamatust. Lisame ainult, et universaalse tehiskeele teooriat ei ole täielikult kõrvale jäetud ei keeleteaduses ega teaduses üldse. *Neljas tee* – “tehniseeritud tee” eeldab raalide kasutamist. Sellisel juhul, nagu võib arvata, jäävad rahvaste emakeeled püsima, kusjuures keelebarjääri aitavad ületada mitmesugused tõlkeaparaadid, tõlkerobotid jne. Vahetu inimestevahelise kontakti tehniline vahend aga katkestab. Võib arvata, et niisugune asjale lähenemine kujuneb ainult osaliseks lahenduseks, kuna see eeldab pidevat ja tingimatut vahendaja (tehnilise tõlkija), s.o. suhtlemisakti kolmanda komponendi juuresolekut. Sel juhul läheb kaotsi inimestevahelises suhtlemises nii oluline psühholoogiline, emotsionaalne moment. Näieks kirjutavad ameerika futuroloogid T. Gordon ja O. Helmer raamatus “II – 2982” (1965), et aastaks 2100 on ühine keel juba tarvilusel, kuid niisugusel kujul, milliseks ta areneb arvutite masinakeelest lähtudes. Nagu näeme, on see formuleering küllaltki ebamäärane. *Viieandaks teeks* võiksid olla eelnimetatute kombinatsioonid, s.t. üks rahvuskeel + tehiskeel, rahvuskeel + tõlkerobot jne. Nagu näeme, ei ole eri ajastute ja maade autorite poolt kirjeldatud läheneva uue aastatuhande lingvistiline stsenaarium mitte ühesugune, vaid ootuspäraselt mitmepalgeline, esinedes mitmetes, sageli üksteisele vasturääkivates variantides. Inimkond alles otsib võtmeid oma lingvistilisele tulevikule. Selle tulevikuga tegelemine on aga väga keeruline töö ega õnnestu esimestel katsetel. Kuid ilma prognoosideta siiski läbi ei saa,

sest teadmisjanuline inimõte püüdleb alati tulevikku, sealhulgas ka lingvistilisse tulevikku.

Terve sajandi jooksul on toimunud inimeste teadlik, sihipärane tegevus, omamoodi massiline lingvistiline eksperiment, mille tähendust pole piisavalt käsitletud ei kaasaegne keeleteadus ega kaasaegne sotsioloogia. Esperanto saja-aastane praktika näitab ühelt poolt riikideks, rahvasteks ja keelteks jagunenud inimkonna objektiivset vajadust rahvusvahelise suhtlemisvahendi järele, teiselt poolt demonstreerib teadlikult loodud keele kasutuselevõtu võimalikkust. Esperantism on sotsiokultuuriline ja lingvistiline massiliikumine, mis ei loo mitte üksnes keele üle arutlevaid, vaid ka seda rääkivaid ning teatud situatsioonides ja teatud eesmärkidel kasutavaid kollektiive. Selles mõttes tuleb esperantot pidada nii struktuurilt kui ka funktsionaalsetelt omadustelt etniliste keeltega võrdväärseks. Tegelikult kasutamise käigus on esperantos toimunud muutused, mis iseloomustavad ka etnilisi keeli: võib täheldada ühtede keelendite muutumist arhaismideks ja nende asemele uute ilmumist; sõnad on juba ammu hüljanud projektireegli “üks sõna – üks tähendus” ning keel on andnud ruumi mitmetähenduslikkusele ja sünonüümiale. Kõik see räägib sellest, et maailma keelesituatsiooni ei kujunda mitte ainult etnilised keeled, vaid ka esperanto tüüpi plaankeeled.

Esperanto, nagu tehiskeeled üldse, loodi erikeelsete rahvaste vahelise suhtlemise huvides. Arvestati tema kasutamisega nii isiklikeks kontaktideks rahvusvahelistel foorumitel ja kohtumistel kui asutuste ja organisatsioonide vahelisteks sidemeteks eri maades. Niisuguse keele esteetilist funktsiooni, nagu nägime, alguses ei rõhutatud. Praktika aga näitas, et iga keele, sealhulgas ka rahvusvahelise tehiskeele arenguks kõige soodsam pinnas on suulises suhtlemises ja esteetilisest kasutussfääris. Miks siis? Asi on nimelt selles, et nendes sfäärides otsustavad keelekasutamise küsimuse üle inimesed üksikisikutena, kuna aga suhtlemiseks teaduse, halduse, poliitika jt. valdkondades on vajalik vastavate võimuorganite, asutuste ja organisatsioonide nõusolek keeletarvitamise küsimustes. Pealegi tähendab plaankeelevõtmise kasutamine suulises suhtlemises või ilukirjanduslikus vormis tema sisestruktuuri võimaluste demonstreerimist, need viimased aga ei ole (või peaaegu ei ole) väiksemad etniliste keelte vastavatest väljendusvõimalustest. Just seetõttu ilmusidki esimesed näited nii originaalkui ka tõlkekirjandusest esperanto keeles juba keele loomise aastal: esperanto autor paigutas esimesse õpikusse ka ilukirjandusliku loomingu näiteid. Teaduses ei lakka väitlus selle üle, kas tuleb arendada plaankeelset kirjandust. Kas saab niisugune kirjandus olla esteetiliselt niisama väärtuslik kui rahvuslikud kirjandused? Sel ajal kui vaidlused kestavad, jätkab esperantokeelne kirjandus oma ajaloo kirjutamist ja teeb seda vaatamata “suure kirjandusteaduse” teatud skeptitsismile ja vaikimisele.

LITERATURO

ETERNA REVO

László Szocska

Mi amas vin kiel lumon vekantan de matena suno,
 Mi amas vin kiel profundon reivivgantan de pura fonto.
 Mi amas vin, ho mia stelo, kaj ĉe l'malfermita fenestro
 Mi renkontas kun vi la tagiĝon – jen mia plej granda festo!
 Min ankaŭ vi amu, – sed ne nur per vortoj: lasu lokon por mi en la koro.
 Kaj staru si kune ĉe l'malfermita fenestro solaj, ĉirkaŭbrakante en frua
 horo.

1980

MALNOVA KAFEJO

László Szocska

Malnova kafejo;
 Multe da vizaĝoj stulte rigardantaj,
 Kaj la mia ankaŭ inter ili.
 Turmentas min sento de senforteco.
 Kaj ankaŭ tio, ke mi devas vizitadi ĝin.
 Ne malpleno estas abomena,
 La koncepto pri ĝi ne donos al mi multon:
 Ekstremokaze mi havos unu zorgon pli multe.

Nur la ĝisrande plenigita pokalo
 De l'gasto ĉiujn nomanta „amikoj”
 Vekis min el la sonĝo,
 Kaj tiu malbonkore miksitita vino
 Saturis mian korpon, atingis la cerbon
 Kaj ekkrii min devigis:
 „Ĝi ja ne estas tiel aĉa! Ĉu ne?!”

1982

SUFERANTA PATRINO

Emīlija Vāvere

Staras patrino ĉe la tombo de l'filet'.
Akre tranĉas ŝian koron sufero.
Patrino sentas sin kiel seka grentrunket'.
Silente staras sen lamenta krio.

Iu parolas: "Forpasis kara Alberto
Trofrua morto falĉis talentan junulon.
Narkomanio estas socia malsano
Ĝi plene ruinigas korpon kaj alportas morton.

Triste ekparolas la patrino: Pardonu min, filet'
Mi estis malatenta, ne povis vin savi;
Malbenulon vi amis kvazaŭ karan fratet'
Sed miajn konsilojn vi ĉiam provis rezigni.

Aŭskultu min, Zentjo, amikino kara
Ni ĉiuj kondolencas je via senlima sufero.
Via subkonscienco absolute estu klara!
Via fileto mem rifuzis admonojn kaj trafis en infero.

Rigardante ĉielon patrino rimarkas:
"Grizaj nuboj ĉi-tien rapidas.
Malpacon en mia koro penetras
Malproksime jam tondras kaj pluvos...

(post paŭzo)

Tondru, tondru kaj trumpetu!
Ĉu vi Alberĉjo jam nenion aŭdas?
Trompu laŭte, kaj lin salutu!
Sed mia fileto saluton ne aŭdas...

Min atakas stranga depresio
Mi ne povos krei energion
En animo frapas melankolio
Kiel mi povus eviti pereon?

Bonvolu Di' defendi, defendi min!
Mi petas: bonvolu doni al mi Ĉielan pacon!
Ekaŭdu, malfeliĉulo petegas Vin!
Jesuo Kristo, donu al mi Spiritan forton!

(post paŭzo)

Jus komencas freŝega printempa pluvet'
Karulo! Ĉiam floroj sur via tombo floros!
Adiaŭ, mia kara, amata filet'!
Larmojn mi forviŝos kaj plu ne ploros.

(Eksoniĝas sonorilo de tombejo)

La 15-an de julio 2003

V A R I A Ĵ O J

ESTONIO SOJLE AL EŬROPA UNIO

Helpilo de la prelegvojaĝo 16.11.–06.12.2003 en Francio kaj Luksemburgio

Madis Linnamägi

1. Soveta Unio kaj la baltaj ŝtatoj (sude de Finnlando, oriente de la Balta maro)

Soveta Unio (SU, USSR – Unio de Sovetaj Socialismaj Respublikoj; 15 respublikoj) estis “diktaturo de la proletariato”, fakte de la Komunista Partio, kies direktivoj estis plenumendaj.

1917 – Februara revolucio, Oktobra revolucio (= *coup d’etat* < Vladimir Putin: la *bolŝeviki* eliminis la motoron de la ekonomio – **liberan merkaton**).

Ludado de komedio pri demokratio pere de sindikatoj, parlamentoj kaj registaroj kiel en Moskvo tiel en respublikoj kaj lokaj komunumoj.

Ekonomio: Totale ŝtataj (komence ekspropriĝitaj) entreprenoj, bankoj, fervojo, kamparanaj farmoj kaj bienoj... Produktado planita po 5 jaroj, prioritata branĉo – milita industrio, malprioritata – agrikulturo, kies fina rezulto estis kuponoj/talonoj por aĉeti panon, grenaĵojn, lakton, eĉ *vodka*’n.

Duobla moralo:

– jesado al ĉiuj partiaj direktivoj en oficialaj situacioj parolade kaj publikigade,

– kondamna neado de la reĝimo en familiaj kaj amikaj rondoĵ libertempe.

Duobla kontrolo pri la loĝantaro:

– agentaro de Komitato pri Ŝtata Sekureco (KGB, politika polico) totale – en uzinoj, sindikatoj, armeo, lernejoj, universitatoj, asocioj, turismaj grupoj, ...; internacia korespondado traserĉata;

– devigaj grupoj de kompartio kaj junkompartio en uzinoj, armeo, lernejoj.

Mihail Gorbaĉev, estro de la Komunista Partio de Soveta Unio iniciatis 1985–1991 reformadon de la ŝtato. Ellaboro de la nova Konstitucio de Soveta Unio.

‘Perestrojka’ = reforma movado. ‘Glasnost’ = libero paroli kaj publiki.

Estonia Kantanta Revolucio 1988–1991, transiro de por-reforma movado al akiro de ŝtata resendependeco:

– manifestacioj sur la Kantofesta Areno (popolo, ŝtataj kaj kompartiaj funkciuloj, junularo tage kaj nokte), Popola Fronto ekde 12.04.1988; deklaro pri suvereneco 16.11.1988 (pri aŭtonomio: respublikaj leĝoj superu la Sovetuniajn); Leĝo pri Ŝtata Lingvo 1989 – unua en Sovetio;

– duonsekreta vizito de **Boris Jeltsin**, Prezidento de Rusa FSSR al Tallinn januare 1991, subskribanta la unuan interrespublikan kontrakton pri kunlaboro kaj leĝara suvereneco.

Latvio: Florkronoj amasaj al la nacia monumento en Rīga la tagon de perforta deportado (14.06.1941) al Siberio (1988).

Litovio: Deklaro pri sendependiĝo 11.03.1990, sanga atako al la manifestanta popolo ĉe la Vilnusia televida turo far speciala taĉmento de KGB januare 1991.

Moskvo: Neo de la baltaj ŝtatoj subskribi la novan Konstitucion de SU en julio 1991.

Kontraŭŝtata ribelo (*coup d'état*) 19.–23.08.1991: Miĥail Gorbaĉev en Krimeo, Prezidento de Rusio Boris Jeltsin elpaŝas helpe de armeo kaj deklaras **sendependecon de Rusio desub SU**.

Parlamentaj decidoj pri resendependiĝo: **Estonio** 20.08.1991, **Latvio** 21.08.1991, diplomatia agnosko far Rusio.

Disfalo de Soveta Unio, decembro 1991 > Unio de Suverenaj Ŝtatoj (Rusio, Ukrainio, Bjelorusio, Kazaĥio).

2. Kelkaj unioj en Eŭropo:

2.1. Hansa Ligo (<1160–1667): **komerca unuiĝo** de 70–200 urboj en la Norda Eŭropo (kontoroj de la Ligo ankaŭ en Bordeaux, London, Novgorod, komerco inter Okcidento kaj Oriento (Finnlando, Livonio, Litovio, Rusio, Ukrainio, Mez-Azio ...), temp-al-tempo politikaj kaj militaj agoj (milito kun Danlando, bojkotoj pri komercado).

2.2. Dogana ligo de germanlingvaj ŝtatoj; Beneluxa dogana sistemo; Napoleon Bonaparte pri unueca Eŭropo.

2.3. Soveta Unio: a) >1991 formale unuiĝo de 15 respublikoj, ekstreme centrigita **vertikala** sistemo,

b) projekto de la nova konstitucio far Miĥail Gorbaĉev por iome decentrigi la sistemon/reĝimon.

2.4.1. Eŭropa Unuiĝo 1957 (6 ŝtatoj, komuna merkato, Robert Schuman): unu dimensio – ekonomia.

Larĝiĝoj 1973 (3), 1981 (1), 1986 (2), 1995 (3), 01.05.2004 (10) = 25 ŝtatoj-membroj de EU.

2.4.2. Eŭropa Akto pri politika dimensio 1986; decidoj en Maastricht 1991, subskribitaj 1992, validaj ekde 10.11.1993 > **Eŭropa Unio:** tri dimensioj (kolonoj) – ekonomia kaj 2 politikaj (eksteraj rilatoj kaj sekureco; juro (juĝado, polico)). Emisio de € 1997 bilance, 2002 realmone.

2.4.3. Konvento (prezidanto Valéry Giscard d'Estaing) pri estonta Eŭropa Unio. Ŝtatoj-membroj kaj ŝtatoj-kandidatoj decidis, ĉu estu ekde ~2006:

a) **konstitucio de EU** kun **vertikala** strukturo: federacio de ŝtatoj kun Prezidento, Parlamento kaj Registaro de EU, kiuj havas superŝtatan potencon kaj ĉefe ne konsideras opiniojn de la membroj aŭ

b) **konstitucia kontrakto** kun **horizontala** strukturo daŭrigota: **interregistaraj konferencoj** maturigas kontraktojn kaj decidojn pri politikaj kaj ekonomiaj demandoj **kunlabore** kaj **kundecide** je ŝtata egaleco, demokratio, solidareco.

Apogo de Estonio, Latvio, Litovio al la varianto b), ĉar **ĉies rajto de kundecidado** pri leĝoj, normoj kaj regularoj de EU garantios konservadon de ĉies identeco (lingvo, kulturo, interna vivo), sekureco kaj stabileco. Jarcentaj tradicioj de la **Eŭropa civilizacio**.

Malapogo de la varianto a), ĉar iu “nova Soveta Unio” nevolata.

Referendumo pri aliĝo al EU 14.09.2003 en Estonio: 66,5% – jes, 33,5% – ne. (La lasta “agfiguro” de la verkisto Rudolf Rimmel, neanta per senmortigo aliĝon al EU)

2.4.4. Larĝiĝo de EU por ekonomia konkurebleco:

	EU (25)	Usono	Japonio	Rusio	Ĉinio	Francio	Estonio
Surfaco (1000 km ²)	3 929	9 364	378	17 075	9 571	551,5	45,22
Loĝantoj (milionoj)	453	284	127	144	1 280	57	1,37
MNP (= PIB, miliardoj da €)	9 231	10 979	5 403	488	1 205	1,38	0,0053
MNP (= PIB, % de EU)							40%
Vivespero (jaroj):	viroj					75,6	65
	virinoj					82,8	76

3. Estonio retrovide

La Estonoj apartenas al la finno-ugra lingva familio (finnoj, livoj, samoj, kareloj, votoj, mari, komi; hungaroj ...), ili estis ĉiam influitaj de la **Eŭropa civilizacio**, ankaŭ ĉiuj konkerantoj venis el Eŭropo. Kristanaj kaj komercaj kontaktoj Oriente kaj Okcidente. Latina alfabeto.

La Papo iniciatis kristanigan krucmiliton en 1215 (Romo, Laterano) al la balta regiono kaj dediĉis ĝin al la dipatrino Maria > **Lando de Maria** (*Terra Mariana* ‘*Maarjamaa*’), konata tamen sub la nomo **Livonio** (lando de la Livoj). Nur la Litovoj ne subiĝis, restis “la lasta pagana popolo en Eŭropo” kaj fondis superŝtaton, disvastiĝintan de la Balta ĝis la Nigra maro.

La Estonoj nomas sian landon karese ankaŭ nun *Maarjamaa*. La plej grava ŝtata ordeno estas je la sama nomo – La Croix de Terra Mariana, per ĝi honoratas eksterlandaj ŝtatoj > Prezidento **Jacques Chirac** (2001), **Jacques Delors** (1998), ortodoksaj patriarkoj **Bartolomeus** kaj **Aleksius II** (2003) ...

13 jc–1561 **Livonio**, konsistanta el Liv(oni)a Ordeno (filio de Teŭtona Ordeno; duonreligia ŝtato de kavaliroj), episkopujoj,

1219–1353 Danlanda regado en Norda Estonio

1561–1721 Sveda (komence parte ankaŭ Pollanda) Reĝujo

1721–1918 Rusa Imperio

1918–1940 Estona Respubliko, parlamenta demokratio

1940–1941, 1944–1991 Soveta okupacio: Ekspropriado. Deportadoj al Siberio 14.06.1941, 25.03.1949, ...

1941–1944 Faŝisma okupacio

1991– ... Estona Respubliko, parlamenta demokratio. Reprivatigo.

Soveta okupacio de la baltaj ŝtatoj (> sekvo de la Molotov-Ribbentropa pakto 23.08.1939 pri divido de la Orienta Eŭropo) ne estis diplomatie/jure agnoskita far Francio, Britio, Usono – dankegon!
Restarigo de diplomatiuj rilatoj 1991. Ambasadaj domoj en Paris redonitaj al la baltaj ŝtatoj.

4. Pri kelkaj Estonaj kurantaj temoj sojle al EU:

4.1. Civitana socio denove konstruata: La Unua sektoro – ŝtataj kaj komunumaj institucioj. La Dua sektoro – entreprenoj, firmaoj, farmoj kaj iliaj unuiĝoj. La Tria sektoro – **neprofitaj asocioj de civitanoj**. Asocia vivo por komunaj interesoj.

4.2. EKONOMIO kaj investa politiko: Reprivatigo kaj privatigo de entreprenoj. Ekstremlibera merkato laŭ ekonomiisto-filozofo Milton Friedman ekde 1991 por konkurkapabla ekonomia vivo. Vasta investado far eksterlandaj entreprenoj.

4.2.1. Imposta politiko:

4.2.1.1. Entreprenejoj: Importo sen doganaj impostoj. Nula (0%) enspeza /profita/ imposto, SE LA PROFITO INVESTOTA, ekde 1996.

Komparu: diversnivelaj enspezaj impostoj en Francio, en Rusio 15%.

4.2.1.2. Individuoj: Intenco redukti la enspezan (profitan) imposton (26%) al: 2004 – 24%; 2005 – 22%; 2006 – 20%. Samtempa levo de la minimuma salajro (ĉiujare decidata aparte).

4.2.2. Malneta Nacia Produktaĵo: arbora industrio 17%, malpeza industrio (nutraĵoj, tekstilo ...) 17%, elektroniko 10%, energetiko (minejoj de oleoskisto (flava karbo, *oil shale*, *põlevkivi* = brulanta ŝtono) kaj elektrostacioj ...) 10%, turismo 10%, agrikulturo 3,7% ...

Salajroj: Meza salajro monata 500 € (1 € = 15,6 kronoj (EEK)).

Reala salajro monata 150 (minimuma) – 6000 €:

– instruistoj 400–600 €, bankaj laboristoj 800–900 €, funkciuloj ŝtataj kaj entreprenaj >5000–6000 € (jare 6000 € x 12 = 72 000 € > 1 123 200 EEK)

Prezoj:

– kostoj monataj je privata 3-ĉambra loĝejo 30 € (somere) – 60 € (vintre, centrala hejtado),

– luaj kostoj monataj de 3-ĉambra loĝejo 150 – 250 € (depende de urbo, sume),

– 3-plata tagmanĝo 3 € (bufedejo/kantino), 6–8 € (restoracio), pano nigra (1 kg) 0.80 €, kafo 0.30–1 €

– flugbileto Tallinn–Helsinki–Paris–Bruselo–Helsinki–Tallinn 800 € (favorpreze 400 €), unudirekta flugbileto Amsterdam–Tallinn 200 €.

4.3. Socia politiko:

4.3.1. Senlaboreco 8–10% (Francio 8,7%).

4.3.2. Emerita aĝo: viroj 63 jaroj, virinoj 57 jaroj. Pensio min. 40% de la salajro (Francio 57%).

4.3.3. Patrina monata salajro dum unu jaro je la antaŭanta, senlaboraj minimumsalajre. Minimuma salajro monata 150 € (2003).

4.3.4. Drogoj, narkotikoj, AIDS (internacia tago pri AIDS 01.12.) sub kontrolo.

4.4. Edukado:

4.4.1. 9-jara lernejo estone aŭ ruse (la heredita ŝtata sistemo produktas apartajn naciajn komunumojn), privataj lernejoj ankaŭ alilingve incl. Rudolf-Steiner-lernejo (Waldorf-lernejo, Maria-Montessori-lernejo ktp.).

4.4.2. 3-jara gimnazio (ĝenerale 1–12 lernojaroj kune). Fremdaj lingvoj ekde la 5–7a studjaro: angla, rusa, franca aŭ germana; en gimnazio 1-a, 2-a, 3-a fremda lingvo elektebla.

Lernejoj kun profunda instruado (muziko, lingvoj, fiziko-matematiko), ekz. la franca lingvo ekde la unua lernojaro/klaso, iom-post-iom objektoj studataj en la unua fremdlingvo.

4.4.3. Universitatoj/altlernejoj: 6 ŝtataj estone (gastigantaj profesoroj angle) + 27 privataj estone, angle, ruse.

Deklaracioj de Paris-Sorbonne (~1996) kaj Bologna (1999) pri universitata edukado, 3 + 2 jaroj (bakalaŭro + magistro).

4.4.5. Edukado historie:

13-a jc – katedralaj kaj monasteriaj lernejoj, latinlingvaj urbaj lernejoj ;

1632 – Tartua Universitato (Dorpat) fondita far la sveda reĝo Gustav II Adolf, refondo (1802) helpe de Georges-Frédéric Parrot el Montbéliard (departamento H-Rhin de Belfort);

1686 – traduko de la Nova Testamento en la estonan laŭ postuloj de humanistoj-pietistoj (universitato de Halle-Jena: ĉiu kristano legu mem la Biblion);

1684 – seminario por popolaj instruistoj gvidata far Bengt Gottfried Forselius (1660–1688), disĉiplo de la lumigpedagogia filozofo Jan Amos Comenius (1572–1670, *la philosophie des lumières pädagogique*);

1686 – formiĝo de popolaj lernejoj por kamparanoj, instruado en gepatra lingvo; ABC-libroj (1575, 1686); instruado per metodiko de Jan Amos Comenius (“Didactica magna” ktp.);

1940 – kampanjo “likvido de analfabeteco” far invadintaj komunistoj de Soveta Unio.

4.4.6. Naciaj / tutestoniaj kantofestoj en Tallinn sur la Kantofesta Areno (>30 000 kantantoj surscene, >200000–300000 spektantoj, festa procesio tra urbo):

– ekde 1869, ĉiun 5-an jaron (julie 2004), gravaj por nacia identeco kaj politikaj vekiĝoj;

– Kantanta Revolucio 1988–1991;

– kantotradicio de tri baltaj landoj estas enlistigita far UNESCO (IX 2003) kiel intelekta kultura heredaĵo;

– Esperanta amatorarta konkurso “Kannel” (= korda muzikilo de la kantodio Vanemuine, plejŝatata, ludeblas melodioj).

4.5. Religioj (malvaste sekvataj):

4.5.1. Katolika religio konata ekde la 12-a jc, preĝejoj kontinue ekde 1224; nuntempe ekzistas kelkaj kongregacioj; restarigita virina monasterio de birgitinoj en Tallinn; kongregacio de Pius X;

4.5.2. Protestantaj eklezioj diversaj >60%, luterana kredo ekde 1524.

4.5.3.1. Ortodoksa >30%, 2 ekleziaj unioj kanonece subiĝantaj al:

a) **Istanbula** patriarkejo 1918-1944 kaj ekde 1991, ricevis ekspropigitajn preĝejojn ktp. Metropolitano Stefanus, veninta el Francio.

b) **Moskva** patriarkejo ekde septembro 2003, patriarko tutrusia **Aleksius II** vizite en Estonio septembro 2003 (Aleksii Rüdiger – germandevena, episkopo en Estonio >~1990, parolas flue la Estonan lingvon).

Postuloj je preĝejoj, rentado de preĝejoj por 50 jaroj far la Estona registaro.

Ortodoksa monakinejo en Kuremäe, direkte subiĝanta direkte al la Moskva patriarko.

4.5.3.2. Staroverij ‘oldkredantoj’ – rusaj ortodoksanoj, fuĝintaj el Rusio en la 15–16 jc pro religia reformo.

4.5.4. Novaj eklezioj: novapostola, mormona, agnoskantoj de Jehovo, kriŝnaismo ...

4.5.5. Judaismo, musulmana religioj.

4.5.6. Paganaj kongregacioj kiel asocioj pri objekta kaj folkloro heredaĵo: *Maa-usk* (‘tero, kredo’ – kredo pri unueco de la naturo kaj homo), *Taara-usk* (en la 1930-aj private evoluigita kredo pri unueco de la naturo kaj homo; Taara – ĉefdio, Vanemuine – kantodio...). Ateismo.

4.6. Naciaj minoritatoj (30%) kaj civitaneco:

Rusoj (26%): ~1/3 Estonia civitaneco, ~1/3 Rusia civitaneco, ~1/3 sen civitaneco (grizaj pasportoj). Infanoj elektas je 16 jaroj sian civitanekon, sed se vojaĝas eksterlande, ricevas pasporton ekde la 7-a jaro.

Leĝo pri kultura aŭtonomio de minoritatoj 1925, la unua en Eŭropo. Integriga politiko helpe de EU. Ĉies balota rajto pri loka komunumo, kun Estonia civitaneco eblas voĉdoni en Parlamenta kaj referendumo balotado.

5. Influo de la Franca kulturo:

5.1. Literaturo kaj filozofio, vd. bibliografion *Littérature Française en Estonien*, 1996, (731 itineroj) en la estona. Akireblis/as Franca literaturo en la rusa kaj germana lingvoj vastitineri. Salono de la Franca literaturo en Estona Nacia Biblioteko. *Alliance Française de Tallinn*.

5.2. Edukado

5.2.1. Centro pri franca lingvo “Robert Schuman” en Tartua Universitato, francaj profesoroj.

5.2.2. Liceoj: *Lycée Français de Tallinn*, *Lycée de René Descartes* (Tartu).

5.2.3. Studado en altlernejoj de Francio.

5.3. Francaj arto, arkitekturo, teatro, kinematografio, modo, kuirarto, ĝardenkulturo ...

RIMARKOJ

1. Informoj pri Estonio troveblaj: www.estonica.org; www.culture.ee, www.vm.ee ktp.; *Institut Estonien en France* (3 rue Robert Estienne, Paris, institutestonien@noos.fr, www.estonie.info); ambasadejo de la Estona Respubliko en Paris, Honora Konsulo en Toulouse.

2. La turneinto informis post reveno cele evoluigi civitanan asocian vivon por komunaj interesoj:

2.1. Estonaj Esperantaj asocioj, Ministerio pri Eksteraj Aferoj, Ambasadejo de Estonio en Paris, Estonia Instituto (filio en Paris; por-ekstera informado), komunumaj registaroj pri:

2.1.1 turneo 16.11.–06.12.2003 en Francio kaj Luksemburgio (rezultoj, diskutoj, spertoj).

2.1.2. Eŭropa Radikala Konferenco de radikalaj Eŭroparlamentanoj kaj esperantistoj el 25 ŝtatoj pri urĝaj politikaj problemoj en EU, Bruselo, 07.–08.12.03. Fondo de la “Komitato por eksperimentado de la Internacia Lingvo en Eŭropa Unio”

Dankletero de la turneinto, 25 12 2003

Karaj amikoj!

Mi prelegvojaĝis en Francio kaj Luksemburgio 16.11.–06.12.2003 kaj reprezentis Estonion en la “Eŭropa Radikala Konferenco” 07.–08.12.2003 en Bruselo. Tie mi fariĝis membro de la “Komitato por eksperimentado de la Internacia Lingvo en EU” Mi atingis hejmon aviadile (Amsterdam–Tallinn) la 10-an de decembro 2003. Jarfinaj aranĝoj estis teruraj (eĉ konferencoj kaj seminario pri financigprogramoj de EU), parte pro mia longa foresto.

Estis mirakle bela vojaĝo!

Mi estis antaŭe gvidinta grupojn nur al kelkaj urboj de Francio kaj Luksemburgio por studi ilin je kultura dimensio, sed estadon ĉe samideanoj en familia rondo mi ĝuis la unuan fojon. Nun mi konas Francion kaj Luksemburgion ankaŭ je homa dimensio:

Kiel bonkoraj, amikaj, gastamaj kaj agemaj vi estas! Kiel agemaj vi estas ankaŭ en la Esperanta kampo – ofte mi ĝoje diris: “Nekredeble!” pri viaj sukcesoj. Mi esprimas elkoran dankon al la bapta patro de la vojaĝo s-ro Brian R. Moon, studinta la estonan lingvon somere en Tartu, al la ges-roj Claude Nourmont (Dalheim, Luksemburgio) kaj Yves Nicolas (Hérouville, Normandio) por la organizado!

Mi sendos al ĉiu gastiginta urbo/asocio/klubo/grupo en Tours, Iffendic, Rennes, St. Malo, Hérouville, Caen, Aix-en-Provence, La Ciotat, Romans, Lyon, Bourg-en-Bresse, Belfort, Montbéliard, Luxembourg kaj Dalheim ankoraŭ koncernan mesaĝon kaj kompaktdiskon kun informoj kaj fotoj.

Ĝis renkontiĝoj en la baltaj landoj, kie mi volonte bonvenigos vin!

Kvietan Julon kaj feliĉan Novjaron!

Elkore via

Madis Linnamägi

RAPORTO PRI LA PRELEGVOJAĜO DE MADIS LINNAMÄGI

Prelege

Proksimume 240 personoj ĉeestis la 13 publikajn kunvenojn kiujn organizis la lokaj grupoj. Inter ili 50 ne-esperantistoj. Malgraŭ bona reklamo (Lyon, La Ciotat, ktp), la gazetoj malmulte raportis (Belfort, Romans, Hérouville, Iffendic).

Madis partoprenis kelkajn kursojn kaj E-aranĝojn (Iffendic, Bourg-en-Bresse, Lyon, ktp) kaj vizitis la lokajn vidindaĵojn, eĉ plurfoje sukcesis foti «Mariane» en urbodomoj.

Kiel en Asteriks-bildstrio, renkontiĝoj ofte fmiĝis dum kluba festeno, kiun Madis aktive kaj varme partoprenis! Li ne nur manĝis sed ankaŭ gavote dancis en Bretonio! Videble, ĉiuj laŭdas lian afablecon kaj amikemon!

Bone

Plej multaj kluboj deklaris la prelego(j)n «bona», «tre bona», «sperta», «interesa», kiu sukcesis kaptopreni la atenton de la ĉeestantaro. Ĝenerale la publiko metis multajn demandojn (La Ciotat), kaj Madis trafe respondis pri tre diversaj temoj («sperte komentis la vivon en Estonio» Aix-en-Provence, «konas la problemojn en Eŭropo» St Malo, «ekonomie altnivela prelego» Lyon).

Tamen

Tri kluboj travivis iom da tradukaj malfacilaĵoj, por adaptiĝi al la estona akcento kaj rapidfluo de nia preleganto. Preskaŭ ĉiuj volus multe pli da tempo por aranĝi tian akcepton: kontakti la lokajn instancojn kaj gazetojn, reklami, ktp. Ofte, la kluboj sukcesis elturniĝi, ĉar pluraj membroj aktive preparis la aferon, sed en Belfort, kiu konsistas el (nur) unu paro, oni multe «ŝvitis por rezulto magra» (tamen aperis du artikoloj en tiu urbo, kaj okazis du prelegoj, gratulon!).

Belfort (kiel unufoja gastiganto) substrekiis, ke miskomprena risko ekzistas, se oni anoncas «konferencon», ĉar homoj atendas tre fakan intervenon de la preleganto (ekzemple en Belfort pri famulo belforta kaj estona Georges-Frédéric Parrot). Prefereble ni anoncu «amikan renkontiĝon» («causerie», franclingve).

Mia vidpunkto

Kiel la kluboj, mi opinias, ke mankis tempo por plej efike organizi tiun turneon (des pli ke mi samtempe ekpreparis tiun de Grazina): interkonsenti kun Madis, kunordigi la klubojn, findecidi la programon, ktp.

Malgraŭ tio, la afero stariĝis rapide kaj kontentige dank'al la komprenemo kaj efikeco de ĉiuj. Madis estas atentema homo, kun kiu mi plej efike kunlaboris.

Laŭ mi, niaj rilatoj ne estas sufiĉe oftaj kun la ĵurnalistoj kiuj, konsekvence, ne kontentige raportas pri niaj aranĝoj.

Konklude

La prelegvojaĝo de Madis estis sukcesoplena, ĉar la kluboj bone rilatis inter si, venis sufiĉe da homoj, kaj ni ĉiuj ĝuis agrablajn momentojn kun tre bona samideano.

Ĝis venonta prelegturneo!

Yves NICOLAS

KION LEGIS ESTONAJ KLASIKULOJ ?

Ester Barkala

Mi studas en mia magistra disertacio, kion legis konataj estonaj verkistoj. Anton Hansen Tammsaare, Friedebert Tuglas kaj Gustav Suits verkis multe. Esperantigite estas aperintaj kelkaj verkoj de Tuglas kaj Tammsaare. Interesaj estas romanoj kaj teatraĵoj de Tammsaare, poezio de Suits kaj noveloj de Tuglas. Sed kiujn librojn ili mem legis kaj kiujn lingvojn ili scipovis? Ĉu la monda literaturo havis ian efikon al ilia kreaĵo?

Mi strebas priskribi, kion Anton Hansen Tammsaare legis en sia juneco. Anton scipovis legi jam fruaĝe, aŭskultante kiel patrino dum ŝpinado lernigis literojn al lia pli maljuna frato. La familio Tammsaare havis bonan bibliotekon, inkludinta sciencan kaj religian literaturon. Gravan lokon havis la Biblio. En la lernejo de Väike-Maarja la juna Tammsaare legis verkojn de estonaj verkistoj Friedrich Reinhold Kreutzwald, Eduard Bornhöhe, Eduard Vilde kaj Juhan Liiv ("Vari" 'Ombro'). Bona modelo por li fariĝis tie Jakob Tamm, lia instruisto pri literaturo kaj verkisto.

Studjaroj en la gimnazio de Hugo Treffner estis gravegaj je legado, ĉar oni konatiĝis tiam tre profunde kun la rusa klasika literaturo. Liaj ŝatitaj klasikuloj estis Nikolai Gogol kaj Fjodor Dostojevski. En 1907 Tammsaare ekstudis juron en Tartua Universitato. Bona scipovo de la rusa kaj germana lingvoj kondukis la estontan verkiston al la monda literaturo. Dum la universitata tempo kreskis lia intereso al legado, fariĝanta lia eterna ŝatokupo, kion li sekvis eĉ malsanante.

En la samaj jaroj Tammsaare legis multe da verkoj de la germanaj klasikuloj Johann Wolfgang Goethe kaj Friedrich Schiller. Poste li ekŝatis verkaron de William Shakespeare, legitan en la germana lingvo. Li ŝatis legi ankaŭ la francajn verkistojn Guy de Maupassant kaj Émile Zola. Tammsaare legis ankaŭ verkojn de modernistoj. Unu el ili estis la irlanda verkisto Oscar Wilde, kies artefaritaj fabeloj frapis lin profunde. La legitaĵo de la universitata tempo ne estus perfekta, se ne menciis la norvegan verkiston Knut Hamsun.

Tamen beletro estis nur parto, de kio venis lia erudicio. Tammsaare legis ankaŭ studojn pri historio, filozofio, kulturo kaj literaturteorio. Interese, ke kvankam li legis multe da libroj de estonaj aŭtoroj (Gustav Suits, Marie

Under, Juhan Liiv, ktp.), tamen lian kreadon efikis plej forte verkoj de mondaj klasikuloj.

Pri kio interesiĝis Friedebert Tuglas, mi verkos en la sekvonta almanako “Ceĵano”

LA UNUA AŬTOMOBILA VETKURO

Aleksei Torm

La unua vetkuro de aŭtomobiloj okazis la 21-an de julio 1894. Do, ĉi-jare estas 110-jariĝo de la evento. La konkuron partoprenis 102 aŭtomobiloj, el kiuj 38 estis ekipitaj kun benzina motoro, 29 kun vapora, 7 kun elektra kaj 5 kun pneŭmatika motoro. Kelkaj aŭtoj havis eĉ aliajn movilojn.

Dum antaŭtestoj la konkurantoj devis traveturi 50 kilometrojn dum tri horoj. Tamen duono de aŭtomobiloj ne sukcesis startiĝi.

Al la ĉefa konkuro en la distanco Paris–Rouen–Paris, 126 kilometroj, startis 14 aŭtoj kun benzina motoro kaj 7 kun vapora motoro. Okazis multaj paneoj: frakasiĝis lignaj radoj, ĉeneroj kaj stirstangoj. La konkuron finis 13 aŭtoj kun benzina motoro kaj 2 kun vapormotoro.

La plej granda rapideco estis 20,5 km en horo, akirita per benzina motoro. La konkuro donis riĉajn spertoj al konstrukciistoj. Evidentiĝis, ke aŭto fariĝas praktika maŝino.

En la jaro 1895 okazis konkurveturo jam sur la distanco je 1200 km: Paris–Bordeaux–Paris. Partoprenis 29 aŭtoj kun benzina motoro, 15 aŭtoj kun vapora motoro kaj 2 elektraj aŭtoj. La konkurintoj bezonis por traveturo 48 horojn kaj 47 minutojn. La pleja rapideco estis 24,5 km en horo. Francaj spektantoj ĵetis siajn ĉapelojn aeren kaj kriis – aŭtoj flugas rapide kiel birdoj!

La unua aŭto alvenis al Estonio en la jaro 1896.

**Pruntu la kantelon,
Vanemuine!**

**Diplomo de la amatorarta konkurso “Kannel”, fronta paĝo.
Taidluskonkursi “Kannel” diplomi esikül**

Jüri Homenja kantis dum BET-39 (Tartu, 10.–14.07.2003) ankaŭ Esperante. Jüri Homenja laulis 39. Balti Esperantopäevade ajal ka esperanto keeles